

Διεθνής
Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση

Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής

Τεύχος 93

Αύγουστος 2024

Έκδοση: Παντελής Γεωργογιάννης

ISSN: 2407-9669

Πάτρα

Διεθνής
Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση με
κριτές

Θεωρία και Έρευνα
στις
Επιστήμες της Αγωγής

Τεύχος 93

Πάτρα, Αύγουστος 2024

Title: Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής

ISSN: 2407-9669

σ.σ. 88, σχήμα 17,5 X 25 εκ.

Εκδότης:

Παντελής Γεωργογιάννης
Αντ. Οικονόμου 8, 26504 - Αγ. Βασίλειος, Πάτρα Αχαΐας
Tel/Fax: 2610993855, 2613019948
website: <https://ipode.gr/theoria-erevna/>
email: periodiko@inpatra.gr

Επιμέλεια Περιοδικού:

Θεοδωρίδου Μαριέττα- Χρυσοβαλάντου, Φιλόλογος, Υποψήφια Διδάκτωρ
Γλωσσολογίας Τμήμα Φιλολογίας Πανεπιστήμιο Πατρών
Ρασπίτσου Αικατερίνη, Πτυχιούχος Τμήματος Βιολογίας του Πανεπιστημίου
Πατρών

Copyright ©:

Παντελής Γεωργογιάννης
Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση του έργου αυτού, καθώς και η αναπαραγωγή του με οποιοδήποτε άλλο μέσο, χωρίς σχετική άδεια του κατόχου του Copyright.

Πολιτική δημοσίευσης άρθρων:

Η Διεθνής Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση «**Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής**» δημοσιεύει άρθρα τα οποία έχουν υποστεί διαδικασία τυφλής κρίσης. Ωστόσο, οι απόψεις που εκφράζονται σε κάθε άρθρο απηχούν εκείνες των συγγραφέων και δεν είναι απαραίτητως αποδεκτές από την Συντακτική Επιτροπή. Όλα τα κείμενα δημοσιεύονται με ευθύνη των συγγραφέων τους.

Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής

Περιοδική έκδοση

Για την επιλογή της ύλης εφαρμόζεται το σύστημα της τυφλής κρίσης

Διευθοντής έκδοσης

Γεωργογιάννης Παντελής, τ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Συντακτική Επιτροπή

Baros Wassilios, Professor für Bildungsforschung, Universität Salzburg

Μήτσης Ναπολέον, Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Φυριπής Εμμανουήλ, Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Επιστημονική Επιτροπή

Καθηγητές

Αναστασιάδου Σοφία, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

Αρχάκης Αργύρης, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Βεργίδης Δημήτριος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Γαλανάκη Ευαγγελία, Καθηγήτρια Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Καλεράντε Ευαγγελία, Καθηγήτρια Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Καψάλης Γεώργιος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Κεδράκα Κατερίνα, Καθηγήτρια στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Koliouli Lambrini, Profesora, Universidad Nacional Autónoma de México

Κουρκουτάς Ηλίας, Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης

Κροντήρη Τίνα, Καθηγήτρια Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Μαλαφάντης Κωνσταντίνος, Καθηγητής Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Ξυδόπουλος Γιώργος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Πανταζής Σπύρος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Παζιώνη-Καλλή Κατερίνα, Καθηγήτρια Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου

Πλακίτση Κατερίνα, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Ρεράκης Ηρακλής, Καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Σαραφίδου Γιασεμή-Όλγα, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Παραπομπή: Κούτρας Γ. (2024). Συσχέτιση μεταξύ της σκοτεινής πλευράς των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας στους οργανισμούς, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 9-25. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

Σκούρτου Ελένη, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αιγαίου
Φραγκούλης Ιωσήφ, Καθηγητής ΑΣΠΑΙΤΕ

Villar Lecumberri Alicia, Profesora Contratada Doctora, Universidad
Autónoma de Madrid

Αναπληρωτές καθηγητές

Ασημάκη-Δημακοπούλου Άννη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου
Πατρών

Βαμβακούση Ξανθή (Ξένια), Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου
Ιωαννίνων

Γουργιώτου Ευθυμία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Κρήτης

Θάνος Θεόδωρος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Κιαπίδου Ειρήνη-Σοφία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών

Λαζαρίδου Αγγελική, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Παιδαγωγικό Τμήμα
Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Μάγος Κωνσταντίνος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Μαυρίλας Δημοσθένης, τ. Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Μπάκας Θωμάς, τ. Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Σαββάκης Μάνος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου

Στεργίου Λήδα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Φωτεινός Δημήτριος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Χατζηπαναγιωτίδη Άννα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Frederick
Κύπρου

Επίκουροι Καθηγητές

Κασωτάκη-Γατοπούλου Αργυρώ, Δρ., Επίκουρη Καθηγήτρια, Hankuk
University of Foreign Studies της Ν. Κορέας

Νιφτανίδου Θεοχαρούλα, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών

Πλιόγκου Βασιλική, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου δυτικής Μακεδονίας

Τουρτούρας Χρήστος, Επίκουρος Καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης

Τσεσμελή Στυλιανή, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών

Διδάκτορες

Κατσιμάρδος Βασίλης, Δρ. Παιδαγωγικής, Σχολικός Σύμβουλος Δημοτικής
Εκπαίδευσης 46ης Περιφέρειας Αθήνας

Σαχανά Ιφιγένεια, Δρ. Κλασικής Αρχαιολογίας Αριστοτελείου Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης

Σταυρόπουλος Αναστάσιος, Δρ. Τμήματος Μέσων Επικοινωνίας και
Πολιτισμού της Σχολής Διεθνών Σπουδών Επικοινωνίας και Πολιτισμού
Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τσιαβού Ευαγγελία, Διδάκτωρ Πανεπιστήμιο Potsdam Γερμανίας

Χαμπηλομάτη Παρασκευή, Δρ. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Φιλολόγος,
Διευθύντρια 2ου Λυκείου Άρτα

Περιεχόμενα

**Συσχέτιση μεταξύ της σκοτεινής πλευράς
των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας
και της σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας
στους οργανισμούς**

Κούτρας Γεώργιος

9

**Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β΄ Λυκείου
με ψηφιακή αφήγηση**

Γαϊτάνη Κ. Μαριάνθη

30

**Η «Ίατρική Μέλισσα» και «Ή Μέλισσα
τῶν Ἀθηνῶν»: Δυο ελληνικά περιοδικά
του 19^{ου} αιώνα**

Λιάπη Αλεξάνδρα

75

Κούτρας Γεώργιος

Συσχέτιση μεταξύ της σκοτεινής πλευράς των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας στους οργανισμούς

Περίληψη

Σκοπός της εργασίας είναι η βιβλιογραφική εννοιολογική ανασκόπηση της Σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας στους οργανισμούς. Ενώ η εστίαση στην εποικοδομητική αποτελεσματική θετική ηγεσία εξακολουθεί να κυριαρχεί στην έρευνα ηγεσίας ένας αυξανόμενος αριθμός μελετών τις τελευταίες τρεις δεκαετίες διερευνά διάφορες μορφές «κακής ηγεσίας» ή επιβλαβούς «σκοτεινής πλευράς» της ηγεσίας, όπως ο ναρκισσισμός, ο μακιαβελισμός και η ψυχοπάθεια. Με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν βιώσει κακή ή σκοτεινή ή κοινωνικά ανεπιθύμητη ηγεσία μέσα από διαφορετικές εμπειρίες στη ζωή τους. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Takala¹ η σκοτεινή πλευρά της ηγεσίας περιλαμβάνει ολοκληρωτικές πτυχές χειραγώγησης της αλήθειας. Συμπερασματικά, ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν σε κάθε ιδιαίτερη ειδική κατάσταση μέσα στον κάθε οργανισμό οι συνέπειες της επίδρασης της σκοτεινής τριάδας πάνω

¹ Takala, T. (1998). Plato on Leadership. *Journal of Business Ethics*, 17 (7), 785.

Παραπομπή: Κούτρας Γ. (2024). Συσχέτιση μεταξύ της σκοτεινής πλευράς των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας στους οργανισμούς, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 9-25, Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

στα θύματά τους, είναι επιζήμιες, τόσο από οργανωτική όσο και από προσωπική άποψη.

Λέξεις κλειδιά: Ηγεσία, ναρκισσισμός, μακιαβελισμός, ψυχοπάθεια.

Correlation between the dark side of personality traits and the dark side of leadership in organizations

Abstract

The purpose of the paper is the bibliographic conceptual review of the Dark side of leadership in organizations. While the focus on constructive effective positive leadership still dominates leadership research, an increasing number of studies over the past three decades have explored various forms of "bad leadership" or the harmful "dark side" of leadership, such as narcissism, machiavellianism, and psychopathy. In one way or another, most people have experienced bad or dark or socially undesirable leadership through different experiences in their lives. In particular, according to Takala (1998: 785) the dark side of leadership includes totalitarian aspects of truth manipulation. In conclusion, depending on the circumstances prevailing in each particular special situation within each organization, the effects of the dark triad's influence on their victims are detrimental, both from an organizational and personal point of view.

Keywords: Leadership, narcissism, machiavellianism, psychopathy.

1.Εισαγωγή

Στις μέρες μας, έχουν λάβει αυξανόμενη προσοχή στην έρευνα της οργανωσιακής συμπεριφοράς στον εργασιακό χώρο τα αρνητικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας της Σκοτεινής Τριάδας, η οποία αποτελείται από τρία τοξικά και κακόβουλα χαρακτηριστικά, όπως ο ναρκισσισμός, ο μακιαβελισμός και η ψυχοπάθεια. Ο ναρκισσισμός χαρακτηρίζεται από μια αίσθηση δικαιώματος και αυτο-απορρόφησης και διευκολύνει την ανάδυση ηγεσίας. Ο μακιαβελισμός περιλαμβάνει την εστίαση στην εργαλειακή λειτουργία και την προθυμία για χειραγώγηση. Η ψυχοπάθεια, πιθανώς το πιο σκοτεινό από τα τρία χαρακτηριστικά, καθιστά τα άτομα σκληροτράχηλα, παρορμητικά και επιδεικνύοντας αντικοινωνική συμπεριφορά. Έτσι η πλειονότητα των εμπειρικών

Παραπομπή: Κούτρας Γ. (2024). Συσχέτιση μεταξύ της σκοτεινής πλευράς των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας στους οργανισμούς, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 9-28. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

ευρημάτων υποδηλώνει τη ζημιά που μπορούν να προκαλέσουν άτομα με υψηλή περιεκτικότητα σε αυτά τα χαρακτηριστικά (ή διαταραχές προσωπικότητας) σε άλλα μέλη του οργανισμού και στην αποτελεσματική οργανωτική λειτουργία².

Άτομα με υψηλές τάσεις σκοτεινής τριάδας (με προβληματική προσωπικότητα και έλλειψη ενσυναίσθησης) βρίσκονται συχνά σε ηγετικές θέσεις³. Επιπλέον, υπάρχει ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της σκοτεινής πλευράς των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας. Τα άτομα με σκοτεινές (προσβλητικές αλλά μη παθολογικές) προσωπικότητες συχνά θεωρείται ότι διαθέτουν ένα ή περισσότερα από τα κοινωνικά ανεπιθύμητα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας (που σχετίζονται με ανταγωνιστικές συμπεριφορές σε διαπροσωπικές καταστάσεις), όπως του ναρκισσισμού, του μακιαβελισμού και της ψυχοπάθειας^{4, 5}. Στόχος της εργασίας είναι να προσδιορίσει εννοιολογικά τη συσχέτιση μεταξύ της σκοτεινής πλευράς των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας στους οργανισμούς.

2. Αποσαφήνιση εννοιών

2.1. Ναρκισσισμός

Η έρευνα για τον ναρκισσισμό εκτείνεται πίσω στα θεμέλια της ψυχολογικής έρευνας. Ο ναρκισσισμός αναφερόταν στον αρχαίο ελληνικό μύθο του Νάρκισσου (με αρκετές εκδοχές), ο οποίος ήταν τόσο ματαιόδοξος και φαντασμένος που ερωτεύτηκε βαθιά τη δική του αντανάκλαση σε μια λίμνη νερού. Παρέμεινε ερωτευμένος με τον εαυτό του, παγιδεύτηκε από την ίδια του την εικόνα, μέχρι τον θάνατό του, αδιαφορώντας για τον υπόλοιπο κόσμο και για την ίδια του τη ζωή. Στον

² Schyns, B., Braun, S. & Wisse, B. (2019). Dark Personalities in the Workplace. In: *Oxford Research Encyclopedia of Psychology* (p.p. 1-39). University of Groningen: Oxford University Press.

³ Diller, S.-J., Czibor, A., Szabó, S.-P., Restás, P., Jonas, E. & Frey, D. (2021). The positive connection between dark triad traits and leadership levels in self- and other- ratings. *Leadership, Education, Personality: An Interdisciplinary Journal*, 3 (2), 117.

⁴ Paulhus, D. & Williams, K. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36 (6), 556-563.

⁵ Rauthmann, J. (2012). The dark triad and interpersonal perception. Similarities and differences in the social consequences of Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy. *Social Psychological and Personality Science*, 3 (4), 487-496.

τόπο όπου πέθανε φύτρωσε ένα λουλούδι (με λευκά πέταλα που περιβάλλουν μια κίτρινη καρδιά) που πήρε το όνομά του^{6, 7}.

Αργότερα, ο Freud⁸ ενσωμάτωσε το όνομα νάρκισσος στην ψυχαναλυτική του θεωρία για να εντοπίσει άτομα που εμφάνιζαν υπερβολικό αυτοθαυμασμό λόγω μιας ανθυγιεινής σχέσης μεταξύ του εγώ και της λίμπιντο τους⁹. Περιέγραψε ο ίδιος έναν ναρκισσιστή ως κάποιον που επικεντρωνόταν κυρίως στην αυτοσυντήρηση, δεν εκφοβιζόταν εύκολα, ήταν ανεξάρτητος, επιθετικός, εξωστρεφής, με υψηλή δραστηριότητα και ανίκανος να αγαπήσει ή να αφοσιωθεί στις σχέσεις. Σημείωσε επίσης ότι αυτοί οι άνθρωποι συχνά προσελκύουν πολύ θαυμασμό και προσοχή και αναλαμβάνουν εύκολα ηγετικούς ρόλους¹⁰.

Εντούτοις, ο ναρκισσισμός χαρακτηρίζεται από ένα αίσθημα ανωτερότητας και την αναζήτηση της προσοχής και του υπέρμετρου θαυμασμού που αντλούν από τους άλλους, αλλά και του αισθήματος ότι δικαιούνται τα πάντα. Όταν οι ναρκισσιστές αποτυγχάνουν να λάβουν τον θαυμασμό που ποθούν από τους άλλους, αντιδρούν με εχθρότητα και επιθετικότητα (λεκτική ή/και σωματική). Επίσης, δεν θα περιμέναμε από τους ναρκισσιστές να παρακινούνται έντονα από δραστηριότητες που σχετίζονται με καθήκοντα (δηλαδή εγγενές κίνητρο), όπου η πηγή της ικανοποίησης προέρχεται από την απόδοση της εργασίας, επειδή η κύρια κινητήρια δύναμη τους πηγάζει από τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις¹¹. Επιπλέον, οι ναρκισσιστές συνήθως τείνουν να «λάμπουν» σε κοινωνικά περιβάλλοντα όπου μπορούν να επηρεάσουν τους άλλους¹².

Πιο τυπικά, ο ναρκισσισμός ορίζεται ως διάχυτο πρότυπο μεγαλοπρέπειας, αυτο-συγκέντρωσης και αυτο-σημασίας. Οι ναρκισσιστές ασχολούνται με όνειρα επιτυχίας, δύναμης, ομορφιάς και λαμπρότητας. Επιδεικνύουν ένα αίσθημα δικαιώματος και την προσδοκία ειδικής μεταχείρισης. Δεν είναι πρόθυμοι να ανταποδώσουν τις εύνοιες των άλλων και είναι απαθείς και διαπροσωπικά εκμεταλλευόμενοι.

⁶ Ellis, H. (1898). Auto-eroticism: A psychological study. *Alienist and Neurologist*, 19 (2), 260-299.

⁷ Ovid, P. (2000). *The Metamorphoses (Book 3)*. USA, Los Angeles County Museum of Art: Poetry in Translation. p.p. 91-95.

⁸ Freud, S. (1914/1991). On narcissism: An introduction. In: J. Sandler, E. Pearson & P. Fonagy (Eds), *Freud's "On narcissism: An introduction"* (Chapter 1, p.p. 3-32). New Haven, CT: Yale University Press.

⁹ Grijalva, E. & Harms, P. (2014). Narcissism: An integrative synthesis and dominance complementarity model. *The Academy of Management Perspectives*, 28 (2), 109.

¹⁰ Freud, S. (1931/1959). Libidinal Types. In: J. Strachey (Ed.), *Collected Papers (Vol. 5, Chapter 23)*. London: Hogarth Press Ltd.

¹¹ Gardner, D. & Pierce, J. (2011). A question of false self-esteem: Organization-based self-esteem and narcissism in organizational contexts. *Journal of Managerial Psychology*, 26 (8), 682-699.

¹² Nevicka, B., De Hoogh, A., Van Vianen, A., Beersma, B. & McIlwain, D. (2011). All I need is a stage to shine: Narcissists' leader emergence and performance. *Leadership Quarterly*, 22 (5), 910.

Παραπομπή: Κούτρας Γ. (2024). Συσχέτιση μεταξύ της σκοτεινής πλευράς των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας στους οργανισμούς, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 9-28. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

Επιπλέον, έχουν σχέσεις που ταλαντεύονται μεταξύ εξιδανίκευσης και υποτίμησης. Ζουν σε μια διαπροσωπική σκηνή με επιδεικτική συμπεριφορά και απαίτηση για προσοχή και θαυμασμό από τους άλλους ως κεντρικό στόχο τους, αλλά απαντούν σε απειλές για την αυτοεκτίμηση με συναισθήματα οργής, περιφρόνησης, ντροπής και ταπείνωσης¹³. Έτσι, τα ναρκισσιστικά άτομα έχουν εξαιρετικά θετικές αυτο-απόψεις και υπερεκτιμούν τις ικανότητές τους. Κατά συνέπεια, τείνουν να αντιδρούν επιθετικά κάθε φορά που λαμβάνουν πληροφορίες που δεν ταιριάζουν με τις υψηλές αυτο-απόψεις τους (απειλή του εγώ). Ωστόσο, τα ευρήματά σε τέσσερις μελέτες με Ολλανδούς προπτυχιακούς φοιτητές πανεπιστημίου μας αποκαλύπτουν μια πιο θετική πλευρά στον τρόπο με τον οποίο τα ναρκισσιστικά άτομα διαχειρίζονται τις απειλές για την αυτο-εικόνα τους¹⁴.

Φαίνεται όμως ότι αν και οι ναρκισσιστικές στρατηγικές αυτορρύθμισης οδηγούν σε θαυμασμό της προσοχής βραχυπρόθεσμα (ευχάριστοι, ικανοί, έξυπνοι, με αυτοπεποίθηση και διασκεδαστικοί), οδηγούν σε απόρριψη και διαπροσωπική αποτυχία μακροπρόθεσμα (αλαζονικοί, υπερεκτιμώντας τις ικανότητές τους, τείνουν να καυχιούνται και είναι εχθρικοί)¹⁵. Αποδεικνύεται ότι, ο ναρκισσισμός σχετίζεται με μια πολύ διογκωμένη αλλά εξαιρετικά ευάλωτη αυτο-εικόνα με μια έκδηλη προσπάθεια για προσοχή και θαυμασμό¹⁶.

Επιπρόσθετα, ο Freud¹⁷ ως θεμελιωτής της ψυχανάλυσης περιέγραψε τις εκδηλώσεις του ναρκισσισμού ως: αυτοθαυμασμός, αυτοεπίγνωση και μια τάση να βλέπεις τους άλλους ως άκρο του εαυτού. Στην ουσία ο ναρκισσισμός είναι ένα χαρακτηριστικό της προσωπικότητας που χρησιμοποιείται για να περιγράψει άτομα που κυμαίνονται από εκείνα που μπορούν να λειτουργήσουν κανονικά στην κοινωνία μέχρι εκείνα που είναι κλινικά εξασθενημένα από τη μεγαλειώδη αντίληψή τους για τον

¹³ APA (American Psychiatric Association). (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-IV) (4th Ed.)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.

¹⁴ Nevicka, B., Baas, M. & Ten Velden, F. (2016). The bright side of threatened narcissism: Improved performance following ego threat. *Journal of Personality*, 84 (6), 809.

¹⁵ Morf, C. & Rhodewalt, F. (2001). Unraveling the paradoxes of narcissism: A dynamic self-regulatory processing model. *Psychological Inquiry*, 12 (4), 187.

¹⁶ Diller, S.-J., Czibor, A., Szabó, S.-P., Restás, P., Jonas, E. & Frey, D. (2021). The positive connection between dark triad traits and leadership levels in self -and other- ratings. *Leadership, Education, Personality: An Interdisciplinary Journal*, 3 (2), 118.

¹⁷ Freud, S. (1957). The history of the psychoanalytic movement. In: J. Strackey (Ed.), *The Standard Edition of the Complete Works of Sigmund Freud* (p.p. 617-633). London: Hogarth Press.

εαυτό τους και την προθυμία τους να εκμεταλλευτούν τους άλλους¹⁸. Μια μικρή δόση «εγώ» μπορεί να είναι αποφασιστικής σημασίας για τους ηγέτες να εκφράσουν την επιθυμία τους για σωστοί οικονομικοί διαχειριστές και να βρουν την ενέργεια να είναι καινοτόμοι. Ωστόσο, οι υπερβολικές ναρκισσιστικές και εγωκεντρικές προσωπικότητες μπορεί να είναι επιζήμιες για τα οργανωτικά συστήματα και αξίες¹⁹.

Τις τελευταίες δεκαετίες, η υποκλινική διακύμανση του ναρκισσισμού έχει λάβει αυξανόμενη προσοχή ως διάσταση προσωπικότητας, δείχνοντας μια εντυπωσιακή ικανότητα πρόβλεψης ενός ευρέος φάσματος εξαρτημένων μεταβλητών, που κυμαίνονται από τη συναισθηματική αντιδραστικότητα έως τις αυτοαξιολογήσεις της απόδοσης²⁰. Άλλωστε, ο ναρκισσισμός αποτελεί ένα χαρακτηριστικό της προσωπικότητας πολλών ισχυρών ηγετών και περιλαμβάνει μεγαλοπρέπεια, αλαζονεία, αυτο-απορρόφηση, δικαίωμα, εύθραυστη αυτοεκτίμηση και εχθρότητα. Οι ναρκισσιστές ηγέτες έχουν μεγαλεπήβολα συστήματα πεποιθήσεων και στυλ ηγεσίας και γενικά παρακινούνται από τις ανάγκες τους για δύναμη και θαυμασμό παρά από το ενδιαφέρον τους για τα μέλη και τους θεσμούς που ηγούνται. Ωστόσο, οι ναρκισσιστές διαθέτουν επίσης το χάρισμα και το μεγάλο όραμα που είναι ζωτικής σημασίας για την αποτελεσματική ηγεσία²¹.

Διαπιστώθηκε σε μια σειρά τριών μελετών ότι τα ναρκισσιστικά άτομα αναδείχθηκαν αξιόπιστα ως ηγέτες σε άγνωστες ομάδες και η συνιστώσα δύναμης του ναρκισσισμού ήταν ο πιο σημαντικός προγνωστικός παράγοντας για την ανάδυση της ηγεσίας²². Πράγματι, οι ναρκισσιστές έχουν κίνητρο και φιλοδοξούν να γίνουν ηγέτες και κατά συνέπεια μπορεί να δυσανασχετούν και να αντιδράσουν αρνητικά αν τους ανατεθεί ένας δευτερεύων χαμηλού επιπέδου ρόλος (δηλαδή «υπάλληλος»), παρόλο που τέτοιοι ρόλοι μπορεί να είναι αναπόσπαστοι στη λειτουργία της ομάδας. Κατά συνέπεια, οι ναρκισσιστές δίνουν προτεραιότητα στις δικές τους

¹⁸ Cohen, A. (2018). *Counterproductive work behaviors: Understanding the dark side of personalities in organizational life*. Routledge studies in management, organizations and society (1st Ed.). New York: Routledge.

¹⁹ Tavanti, M. (2011). Managing toxic leaders: Dysfunctional patterns in organizational leadership and how to deal with them. *Human Resource Management (HRM)*, 6 (83), 131.

²⁰ Ames, D., Rose, P. & Anderson, C. (2006). The NPI-16 as a short measure of narcissism. *Journal of Research in Personality*, 40 (4), 441.

²¹ Rosenthal, S. & Pittinsky, T. (2006). Narcissistic leadership. *Leadership Quarterly*, 17 (6), 617.

²² Brunell, A., Gentry, W., Campbell, K., Hoffman, B., Kuhnert, K. & DeMarree, K. (2008). Leader emergence: The case of the narcissistic leader. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34 (12), 1663-1676.

Παραπομπή: Κούτρας Γ. (2024). Συσχέτιση μεταξύ της σκοτεινής πλευράς των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας στους οργανισμούς, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 9-28. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

ανάγκες πριν από τις ανάγκες της ομάδας, μειώνοντας ενδεχομένως την αποτελεσματική λειτουργία της ομάδας²³.

Συνολικά 154 δάσκαλοι συμπλήρωσαν μια έρευνα για την ηγεσία των διευθυντών τους. Εστιάζοντας στα δικά τους επιτεύγματα, οι ναρκισσιστές ηγέτες καλλιεργούν τη μετριότητα στους οργανισμούς τους και όχι την επιθυμία για αριστεία²⁴. Υπάρχει επίσης η εικασία ότι ο ναρκισσισμός αυξάνεται μέσα στην εξουσία με την πάροδο του χρόνου και μετατρέπεται από θετικό σε αρνητικό πλεονέκτημα μεταξύ των ηγετών²⁵.

Οι Sedikides & Campbell²⁶ συνοψίζουν όμορφα τον ναρκισσισμό ως «έναν αυτο-απορροφημένο, εγωιστικό, επιρρεπή στη ματαιοδοξία, αλαζονικό, κυρίαρχο και χειριστικό διαπροσωπικό προσανατολισμό». Οι ναρκισσιστές είναι απασχολημένοι με τη δική τους αίσθηση ιδιαιτερότητας και σημασίας, καθώς και με φαντασιώσεις δύναμης, ομορφιάς και καταξίωσης. Εκδηλώνουν χαμηλά επίπεδα ενσυναίσθησης, ντροπής ή ενοχής, ενώ καυχιούνται για τις ικανότητές τους, θεωρούν τους εαυτούς τους εξαιρετικούς ή μοναδικούς, απαιτούν θαυμασμό, επιτίθενται σε αντιπάλους και δεν πτοούνται από διαπροσωπικούς, επιχειρηματικούς ή πολιτικούς καυγάδες.

Εν τω μεταξύ, οι ηγέτες διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στους οργανισμούς. Σε μελέτη που συμμετείχαν 811 εργαζόμενοι από τον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα της Γερμανίας, στη διερεύνηση του ρόλου των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας των ηγετών, ο ναρκισσισμός αποδείχθηκε ότι ήταν το πιο λαμπρό χαρακτηριστικό με οφέλη για την αντικειμενική και υποκειμενική σταδιοδρομία των υφισταμένων και χωρίς αρνητικές επιπτώσεις γι' αυτούς²⁷.

2.2. Μακιαβελισμός

²³ Benson, A., Jordan, C. & Christie, A. (2016). Narcissistic Reactions to Subordinate Role Assignment: The Case of the Narcissistic Follower. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 42 (7), 985.

²⁴ Merritt, A. & Wang, Y. (2022). Destructive leaders in schools: Can they be instructional leaders? *NASSP Bulletin*, 106 (2), 112.

²⁵ Owen, D. & Davidson, J. (2009). Hubris syndrome: An acquired personality disorder. A study of US presidents and UK prime ministers over the last 100 years. *Brain a journal of neurology*, 132 (5), 1403.

²⁶ Sedikides, C. & Campbell, K. (2017). Narcissistic force meets systemic resistance: The energy clash model. *Perspectives on Psychological Science*, 12 (3), 400.

²⁷ Volmer, J., Koch, I. & Göritz, A. (2016). The bright and dark sides of leaders' dark triad traits: Effects on subordinates' career success and well-being. *Personality and Individual Differences*, 101 (1), 413.

Οι Kessler et al.²⁸ όρισαν τον οργανωτικό μακιαβελισμό πιο συγκεκριμένα ως «την πίστη στη χρήση χειραγώγησης, όπως είναι απαραίτητο, για την επίτευξη των επιθυμητών στόχων στο πλαίσιο του εργασιακού περιβάλλοντος». Ο μακιαβελισμός νοείται «ως η τάση κάποιου να έχει δυσπιστία στους άλλους, να εμπλέκεται σε ανήθικο χειρισμό, να επιδιώκει τον έλεγχο των άλλων και να αναζητά θέση για τον εαυτό του»²⁹.

Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι ο μακιαβελισμός σχετίστηκε θετικά με την ηγετική θέση και την ικανοποίηση από την καριέρα³⁰, ενώ τείνει να επικεντρώνεται στη διατήρηση και τη διεύρυνση της εξουσίας³¹. Ασκούν ανελέητα την εξουσία και χρησιμοποιούν εξαπάτηση χωρίς να ενδιαφέρονται για τους άλλους³². Τα άτομα που σημειώνουν υψηλές βαθμολογίες στον μακιαβελισμό είναι πιο πιθανό να εξαπατήσουν άλλους σε οργανωτικό πλαίσιο³³. Αυτή η προσπάθεια για απόκτηση και διατήρηση της εξουσίας μπορεί να οδηγήσει σε υπολογιστική και απερίσκεπτη, ανήθικη συμπεριφορά με τρόπο αυτοεξυπηρέτησης³⁴.

Όμως οι ηγέτες με μακιαβελικά χαρακτηριστικά μπορεί να έχουν καταστροφικό αντίκτυπο στην ευημερία και τη στάση των εργαζομένων. Αυτό δείχνει, για παράδειγμα μια μελέτη που συμμετείχαν 811 εργαζόμενοι από τον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα της Γερμανίας, η οποία διαπίστωσε ότι ο μακιαβελισμός των ηγετών σχετιζόταν με χαμηλότερη ικανοποίηση από την επαγγελματική σταδιοδρομία και υψηλότερη υποδεέστερη συναισθηματική εξάντληση των εργαζομένων³⁵. Ακόμη και οι αντιλήψεις των εργαζομένων για τον ηγέτη είναι πιθανό να επηρεάσουν τη στάση τους για τον οργανισμό. Από αυτή την άποψη, οι μακιαβελικοί ηγέτες που εκλαμβάνονται ως ανήθικοι και χαμηλής ακεραιότητας μπορεί

²⁸ Kessler, S., Bandelli, A., Spector, P., Borman, W., Nelson, C. & Penney, L. (2010). Re-examining machiavelli: A three-dimensional model of machiavellianism in the workplace. *Journal of Applied Social Psychology*, 40 (8), 1871.

²⁹ Dahling, J., Whitaker, B. & Levy, P. (2008). The development and validation of a new machiavellianism scale. *Journal of Management*, 35 (2), 219. □

³⁰ Spurr, D., Keller, A. & Hirschi, A. (2016). Do bad guys get ahead or fall behind? Relationships of the Dark Triad of personality with objective and subjective career success. *Social Psychological and Personality Science*, 7 (2), 113.

³¹ Kessler, S., Bandelli, A., Spector, P., Borman, W., Nelson, C. & Penney, L. (2010). Re-examining machiavelli: A three-dimensional model of machiavellianism in the workplace. *Journal of Applied Social Psychology*, 40 (8), 1868-1896.

³² Thody, A. (2003). Followership in educational organizations: A pilot mapping of the territory. *Leadership and Policy in Schools*, 2 (2), 141-156.

³³ Cohen, A. (2018). *Counterproductive work behaviors: Understanding the dark side of personalities in organizational life*. Routledge studies in management, organizations and society (1st Ed.). New York: Routledge.

³⁴ Jones, D. & Paulhus, D. (2009). Machiavellianism. In: M. Leary & R. Hoyle (Eds.), *Handbook of individual differences in social behavior* (Chapter 7, p.p. 93-108). New York: Guilford.

³⁵ Volmer, J., Koch, I. & Göritz, A. (2016). The bright and dark sides of leaders' dark triad traits: Effects on subordinates' career success and well-being. *Personality and Individual Differences*, 101 (1), 413-418.

Παραπομπή: Κούτρας Γ. (2024). Συσχέτιση μεταξύ της σκοτεινής πλευράς των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας στους οργανισμούς, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 9-28. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

να οδηγήσουν τους υπαλλήλους να είναι δύσπιστοι και αρνητικοί απέναντι στον οργανισμό, κάτι που με τη σειρά του μπορεί να οδηγήσει σε αυξημένη συναισθηματική εξάντληση³⁶.

Επιπρόσθετα, οι Belschak, Muhammad & Den Hartog³⁷ διαπίστωσαν ότι ο ηγετικός μακιαβελισμός συσχετίστηκε σε μια υπό όρους άμεση επίδραση, τόσο με την έλλειψη εμπιστοσύνης όσο και με την αύξηση του επιπέδου άγχους των εργαζομένων, με αποτέλεσμα να εμπλέκονται σε μια πιο ανήθικη αντιπαραγωγική εργασιακή συμπεριφορά. Επιπλέον, ο μακιαβελισμός στους εργαζόμενους έχει επίσης βρεθεί ότι σχετίζεται με αυξημένη χρήση τόσο σκληρών τακτικών επιρροής (π.χ. απειλές και απόπειρες χειραγώγησης)³⁸, όσο και με τακτικές ήπιας επιρροής (π.χ. προσφορά για ανταλλαγή μιας χάρης και συμβιβασμό)³⁹. Επομένως, υποστηρίζεται ότι η μειωμένη εμπιστοσύνη στον ηγέτη μεσολαβεί στη σχέση μεταξύ του μακιαβελισμού και της ευημερίας των εργαζομένων (άγχος) και των (ανήθικων, αντιπαραγωγικών) εργασιακών συμπεριφορών⁴⁰.

Ακολουθώς, τα άτομα με μακιαβελική προσωπικότητα ακολουθούν τρία σύνολα αλληλένδετων αξιών: μια ομολογημένη πίστη στην αποτελεσματικότητα των τακτικών χειραγώγησης στη συναλλαγή με άλλους ανθρώπους, μια κυνική άποψη για την ανθρώπινη φύση και μια ηθική άποψη που θέτει τη σκοπιμότητα πάνω από την αρχή⁴¹. Επίσης, αναφέρουν χαμηλότερα επίπεδα ικανοποίησης από την εργασία. Μια εξήγηση για αυτό το εύρημα είναι ότι τα άτομα με υψηλό μακιαβελισμό είναι πιθανό να επιθυμούν μεγαλύτερες ανταμοιβές και έλεγχο στους άλλους, και ως εκ τούτου μπορεί να είναι διαρκώς δυσαρεστημένοι με την τρέχουσα επαγγελματική τους κατάσταση⁴².

³⁶ Gkorezis, P., Petridou, E. & Krouklidou, T. (2015). The detrimental effect of machiavellian leadership on employees' emotional exhaustion: Organizational cynicism as a mediator. *Europe's Journal of Psychology*, 11 (4), 622.

³⁷ Belschak, F., Muhammad, R. & Den Hartog, D. (2018). Birds of a feather can butt heads: When machiavellian employees work with machiavellian leaders. *Journal of Business Ethics*, 151 (3), 613.

³⁸ Farmer, S., Maslyn, J., Fedor, D. & Goodman, J. (1997). Putting upward influence strategies in context. *Journal of Organizational Behavior*, 18 (1), 17-42.

³⁹ Jonason, P., Slomski, S. & Partyka, J. (2012). The dark triad at work: How toxic employees get their way. *Personality and Individual Differences*, 52 (3), 449-453.

⁴⁰ Belschak, F., Muhammad, R. & Den Hartog, D. (2018). Birds of a feather can butt heads: When machiavellian employees work with machiavellian leaders. *Journal of Business Ethics*, 151 (3), 614.

⁴¹ O' Boyle, E., Forsyth, D., Banks, G. & McDaniel, M. (2012). A meta-analysis of the dark triad and work behavior: A social exchange perspective. *Journal of Applied Psychology*, 97 (3), 557-579.

⁴² Dahling, J., Whitaker, B. & Levy, P. (2008). The development and validation of a new machiavellianism scale. *Journal of Management*, 35 (2), 222. □

Επιπλέον, η επιτυχία των μακιαβελικών ηγετών ενισχύθηκε σημαντικά όταν συνδυάστηκε με υψηλότερα επίπεδα νοημοσύνης τους⁴³. Συνοψίζοντας, ο μακιαβελισμός σχετίζεται με μια στρατηγική προσπάθεια για απόκτηση και διατήρηση της εξουσίας⁴⁴.

2.3. Ψυχοπάθεια

Η ψυχοπάθεια συνδέεται με υψηλή παρορμητικότητα, ανεξέλεγκτη ή προληπτική επιθετικότητα και αναζήτηση συγκίνησης⁴⁵. Συνήθως, θεωρείται ως μια διαταραχή προσωπικότητας που ορίζεται από μια ομάδα διαπροσωπικών, συναισθηματικών, τρόπου ζωής και αντικοινωνικών χαρακτηριστικών και συμπεριφορών, όπως μεγαλοπρέπεια, εγωκεντρικότητα, εξαπάτηση, ρηχά συναισθήματα, έλλειψη ενσυναίσθησης ή τύψεων, ανευθυνότητα, παρορμητικότητα και τάση για παραβίαση των κοινωνικών κανόνων⁴⁶. Μερικές φορές η ψυχοπάθεια είναι το πιο σκοτεινό και τοξικό από τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας με τις ισχυρότερες διαπροσωπικές επιπτώσεις^{47, 48}, όσον αφορά την πρόβλεψη ανεπιθύμητων στάσεων και συμπεριφορών στην εργασία⁴⁹. Γι' αυτό τα άτομα με υψηλή ψυχοπάθεια συχνά παρουσιάζονται ως πιο πιθανό να επιδείξουν αντικοινωνική συμπεριφορά στο χώρο εργασίας και να επιδείξουν χαμηλότερη εργασιακή απόδοση⁵⁰.

Θεωρητικά, η απελευθέρωση ή αναστολή (που είναι η έλλειψη περιορισμού που εκδηλώνεται με την αδιαφορία των κοινωνικών συμβάσεων, την παρορμητικότητα και την κακή εκτίμηση κινδύνου) έχει θεωρηθεί κεντρικό συστατικό στην εννοιολόγηση της ψυχοπάθειας⁵¹. Πιο

⁴³ Spain, S., Harms, P. & LeBreton, J. (2014). The dark side of personality at work. *Journal of Organizational Behavior*, 35 (1), 41-60.

⁴⁴ Diller, S.-J., Czibor, A., Szabó, S.-P., Restás, P., Jonas, E. & Frey, D. (2021). The positive connection between dark triad traits and leadership levels in self -and other- ratings. *Leadership, Education, Personality: An Interdisciplinary Journal*, 3 (2), 118.

⁴⁵ Cima, M. & Raine, A. (2009). Distinct characteristics of psychopathy relate to different subtypes of aggression. *Personal Individ Differ*, 47 (8), 835-840.

⁴⁶ Hare, R. & Neumann, C. (2009). Psychopathy: Assessment and forensic implications. *Canadian Journal of Psychiatry*, 54 (12), 791.

⁴⁷ O' Boyle, E., Forsyth, D., Banks, G. & McDaniel, M. (2012). A meta-analysis of the dark triad and work behavior: A social exchange perspective. *Journal of Applied Psychology*, 97 (3), 557-579.

⁴⁸ Paulhus, D. (2014). Toward a taxonomy of dark personalities. *Current Directions in Psychological Science*, 23 (6), 421-426.

⁴⁹ Schyns, B., Braun, S. & Wisse, B. (2019). Dark Personalities in the Workplace. In: *Oxford Research Encyclopedia of Psychology* (p.p. 1-39). University of Groningen: Oxford University Press.

⁵⁰ Blickle, G., Schütte, N. & Genau, H. (2018). Manager psychopathy, trait activation, and job performance: a multi-source study. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 27 (4), 450.

⁵¹ Sleep, C., Weiss, B., Lynam, D. & Miller, J. (2019). An examination of the triarchic model of psychopathy's nomological network: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 71 (1), 1-26.

Παραπομπή: Κούτρας Γ. (2024). Συσχέτιση μεταξύ της σκοτεινής πλευράς των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας στους οργανισμούς, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 9-28. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

συγκεκριμένα διακρίνουμε δύο βασικούς τομείς δυσλειτουργίας των ψυχοπαθών: ένας που δείχνει τη μειωμένη συναισθηματική εμπειρία (δηλαδή, αναισθησία, έλλειψη ενσυναίσθησης, άγχος και αισθήματα ενοχής) και ένας που δείχνει τη συμπεριφορική απόκλιση και τα ελλείμματα στον έλεγχο του εαυτού (δηλαδή παρορμητικότητα, αντικοινωνική συμπεριφορά)⁵². Οι συμπεριφορικές εκφράσεις ψυχοπάθειας προβλέπουν δόλιες ενέργειες ακόμη και όταν ο κίνδυνος τιμωρίας είναι υψηλός και όταν απαιτεί σκόπιμα ψέματα⁵³.

Οι ψυχοπαθείς είναι χειριστικά, σκληροτράχηλα, αμετανόητα, παρορμητικά, ανεύθυνα, αντικοινωνικά άτομα με συναισθηματικά άγονη διάθεση⁵⁴. Επιπρόσθετα, τα άτομα με υψηλή ψυχοπάθεια μπορεί να υποφέρουν από μειωμένη επαγγελματική επιτυχία επειδή δεν λαμβάνουν τόσο οργανωτικές ανταμοιβές όπως υψηλότερους μισθούς ή υψηλότερες θέσεις, όσο και έμμεσες ανταμοιβές όπως η κοινωνική εκτίμηση και η αποδοχή από τους συναδέλφους. Η χαμηλή τους συναισθηματικότητα σημαίνει ότι είναι λιγότερο πιθανό να ανησυχούν για άλλους ανθρώπους ή να αισθάνονται πίστη στον ηγέτη τους⁵⁵. Γενικά όμως, η ψυχοπάθεια σχετίζεται με μια ιδιαίτερα παρορμητική, ανεξέλεγκτη και επιθετική συμπεριφορά⁵⁶.

Σημειώνουμε ότι οι μακιαβελιστές και οι ψυχοπαθείς, ειδικότερα, ορίζονται από την προθυμία εξαπάτησης, χειραγώγησης και ξεκάθαρα ψέματος. Όμως τα βασικά χαρακτηριστικά αυτών των ατόμων μπορεί να δυσκολεύουν την απόκτηση ακριβών αξιολογήσεων μέσω μεθόδων αυτοαναφοράς⁵⁷.

Αξίζει να σημειωθεί ότι πρόσφατα προστέθηκε και ο σαδισμός στη Σκοτεινή Τριάδα, δημιουργώντας έτσι τη Σκοτεινή Τετράδα. Ο σαδισμός έχει μια διαπροσωπική/συναισθηματική βάση, αλλά σχετίζεται επίσης και με συμπεριφορικά πρότυπα παρορμητικότητας και παραβίασης

⁵² Schyns, B., Braun, S. & Wisse, B. (2019). Dark Personalities in the Workplace. In: *Oxford Research Encyclopedia of Psychology* (p.p. 1-39). University of Groningen: Oxford University Press.

⁵³ Jones, D. & Paulhus, D. (2017). Duplicity among the dark triad: Three faces of deceit. *Journal of Personality and Social Psychology*, 113 (2), 329-342.

⁵⁴ Porter, S., Woodworth, M. & Black, P. (2018). Psychopathy and aggression. In: C.-J. Patrick (Ed.), *Handbook of psychopathy* (Chapter 25). The Guilford Press., p. 611.

⁵⁵ O' Boyle, E., Forsyth, D., Banks, G. & McDaniel, M. (2012). A meta-analysis of the dark triad and work behavior: A social exchange perspective. *Journal of Applied Psychology*, 97 (3), 557-579.

⁵⁶ Diller, S.-J., Czibor, A., Szabó, S.-P., Restás, P., Jonas, E. & Frey, D. (2021). The positive connection between dark triad traits and leadership levels in self -and other- ratings. *Leadership, Education, Personality: An Interdisciplinary Journal*, 3 (2), 118.

⁵⁷ Wu, J. & LeBreton, J. (2011). Reconsidering the dispositional basis of counterproductive work behavior: The role of aberrant personality traits. *Personnel Psychology*, 64 (3), 614.

κανόνων⁵⁸. Τόσο οι κλινικές όσο και οι κοινοτικές μελέτες δείχνουν μια ισχυρή και σταθερή σχέση μεταξύ του σαδισμού και άλλων χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας. Ωστόσο, η ανασκόπησή της βιβλιογραφίας δείχνει ότι ο σαδισμός συνδέεται πιο έντονα με την ψυχοπάθεια⁵⁹. Τόσο ο σαδισμός όσο και η ψυχοπάθεια μπορεί επίσης να ασκήσουν συνδυασμένη αυξημένη επίδραση στο να βλάψουν τους άλλους⁶⁰. Οι υψηλότερες βαθμολογίες στον σαδισμό συνδέονται με το να πληγώνουμε άλλους λεκτικά, σωματικά και ψυχολογικά και να αντλούμε ευχαρίστηση από αυτές τις ενέργειες⁶¹.

3. Η σύνδεση μεταξύ των χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας και της ηγεσίας

Αν και μπορεί να ακούγεται περίεργο, άτομα με υψηλά επίπεδα χαρακτηριστικών της Σκοτεινής Τριάδας βρίσκονται συνήθως σε ηγετικές θέσεις. Έτσι, ο **ναρκισσισμός** εμφανίζει θετική σχέση με την ανάδυση ηγεσίας, αλλά καμία σχέση με την αποτελεσματική ηγεσία, ενώ η εμφάνιση της θετικής επίδρασης του ναρκισσισμού στην ανάδειξη της ηγεσίας μπορεί να εξηγηθεί από την εξωστρέφεια του ηγέτη⁶². Από τα δεδομένα 225 ομάδων που εκτείνονται σε ένα διαφορετικό σύνολο οργανισμών, αποκαλύφθηκε ότι ο **μακιαβελισμός** του ηγέτη σχετίζεται θετικά με την καταχρηστική ηγεσία στις ομάδες εργασίας, αλλά μόνο όταν οι ηγέτες αντιλαμβάνονται ότι η ισχύς της θέσης τους είναι υψηλή παρά χαμηλή⁶³.

Επιπλέον, τα αποτελέσματα βασισμένα σε δεδομένα από 92 ανεξάρτητα δείγματα, έδειξαν ασθενή θετική συσχέτιση για ψυχοπαθητικές τάσεις και ανάδειξη ηγεσίας, ασθενή αρνητική συσχέτιση για ψυχοπαθητικές τάσεις και ηγετική αποτελεσματικότητα και μέτρια αρνητική συσχέτιση για ψυχοπαθητικές τάσεις και μετασχηματιστική ηγεσία. Οι **ψυχοπαθητικές**

⁵⁸ Lobbetael, J., Slaoui, G. & Gollwitzer, M. (2023). Sadism and personality disorders. *Current Psychiatry Reports*, 25 (11), 569-576.

⁵⁹ Blötner, C. & Mokros, A. (2023). The next distinction without a difference: Do psychopathy and sadism scales assess the same construct? *Personality and Individual Differences*, 205 (1), 1-20.

⁶⁰ Lobbetael, J., Slaoui, G. & Gollwitzer, M. (2023). Sadism and personality disorders. *Current Psychiatry Reports*, 25 (11), 569-576.

⁶¹ Buckels, E., Jones, D. & Paulhus, D. (2013). Behavioral confirmation of everyday sadism. *Psychological Science*, 24 (11), 2201-2209.

⁶² Grijalva, E., Harms P., Newman D., Gaddis B. & Fraley, C. (2015). Narcissism and leadership: A meta-analytic review of linear and nonlinear relationships. *Personal Psychology*, 68 (1), 1.

⁶³ Wisse, B. & Sleebos, E (2016). When the dark ones gain power: perceived position power strengthens the effect of supervisor Machiavellianism on abusive supervision in work teams. *Personality and Individual Differences*, 99 (1), 122.

Παραπομπή: Κούτρας Γ. (2024). Συσχέτιση μεταξύ της σκοτεινής πλευράς των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας στους οργανισμούς, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 9-28. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

τάσεις στους άνδρες συσχετίστηκαν ασθενώς θετικά με την ανάδυση και την αποτελεσματικότητα της ηγεσίας και αρνητικά με τη μετασηματιστική ηγεσία, ενώ οι ψυχοπαθητικές τάσεις στις γυναίκες συσχετίστηκαν αρνητικά με την αποτελεσματικότητα και τη μετασηματιστική ηγεσία και σε μεγάλο βαθμό ασύνδετες με την ανάδυση⁶⁴. Αυτή η σύνδεση των χαρακτηριστικών της σκοτεινής τριάδας και της ηγεσίας μπορεί να εξηγηθεί με δύο τρόπους: Είτε τα άτομα της σκοτεινής τριάδας εμφανίζονται ως ηγέτες είτε οι ηγετικές θέσεις επηρεάζουν αρνητικά τα χαρακτηριστικά της σκοτεινής τριάδας των ανθρώπων⁶⁵.

4. Συμπεράσματα

Οι ηγέτες της Σκοτεινής Τριάδας μπορούν να βλάψουν το εργασιακό τους περιβάλλον και, ως εκ τούτου, πρέπει να διερευνηθεί πώς αυτά τα άτομα αποκτούν θέσεις εξουσίας⁶⁶. Οι συνέπειες της επίδρασης της σκοτεινής τριάδας πάνω στα θύματά τους, τα οποία δεν επιλέγονται τυχαία (αλλά είναι συγκεκριμένα άτομα ή ομάδες) είναι επιζήμιες, τόσο από οργανωτική όσο και από προσωπική άποψη. Η συχνότητα θυματοποίησης στο χώρο εργασίας είναι σχετικά υψηλή και είναι δαπανηρή για τους οργανισμούς. Περιλαμβάνει εκφοβισμό, παρενόχληση, ηθική παρενόχληση (επιτίθεμαι, περικυκλώνω, ενοχλώ) και πολλά άλλα. Ο εκφοβισμός, είναι ένα σημαντικό εμπόδιο για την οργανωτική αποτελεσματικότητα και παραγωγικότητα και ένα μεγάλο κόστος για τους οργανισμούς και τις οικονομίες στο σύνολό τους⁶⁷.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες υπάρχει σαφής ανάγκη οι οργανισμοί να κατανοούν και να προβλέπουν το πλαίσιο (περιβάλλον) για το παρόν και το μέλλον και να αποφεύγουν να προσλαμβάνουν ή τουλάχιστον να περιορίζουν με ελέγχους και συνέπειες τη τοξική συμπεριφορά ατόμων με υψηλή περιεκτικότητα σε χαρακτηριστικά προσωπικότητας της Σκοτεινής

⁶⁴ Landay, K., Harms, P. & Credé, M. (2019). Shall we serve the dark lords? A meta-analytic review of psychopathy and leadership. *Journal of Applied Psychology*, 104 (1), 183.

⁶⁵ Diller, S.-J., Czibor, A., Szabó, S.-P., Restás, P., Jonas, E. & Frey, D. (2021). The positive connection between dark triad traits and leadership levels in self -and other- ratings. *Leadership, Education, Personality: An Interdisciplinary Journal*, 3 (2), 119.

⁶⁶ Diller, S.-J., Czibor, A., Szabó, S.-P., Restás, P., Jonas, E. & Frey, D. (2021). The positive connection between dark triad traits and leadership levels in self -and other- ratings. *Leadership, Education, Personality: An Interdisciplinary Journal*, 3 (2), 119.

⁶⁷ Cohen, A. (2018). *Counterproductive work behaviors: Understanding the dark side of personalities in organizational life*. Routledge studies in management, organizations and society (1th Ed.). New York: Routledge.

Τριάδας. Μια πρακτική συνέπεια θα μπορούσε να είναι τόσο η εφαρμογή συστηματικών προγραμμάτων ανάπτυξης ηγεσίας που επικεντρώνονται στην ηθική ηγεσία, όσο και με διαφανείς κανόνες, απαιτήσεις και διαδρομές σταδιοδρομίας με αξιολόγηση και επιμόρφωση των ηγετικών στελεχών. Με αυτό τον τρόπο αποτρέπουν τη βλάβη που μπορεί να προκαλέσει η Σκοτεινή Τριάδα και προωθούν την αποτελεσματική και τη συλλογική δέσμευση των μελών του οργανισμού, ώστε να εργάζονται και να συνεργάζονται πρόθυμα και αποτελεσματικά, πάνω σε κοινό όραμα για την επίτευξη των κοινών στόχων.

Γιατί σε τέτοιους βαθμούς απερίγραπτης τοξικής πλημμυρίδας αναπτύσσονται ανεπιθύμητες σκοτεινές καταστάσεις και ως ανθρώπινα κοινωνικά όντα ξεγελιόμαστε, αντιδρώντας παρορμητικά (ή αυθόρμητα με την ανάληψη κινδύνων, την έλλειψη σχεδιασμού και με τη γρήγορη λήψη αποφάσεων) στα εξωτερικά ερεθίσματα, προκαλώντας στους εαυτούς μας κάθε τύπου τοξικά και βλαβερά συναισθήματα και σκέψεις, που δηλητηριάζουν την ψυχή μας και έχουν επιπτώσεις στην αυτοεκτίμηση μας, προκαλώντας έλλειψη αυτοελέγχου και αυτοπεποίθησης, αλλά και έκφρασης υγιών (μη τοξικών) πλαισίων ενασχόλησής μας με την προσωπική και επαγγελματική μας εξέλιξη.

Εντούτοις, η πλειονότητα των εμπειρικών ευρημάτων υποδηλώνει τη ζημιά που μπορούν να προκαλέσουν άτομα με υψηλή περιεκτικότητα σε αυτά τα χαρακτηριστικά (ή διαταραχές προσωπικότητας) σε άλλα μέλη του οργανισμού και στην αποτελεσματική οργανωτική λειτουργία⁶⁸. Στο εργασιακό πλαίσιο, αυτά τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας θεωρούνται υποκλινικά, που σημαίνει ότι δεν διαγιγνώσκονται ούτε αντιμετωπίζονται κλινικά. Επομένως, όλα μετρώνται κατά μήκος ενός συνεχούς και δεν έχουν προδιαγεγραμμένες τιμές αποκοπής⁶⁹. Όμως οι άνθρωποι που έχουν υψηλή περιεκτικότητα σε σκοτεινό τετράδιο των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας είναι πιο συνηθισμένοι σε ανώτερα διευθυντικά/ηγετικά επίπεδα παρά σε κατώτερα διευθυντικά/ηγετικά επίπεδα εντός των οργανισμών⁷⁰. Τι πρέπει να κάνουν οι οργανισμοί για να αποφύγουν την πρόσληψη ατόμων με σκοτεινά χαρακτηριστικά

⁶⁸ Schyns, B., Braun, S. & Wisse, B. (2019). Dark Personalities in the Workplace. In: *Oxford Research Encyclopedia of Psychology* (p.p. 1-39). University of Groningen: Oxford University Press.

⁶⁹ Diller, S.-J., Czibor, A., Szabó, S.-P., Restás, P., Jonas, E. & Frey, D. (2021). The positive connection between dark triad traits and leadership levels in self -and other- ratings. *Leadership, Education, Personality: An Interdisciplinary Journal*, 3 (2), 118.

⁷⁰ Kurtulmuş, B.-E. (2019). *The dark side of leadership: An institutional perspective (1th Ed.)*. Palgrave Pivot, Cham.

προσωπικότητας στο χώρο εργασίας; Βοηθάει η εκπαίδευση στην ελαχιστοποίηση της έκφρασης αυτών των σκοτεινών χαρακτηριστικών; Σε μια πιθανή μελλοντική βιβλιογραφική έρευνα για τη σκοτεινή πλευρά της προσωπικότητας αναγκαία είναι η συλλογή ευρημάτων από διαφορετικούς πληθυσμούς (π.χ. εκπαίδευση, πολιτική, στρατό, επιχειρήσεις, κ.λπ.). Επιπλέον, όντας ένα θέμα στα σπάργανά του, ενώ βρίσκεται ακόμα σε αναδυόμενη κατάσταση, χρειάζεται ακόμη πολλή έρευνα για να αποσαφηνιστεί τόσο η σχέση μεταξύ της Σκοτεινής Τριάδας (ναρκισσισμός, μακιαβελισμός και ψυχοπάθεια) όσο και για να εκτιμηθεί ποια χαρακτηριστικά της προσωπικότητας έχουν πιθανή αιτιώδη επίδραση και μπορούν να θεωρηθούν ως παράγοντες κινδύνου στην ευημερία και εξέλιξη ατόμων και οργανισμών. Με άλλα λόγια, η μελλοντική έρευνα πρέπει να φωτίσει (α) τις συγκεκριμένες ψυχολογικές διεργασίες που διέπουν την αιτιολογική επίδραση της προσωπικότητας στη συμπεριφορά που σχετίζεται με την Σκοτεινή Τριάδα και (β) τις συνθήκες υπό τις οποίες αυτή η επίδραση είναι μεγαλύτερη έναντι ασθενέστερη σε ηγετικές θέσεις.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Ames, D., Rose, P. & Anderson, C. (2006). The NPI-16 as a short measure of narcissism. *Journal of Research in Personality*, 40 (4), 440-450. DOI: 10.1016/j.jrp.2005.03.002.
- APA (American Psychiatric Association). (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-IV)* (4th Ed.). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Belschak, F., Muhammad, R. & Den Hartog, D. (2018). Birds of a feather can butt heads: When machiavellian employees work with machiavellian leaders. *Journal of Business Ethics*, 151 (3), 613-626. DOI: 10.1007/s10551-016-3251-2.
- Benson, A., Jordan, C. & Christie, A. (2016). Narcissistic Reactions to Subordinate Role Assignment: The Case of the Narcissistic Follower. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 42 (7), 985-999. DOI: 10.1177/0146167216649608.
- Blickle, G., Schütte, N. & Genau, H. (2018). Manager psychopathy, trait activation, and job performance: a multi-source study. *European*

Παραπομπή: Κούτρας Γ. (2024). Συσχέτιση μεταξύ της σκοτεινής πλευράς των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας στους οργανισμούς, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 9-28. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

- Journal of Work and Organizational Psychology, 27 (4), 450-461. DOI: 10.1080/1359432X.2018.1475354.
- Blötner, C. & Mokros, A. (2023). The next distinction without a difference: Do psychopathy and sadism scales assess the same construct? *Personality and Individual Differences*, 205 (1), 1-20. DOI: 10.1016/j.paid.2023.112102.
- Brunell, A., Gentry, W., Campbell, K., Hoffman, B., Kuhnert, K. & DeMarree, K. (2008). Leader emergence: The case of the narcissistic leader. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34 (12), 1663-1676. DOI: 10.1177/0146167208324101.
- Buckels, E., Jones, D. & Paulhus, D. (2013). Behavioral confirmation of everyday sadism. *Psychological Science*, 24 (11), 2201-2209. DOI: 10.1177/0956797613490749.
- Cima, M. & Raine, A. (2009). Distinct characteristics of psychopathy relate to different subtypes of aggression. *Personal Individ Differ*, 47 (8), 835-840. DOI: 10.1016/j.paid.2009.06.031.
- Cohen, A. (2018). *Counterproductive work behaviors: Understanding the dark side of personalities in organizational life*. Routledge studies in management, organizations and society (1th Ed.). New York: Routledge.
- Dahling, J., Whitaker, B. & Levy, P. (2008). The development and validation of a new machiavellianism scale. *Journal of Management*, 35 (2), 219-257. DOI: 10.1177/0149206308318618.
- Diller, S.-J., Czibor, A., Szabó, S.-P., Restás, P., Jonas, E. & Frey, D. (2021). The positive connection between dark triad traits and leadership levels in self and other ratings. *Leadership, Education, Personality: An Interdisciplinary Journal*, 3 (2), 117-131. DOI: 10.1365/s42681-021-00025-6.
- Ellis, H. (1898). Auto-eroticism: A psychological study. *Alienist and Neurologist*, 19 (2), 260-299.
- Farmer, S., Maslyn, J., Fedor, D. & Goodman, J. (1997). Putting upward influence strategies in context. *Journal of Organizational Behavior*, 18 (1), 17-42.
- Freud, S. (1914/1991). On narcissism: An introduction. In: J. Sandler, E. Pearson & P. Fonagy (Eds.), *Freud's "On narcissism: An introduction"* (Chapter 1, p.p. 3-32). New Haven, CT: Yale University Press.
- Freud, S. (1931/1959). Libidinal Types. In: J. Strachey (Ed.), *Collected Papers* (Vol. 5, Chapter 23). London: Hogarth Press Ltd.

Παραπομπή: Κούτρας Γ. (2024). Συσχέτιση μεταξύ της σκοτεινής πλευράς των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας στους οργανισμούς, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 9-28. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

- Freud, S. (1957). The history of the psychoanalytic movement. In: J. Strackey (Ed.), *The Standard Edition of the Complete Works of Sigmund Freud* (p.p. 617-633). London: Hogarth Press.
- Gardner, D. & Pierce, J. (2011). A question of false self-esteem: Organization-based self-esteem and narcissism in organizational contexts. *Journal of Managerial Psychology*, 26 (8), 682-699. DOI: 10.1108/02683941111181770.
- Gkorezis, P., Petridou, E. & Krouklidou, T. (2015). The detrimental effect of machiavellian leadership on employees' emotional exhaustion: Organizational cynicism as a mediator. *Europe's Journal of Psychology*, 11 (4), 619-631. DOI: 10.5964/ejop.v11i4.988.
- Grijalva, E. & Harms, P. (2014). Narcissism: An integrative synthesis and dominance complementarity model. *The Academy of Management Perspectives*, 28 (2), 108-127.
- Grijalva, E., Harms P., Newman D., Gaddis B. & Fraley, C. (2015). Narcissism and leadership: A meta-analytic review of linear and nonlinear relationships. *Personal Psychology*, 68 (1) 1-47. DOI: 10.1111/peps.12072.
- Hare, R. & Neumann, C. (2009). Psychopathy: Assessment and forensic implications. *Canadian Journal of Psychiatry*, 54 (12), 791-802. DOI: 10.1177/070674370905401202.
- Jonason, P., Slomski, S. & Partyka, J. (2012). The dark triad at work: How toxic employees get their way. *Personality and Individual Differences*, 52 (3), 449-453. DOI: 10.1016/j.paid.2011.11.008.
- Jones, D. & Paulhus, D. (2009). Machiavellianism. In: M. Leary & R. Hoyle (Eds.), *Handbook of individual differences in social behavior* (Chapter 7, p.p. 93-108). New York: Guilford.
- Jones, D. & Paulhus, D. (2017). Duplicity among the dark triad: Three faces of deceit. *Journal of Personality and Social Psychology*, 113 (2), 329-342. DOI: 10.1037/pspp0000139.
- Kessler, S., Bandelli, A., Spector, P., Borman, W., Nelson, C. & Penney, L. (2010). Re-examining machiavelli: A three-dimensional model of machiavellianism in the workplace. *Journal of Applied Social Psychology*, 40 (8), 1868-1896. DOI: 10.1111/j.1559-1816.2010.00643.x.
- Kurtulmuş, B.-E. (2019). *The dark side of leadership: An institutional perspective* (1th Ed.). Palgrave Pivot, Cham.

- Landay, K., Harms, P. & Credé, M (2019). Shall we serve the dark lords? A meta-analytic review of psychopathy and leadership. *Journal of Applied Psychology*, 104 (1), 183-196. DOI: 10.1037/apl0000357.
- Lobbestael, J., Slaoui, G. & Gollwitzer, M. (2023). Sadism and personality disorders. *Current Psychiatry Reports*, 25 (11), 569-576. DOI: 10.1007/s11920-023-01466-0.
- Merritt, A. & Wang, Y. (2022). Destructive leaders in schools: Can they be instructional leaders? *NASSP Bulletin*, 106 (2), 109-132. DOI: 10.1177/01926365221102379.
- Morf, C. & Rhodewalt, F. (2001). Unraveling the paradoxes of narcissism: A dynamic self-regulatory processing model. *Psychological Inquiry*, 12 (4), 177-196. DOI: 10.1207/S15327965PLI1204_1.
- Nevicka, B., Baas, M. & Ten Velden, F. (2016). The bright side of threatened narcissism: Improved performance following ego threat. *Journal of Personality*, 84 (6), 809-823. DOI: 10.1111/jopy.12223.
- Nevicka, B., De Hoogh, A., Van Vianen, A., Beersma, B. & McIlwain, D. (2011). All I need is a stage to shine: Narcissists' leader emergence and performance. *Leadership Quarterly*, 22 (5), 910-925. DOI: 10.1016/j.leaqua.2011.07.011.
- O' Boyle, E., Forsyth, D., Banks, G. & McDaniel, M. (2012). A meta-analysis of the dark triad and work behavior: A social exchange perspective. *Journal of Applied Psychology*, 97 (3), 557-579. DOI: 10.1037/a0025679.
- Ovid, P. (2000). *The Metamorphoses (Book 3)*. USA, Los Angeles County Museum of Art: Poetry in Translation.
- Owen, D. & Davidson, J. (2009). Hubris syndrome: An acquired personality disorder. A study of US presidents and UK prime ministers over the last 100 years. *Brain a journal of neurology*, 132 (5), 1396-1406. DOI: 10.1093/brain/awp008.
- Paulhus, D. & Williams, K. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36 (6), 556-563. DOI: 10.1016/S0092-6566(02)00505-6.
- Paulhus, D. (2014). Toward a taxonomy of dark personalities. *Current Directions in Psychological Science*, 23 (6), 421-426. DOI: 10.1177/0963721414547737.
- Porter, S., Woodworth, M. & Black, P. (2018). Psychopathy and aggression. In: C.-J. Patrick (Ed.), *Handbook of psychopathy (Chapter 25, p.p. 611-634)*. The Guilford Press.

Παραπομπή: Κούτρας Γ. (2024). Συσχέτιση μεταξύ της σκοτεινής πλευράς των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας στους οργανισμούς, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 9-28. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

- Rauthmann, J. (2012). The dark triad and interpersonal perception. Similarities and differences in the social consequences of Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy. *Social Psychological and Personality Science*, 3 (4), 487-496. DOI: 10.1177/1948550611427608.
- Rosenthal, S. & Pittinsky, T. (2006). Narcissistic leadership. *Leadership Quarterly*, 17 (6), 617-633. DOI: 10.1016/j.leaqua.2006.10.005.
- Schyns, B., Braun, S. & Wisse, B. (2019). Dark Personalities in the Workplace. In: *Oxford Research Encyclopedia of Psychology* (p.p. 1-39). University of Groningen: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acrefore/9780190236557.013.553.
- Sedikides, C. & Campbell, K. (2017). Narcissistic force meets systemic resistance: The energy clash model. *Perspectives on Psychological Science*, 12 (3), 400-421. DOI: 10.1177/1745691617692105.
- Sleep, C., Weiss, B., Lynam, D. & Miller, J. (2019). An examination of the triarchic model of psychopathy's nomological network: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 71 (1), 1-26. DOI: 10.1016/j.cpr.2019.04.005.
- Spain, S., Harms, P. & LeBreton, J. (2014). The dark side of personality at work. *Journal of Organizational Behavior*, 35 (1), 41-60. DOI: 10.1002/job.1894.
- Spurk, D., Keller, A. & Hirschi, A. (2016). Do bad guys get ahead or fall behind? Relationships of the Dark Triad of personality with objective and subjective career success. *Social Psychological and Personality Science*, 7 (2), 113-121. DOI: 10.1177/1948550615609735.
- Takala, T. (1998). Plato on Leadership. *Journal of Business Ethics*, 17 (7), 785-798. DOI: 10.1023/A:1005789531144.
- Tavanti, M. (2011). Managing toxic leaders: Dysfunctional patterns in organizational leadership and how to deal with them. *Human Resource Management (HRM)*, 6 (83), 127-136.
- Thody, A. (2003). Followership in educational organizations: A pilot mapping of the territory. *Leadership and Policy in Schools*, 2 (2), 141-156. DOI: 10.1076/lpos.2.2.141.15542.
- Volmer, J., Koch, I. & Göritz, A. (2016). The bright and dark sides of leaders' dark triad traits: Effects on subordinates' career success and well-being. *Personality and Individual Differences*, 101 (1), 413-418. DOI: 10.1016/j.paid.2016.06.046.

- Wisse, B. & Sleebos, E (2016). When the dark ones gain power: perceived position power strengthens the effect of supervisor Machiavellianism on abusive supervision in work teams. *Personality and Individual Differences*, 99 (1), 122-126. DOI: 10.1016/j.paid.2016.05.019.
- Wu, J. & LeBreton, J. (2011). Reconsidering the dispositional basis of counterproductive work behavior: The role of aberrant personality traits. *Personnel Psychology*, 64 (3), 593-626. DOI: 10.1111/j.1744-6570.2011.01220.x.

Βιογραφικά στοιχεία συγγραφέα

Ο κ. Κούτρας Γεώργιος του Ιωάννη και της Ελευθερίας γεννήθηκε στη Λαμία Φθιώτιδος. Είναι πτυχιούχος του Τ.Ε.Φ.Α.Α. Κομοτηνής, πτυχιούχος του Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ. Ρόδου και κατέχει μεταπτυχιακά στην «Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση», στην «Εκπαιδευτική Ηγεσία και Διοίκηση» και στις «Νέες Μορφές Εκπαίδευσης και Μάθησης». Σήμερα υπηρετεί ως εκπαιδευτικός στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Υπήρξε Υποδιευθυντής στο Δ.Ι.Ε.Κ. Ρόδου και στο Γυμνάσιο Καλυθιών Ρόδου. Ακόμη, έχει ενταχθεί στο Μητρώο Κύριου Διδακτικού Προσωπικού του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (Ε.Κ.Δ.Δ.Α.) και στο Υπο-Μητρώο Αξιολογητών για την Πιστοποίηση της Εκπαιδευτικής Επάρκειας των Εκπαιδευτών Ενηλίκων (Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π.). Επιπλέον, είναι εκπαιδευτής σε Δ.Ι.Ε.Κ. και στην Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε., αλλά και επιμορφωτής στο Ι.Ε.Π. και στο Ε.Κ.Δ.Δ.Α. Επίσης, είναι κριτής εργασιών σε Πανελλήνια Συνέδρια και περιοδικά. Το συγγραφικό και επιστημονικό του έργο περιλαμβάνει κεφάλαια σε συλλογικούς τόμους βιβλίων, εισηγήσεις σε Διεθνή-Πανελλήνια συνέδρια και δημοσιεύσεις άρθρων σε περιοδικά με κριτές. E-mail: georgios_koutras@yahoo.gr

Παραπομπή: Κούτρας Γ. (2024). Συσχέτιση μεταξύ της σκοτεινής πλευράς των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της σκοτεινής πλευράς της ηγεσίας στους οργανισμούς, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 9-28. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

Γαϊτάνη Κ. Μαριάνθη

Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β΄ Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση

Περίληψη

Στην παρούσα επιστημονική εργασία διερευνάται αν μια διδασκαλία/παρέμβαση που περιλαμβάνει προσέγγιση/«ανάγνωση» μιας ψηφιακής αφήγησης μέσω ερωτήσεων-νύξεων επ' αυτής δύναται να επηρεάσει την επίδοση μαθητών/-τριών Β΄ Λυκείου στον γραπτό λόγο. Η διδασκαλία/παρέμβαση απηχεί αρχές μαθητοκεντρικής διδασκαλίας, βιωματικής μάθησης, διαθεματικότητας, κονστρουκτιβισμού, διερευνητικής-ανακαλυπτικής μάθησης, ανταπόκρισης, λογικής των γραμματισμών. Στο πλαίσιο της διδασκαλίας/παρέμβασης, οι μαθητές/-τριες αποδομούν-αποκωδικοποιούν το περιεχόμενο κάρτων ψηφιακής αφήγησης, για να παράγουν νόημα αναφορικά με το φαινόμενο του φυλετικού ρατσισμού με προεκτάσεις τον κοινωνικό και λεκτικό εκφοβισμό στον χώρο του σχολείου. Η ψηφιακή αφήγηση αξιοποιείται ως σημείο αναφοράς και με την τεχνική των ερωτήσεων επ' αυτής εμπλέκει σε συνθήκες επιστημονικής έρευνας-συγγραφής, στο πλαίσιο μελέτης περίπτωσης. Βαθμολογήθηκαν τα αρχικά και τα τελικά γραπτά κείμενα των μαθητών/-τριών με ρουμπρίκα αξιολόγησης κλίμακας 1-6 στις παραμέτρους «περιεχόμενο», «δομή κειμένου», «χρήση γλώσσας». Η στατιστική επεξεργασία των βαθμών με συνάρτηση t έδειξε στατιστικά σημαντική διαφορά (βελτίωση) στους μέσους όρους των βαθμολογιών και στις τρεις παραμέτρους.

Λέξεις-κλειδιά: ανάγνωση, γραπτός λόγος, ψηφιακή αφήγηση, πολυγραμματισμοί

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β΄ Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-70. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

Teaching Modern Greek Language in 11th grade through Digital Narration

Gaitani K. Marianthi

Summary

In this scientific work, it is investigated whether a teaching/intervention that includes approaching/"reading" of a digital narrative through questions-hints about it, can affect the performance of 2nd Senior High School students (11th grade) in the written language. The teaching/intervention echoes principles of student-centered teaching, experiential learning, interdisciplinarity, constructivism, exploratory-discovery learning, responsiveness, logic of literacies. In the context of the teaching/intervention, the students deconstruct-decode the content of digital narrative frames, in order to produce meaning regarding the phenomenon of racial racism, with implications of social and verbal bullying in the school space. The digital narrative is used as a point of reference and, with the technique of questions about it, involves students in conditions of scientific research-writing, in the context of a case study. The students' initial and final written texts were graded with a 1-6 scale evaluation rubric in the parameters "content", "text structure", "language use". The statistical treatment of the scores using a t-function showed a statistically significant difference (improvement) in the mean scores for all three parameters.

Keywords: reading, written language, digital storytelling, multiliteracies

1. Εισαγωγή

Η παραγωγή γραπτού λόγου αφορά όλα τα γνωστικά αντικείμενα και αποτελεί βασική προϋπόθεση επιτυχούς σχολικής πορείας, αλλά και εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Επισημαίνεται εδώ η δυσκολία των μαθητών/-τριών να κατανοήσουν και να διαχειριστούν, ιδιαίτερα τις σύνθετες έννοιες και ιδίως όσες αποτελούν επιστημονικούς όρους. Ο γραπτός λόγος στο Λύκειο δύναται να καλλιεργηθεί με τους/-τις μαθητές/-

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

τριες εμπλεκόμενους σε αυθεντικές διαδικασίες έρευνας, στο πλαίσιο μελέτης περίπτωσης. Το υλικό μελέτης μπορεί να είναι διαδικτυακό και να αφορά πολυμέσα και υπερμέσα. Μάλιστα, επειδή τα μέσα αυτά γίνονται περισσότερο θελκτικά και αναπαραστατικά γεγονότων, φαινομένων, συνθηκών, αφού αξιοποιούν περισσότερους του ενός σημειωτικούς πόρους, είναι δυνατό να συμβάλλουν στην κατανόηση κυριών και δευτερευουσών εννοιών, καθώς και την μεταξύ αυτών σχέση, ιδίως όταν οι εκπαιδευόμενοι έχουν να συντάξουν απαιτητικά περιγραφικά-επιχειρηματολογικά κείμενα. Μια ψηφιακή αφήγηση σε μορφή βίντεο, αξιοποιούμενη στην εκπαιδευτική πράξη, μπορεί στο πλαίσιο της πολυαισθητηριακής μάθησης να ελκύσει το ενδιαφέρον, να μεταφέρει γνώσεις, αποδίδοντας «τρισιδιάστατα», πολυτροπικά και δραματικά, αντιλήψεις, στάσεις, συμπεριφορές σε ό,τι αφορά την εκδήλωση φαινομένων κοινωνικής παθογένειας, όπως ο σχολικός εκφοβισμός και οι ακραίες εκφάνεις του, φωτίζοντας ψυχοκοινωνικές πτυχές τους, ώστε να υπάρξει συγκινησιακή φόρτιση, γνωστικές συγκρούσεις, προβληματισμός στους εκπαιδευόμενους και κίνητρο για έρευνα και αποτελεσματική συγγραφή. Τα παραπάνω αφορούν το θεωρητικό μέρος της παρούσας επιστημονικής εργασίας.

Στο ερευνητικό μέρος περιγράφεται η όλη ερευνητική διαδικασία με την υλοποίηση της διδασκαλίας/παρέμβασης, τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα από την εφαρμογή της. Οι μετέχοντες στην έρευνα μαθητές/-τριες συνέγραψαν, ατομικά, το αρχικό κείμενο. Ακολούθησε η διδασκαλία/παρέμβαση, η οποία περιέλαβε την προβολή ψηφιακής αφήγησης και τις ερωτήσεις-νύξεις που τέθηκαν επ' αυτής. Το θέμα της ψηφιακής αφήγησης αφορά έναν μικρό μετανάστη, που υφίσταται εκφοβιστικές στάσεις και συμπεριφορές εις βάρος του στο σχολικό περιβάλλον της χώρας υποδοχής. Η συγκεκριμένη ψηφιακή αφήγηση χρησιμοποιήθηκε διδακτικά ως αφόρμηση, σημείο αναφοράς και επεξεργασίας για την εξαγωγή νοήματος σχετικού με τον σχολικό εκφοβισμό, λεκτικό και κοινωνικό, προκειμένου, στο πλαίσιο μελέτης περίπτωσης, οι μετέχοντες μαθητές/-τριες να συγγράψουν, ατομικά, επιστημονικό πόρισμα (τελικό κείμενο), αφού αναζητήσουν, επεξεργαστούν και αξιοποιήσουν σχετικές διαδικτυακές πηγές, ανάλογα με τα γνωστικά ελλείμματα του/της καθενός/καθεμίας επί του θέματος/ζητήματος. Η εκπαιδευτικός παρατηρούσε την δραστηριοποίηση των μαθητών/-τριών κατά την μαθησιακή διαδικασία και κρατούσε σημειώσεις. Βαθμολογήθηκαν τα αρχικά και τα τελικά γραπτά κείμενα των μαθητών/-τριών με ρουμπρίκα αξιολόγησης κλίμακας 1-6 στις

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

παραμέτρους «περιεχόμενο», «δομή κειμένου», «χρήση γλώσσας» και η συνάρτηση t έδειξε στατιστικά σημαντική διαφορά (βελτίωση) στους μέσους όρους των βαθμολογιών και στις τρεις παραμέτρους. Στο τέλος, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας και σχετικές προτάσεις. Η δημιουργία της ψηφιακής αφήγησης, ο σχεδιασμός και η εφαρμογή της διδασκαλίας/παρέμβασης και όλη η έρευνα (που διεξήχθη το σχολικό έτος 2022-2023 σε Ημερήσιο Γενικό Λύκειο της Αθήνας) πραγματοποιήθηκαν από την εκπαιδευτικό που είναι και η συγγραφέας της παρούσας επιστημονικής εργασίας.

2. Θεωρία

2.1. Αποσαφήνιση όρων

2.1.1. Ανάγνωση και γραπτός λόγος, πολυγραμματισμοί

Ο όρος *γραμματισμός (literacy)* στις σημερινές μεταβιομηχανικές και τεχνολογικά ανεπτυγμένες κοινωνίες περιλαμβάνει εκτός των ικανοτήτων της γραφής και ανάγνωσης (*αλφαριθμητισμός*), την ικανότητα της αποτελεσματικής επικοινωνίας σε κάθε περιβάλλον χρήσης γραπτού λόγου, αλλά και μη γλωσσικών κειμένων, π.χ. χαρτών, διαγραμμάτων κ.ά.⁷¹ Η έννοια του γραμματισμού μετεξελιίσσεται και διευρύνεται με τον όρο *πολυγραμματισμοί* μετά την ανάκλυση μιας νέας πραγματικότητας, αυτής των πολυτροπικών κειμένων, προϊόντα της χρήσης των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας, με το νόημα πλέον να διαμορφώνεται από την διαπλοκή της γραπτής γλώσσας με σχήματα νοήματος οπτικά, νευματικά, ηχητικά, χώρου.⁷² Επιπλέον, σε κάθε περίπτωση, τα διάφορα κείμενα δεν αρκεί μόνο να γίνονται κατανοητά (*λειτουργικός γραμματισμός*) αλλά και αντικείμενο κριτικής επεξεργασίας (*κριτικός γραμματισμός*). Τα Νέα Προγράμματα Σπουδών για την Ν.Ε. Γλώσσα στο Λύκειο προσανατολίζουν, μεταξύ άλλων, στην ανάπτυξη της ικανότητας των εκπαιδευόμενων α)για κατανόηση προφορικών, γραπτών και πολυτροπικών κειμένων αναφορικά με το ρητό και υπόρρητο περιεχόμενό τους, β)για οργάνωση των ιδεών και των επιχειρημάτων τους με αποτελεσματικό και πειστικό τρόπο, γ)για χρήση των κατάλληλων γλωσσικών στοιχείων και κειμενικών σχημάτων προς παρουσίαση των

⁷¹ Ντίνας, Κ. 2004. Γραμματισμός – Πολυγραμματισμοί και διαπολιτισμική γλωσσική διδασκαλία. Στο: Γεωργιάννης, Π. (επιμ.) (2004), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*. Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου (Αρτα 10 Δεκεμβρίου – 11 Δεκεμβρίου 2004) σ.σ. 193-206. Πάτρα: Κέντρο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, σ. 196.

⁷² Ό.π., σ.σ. 197-198.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

επιχειρημάτων τους στον γραπτό και προφορικό λόγο, δ) για χρήση κατάλληλων στρατηγικών πειθούς προς υποστήριξη ή κατάρριψη ενός επιχειρήματος ή ανάπτυξης μιας συλλογιστικής.⁷³

Η ανάγνωση, σε πρώτο επίπεδο, αφορά την αποκωδικοποίηση των γραπτών συμβόλων και σε δεύτερο επίπεδο την ουσιαστική κατανόηση του κειμένου, δηλαδή τον εντοπισμό όχι μόνο των δηλούμενων, αλλά και των υποδηλούμενων στοιχείων ενός κειμένου, κριτική στάση απέναντι σε γνώσεις και ιδέες του για την αποδοχή ή απόρριψη αυτών μέσω της βασάνου της σκέψης.⁷⁴ Η Langer, που προτείνει την θεωρία της οικοδόμησης αναπαραστάσεων (Envisionment Building Theory) στην λογοτεχνική εκπαίδευση, κάνει λόγο για δύο διαφορετικούς, αλληλοσυμπληρούμενους προσανατολισμούς στην ανάγνωση, τον γνωστικό προσανατολισμό προς συγκέντρωση πληροφοριών και κατανόηση των εννοιών και τον λογοτεχνικό προσανατολισμό προς σταδιακή οικοδόμηση του νοήματος μέσα από την ανακάλυψη του κειμένου.⁷⁵

Οι αναγνώστες λαμβάνουν νόημα από τις οπτικές πληροφορίες του κειμένου, οι οποίες γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας και κατανοούν το περιεχόμενο ανακαλώντας άμεσα και χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια πρότερη γνώση και εμπειρία τους εκ της μακροπρόθεσμης μνήμης.

¹ Για να είναι αποτελεσματικός ο συγγραφέας αναφορικά με το κείμενο που δημιουργεί χρειάζεται να λειτουργήσει ως αναγνώστης κειμένων υποδειγμάτων, ώστε να εξοικειωθεί με τα σημαντικά

⁷³ Γούτσος, Δ., Αδαμόπουλος, Β., Αλέφαντος, Ν., Αστάρα, Β., Γκούφας, Κ., Κουτίδου, Ε., Κουτσιμπέλη, Ό., Παπά, Κ., Σαχινίδου, Π., & Χριστόπουλος, Ι. (2022). *Οδηγός εκπαιδευτικού Νεοελληνική Γλώσσα Λυκείου*, 2η Έκδοση, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, σ.σ. 7-8. <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli> (προσπελάστηκε 5/6/2024).

⁷⁴ Βασαρμίδου, Δ. & Σπαντιδάκης, Γ. (2015). *Διδασκαλία και μάθηση του γραπτού λόγου*. Αθήνα: Gutenberg-Ψυχολογία, σ. 121.

⁷⁵ Langer, J. (2018). Ο ρόλος της λογοτεχνικής εκπαίδευσης στον 21ο αιώνα. Στο: Β. Αποστολίδου, Δ. Κόκορης, Μ. Γ. Μπακογιάννης, & Ε. Χοντολίδου (επιμ.), *Λογοτεχνική ανάγνωση στο σχολείο και στην κοινωνία*, σ.σ. 27-36. Αθήνα: Gutenberg, σ.σ.28-29.

¹ Alhaisoni, E. (2017). Prior knowledge in EFL reading comprehension: Native and nonnative EFL teachers' perceptions, classroom strategies and difficulties encountered. In: *International Journal on Studies in English Language and Literature*, 5(1), p.p. 30-41, p. 30.

Βασαρμίδου, Δ. & Σπαντιδάκης, Γ. (2015). *Διδασκαλία και μάθηση του γραπτού λόγου*. Αθήνα: Gutenberg-Ψυχολογία.

Hayes, J. R. (1996). A new framework for understanding cognition and affect in writing. In: C.-M. Levy & Ransdell (Eds.), *The science of writing, theories, methods, individual differences and application*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, p.p. 1-27.

Rahman, R. (2016). Students' competence in predicting picture on reading text at senior high school. In: *Jurnal Bahas Unimed*, p.p. 222-228. <https://media.neliti.com/media/publications/78862-EN-students-competence-inpredicting-pictur.pdf> (accessed 2/6/2024), p.p. 222-223.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

χαρακτηριστικά της γραφής και να τα ακολουθήσει.² Κατ' αυτόν τον τρόπο και μέσω της πρακτικής ανάλυσης κειμένων, η ανάγνωση γίνεται πηγή λεξιλογίου, γλωσσικών δομών, επεξεργασίας ιδεών.³

Πριν και κατά την διάρκεια της συγγραφής ο συγγραφέας έχει τον χρόνο για την συγκέντρωση του υλικού του, που είναι εντυπώσεις, προβληματισμοί, πληροφορίες από πηγές, πρότερη γνώση σχετική με το θέμα,⁴ το κειμενικό είδος, τις εμπειρίες και τους περιορισμούς του πλαισίου.⁵

Η αξιοποίηση των σύγχρονων τεχνολογιών συμβάλλει στον εμπλουτισμό και πολλαπλασιασμό των σημειωτικών πόρων κατασκευής νοήματος με τα νέα ψηφιακά κειμενικά είδη, διακρινόμενα για την πολυτροπικότητά τους -όπως τα πολυτροπικά κείμενα (multimodal texts) και τα υπερκείμενα (hypertexts)- να μεταβάλλουν τις έννοιες αναγνώστη και ανάγνωσης.⁶ Σε ένα κείμενο πλέον μπορεί να συνδυάζονται και να συλλειτουργούν νοηματικά και επικοινωνιακά περισσότεροι του ενός σημειωτικοί τρόποι, δηλαδή προφορικός και γραπτός λόγος, φωτογραφία, μουσική, ήχος, χρώμα, μοτίβα επαναλαμβανόμενα κ.ά., γεγονός που καθιστά αναγκαία την εξέταση έκαστου των προαναφερθέντων σημειωτικών τρόπων, αλλά και όλων μαζί για την εξαγωγή νοήματος⁷. Οι γραμματισμοί αναπαράστασης (literacies of representation), όπως ο πληροφοριακός γραμματισμός (information literacy), ο οπτικός γραμματισμός (visual literacy), ο οπτικοακουστικός/μιντιακός

² Graham, S., Bruch, J., Fitzgerald, J., Friedrich, L., Furgeson, J., Greene,...., & Smither Wulsin, C. (2016). *Teaching secondary students to write effectively* (NCEE 2017-4002). Washington, DC: National Center for Education Evaluation and Regional Assistance (NCEE), Institute of Education Science, U.S. Department of Education, p. 31. <http://whatworks.ed.gov> (accessed 12/6/2024).

³ Kirin, W. (2010). Effects of Extensive Reading on Students' Writing Ability in an EFL Class. In: *The Journal of Asia Tefl*, 7(1), p.p. 285-308, Spring 2010, p. 286. https://www.researchgate.net/publication/289304714_Effects_of_extensive_reading_on_students'_writing_ability_in_an_EFL_class (accessed 12/6/2024).

⁴ Graham, S., Bruch, J., Fitzgerald, J., Friedrich, L., Furgeson, J., Greene,....& Smither Wulsin, C. (2016). *Teaching secondary students to write effectively* (NCEE 2017-4002). Washington, DC: National Center for Education Evaluation and Regional Assistance (NCEE), Institute of Education Science, U.S. Department of Education, p. 7. <http://whatworks.ed.gov> (accessed 12/6/2024).

⁵ Kirin, W. (2010). Effects of Extensive Reading on Students' Writing Ability in an EFL Class. In: *The Journal of Asia Tefl*, 7(1), p.p. 285-308, Spring 2010. https://www.researchgate.net/publication/289304714_Effects_of_extensive_reading_on_students'_writing_ability_in_an_EFL_class (accessed 12/6/2024).

⁶ Γκουτσιοκόστα, Ζ. (2020). *Η Ψηφιακή Αφήγηση (Digital Storytelling) διδακτικό εργαλείο στο μάθημα της λογοτεχνίας*, Διδακτορική Διατριβή, Β. Αποστολίδου, Β. Αλεξίου, & Ε. Θανούλη (τριμελής συμβουλευτική επιτροπή). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης/Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, σ. 42. <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/48311> (προσπελάστηκε 10/5/2024).

⁷ Kress, G. (2003). *Literacy in New Media Age*. New York: Routledge, p.p. 36, 48.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

γραμματισμός (media literacy), εστιάζουν στην ανάλυση και κατανόηση του τρόπου κατασκευής του νοήματος στα νέα μέσα.⁸

Συγκεκριμένα, ο οπτικός γραμματισμός συνδέεται με ένα σύνολο δεξιοτήτων και γνώσεων που διευκολύνουν την ερμηνεία και σύνθεση οπτικών μηνυμάτων, δηλαδή οι εικόνες χρησιμοποιούνται από το άτομο για ανάπτυξη ανώτερων μορφών σκέψης, δόμηση γνώσεων, στάσεων κ.ά., δόμηση λεκτικών και οπτικών νοητικών αναπαραστάσεων κ.ά.⁹ Ο οπτικοακουστικός/μιντιακός γραμματισμός αποτελεί μορφή κριτικού γραμματισμού, ο οποίος αποσκοπεί στην ανάλυση, αξιολόγηση και κριτικό αναστοχασμό μέσω της κατάκτησης της οπτικοακουστικής μεταγλώσσας.¹⁰ Σημειώνεται εδώ ότι ο κριτικός γραμματισμός παραπέμπει στην καλλιέργεια της κριτικής ικανότητας, ενισχύοντας πρακτικές σκέψης, ανάγνωσης και γραφής που περνούν από το επιφανειακό νόημα και την πρώτη εντύπωση στο βαθύτερο νόημα, διερευνώντας και μελετώντας βαθύτερα αίτια, κοινωνικό πλαίσιο, ιδεολογία και συνέπειες για κάθε πράξη, συμβάν, αντικείμενο, διαδικασία, εμπειρία.¹¹

2.1.2. Η ψηφιακή ιστορία/αφήγηση

Οι ιστορίες/αφηγήσεις είναι ένας βασικός τρόπος δημιουργίας νοήματος για τα πράγματα.¹² Η αφήγηση, αναφορικά με τον ακροατή, μπορεί να είναι χρήσιμη για τον εμπλουτισμό γνώσεών του, την επίταση της προσοχής του, την ενίσχυση της ενεργούς ακρόασης, τον εμπλουτισμό του λόγου-γλώσσας, την μάθηση της ανθρώπινης εμπειρίας, την επαφή και αναγνώριση των αξιών της ζωής.¹³ Ο όρος ψηφιακή αφήγηση απαντάται στην Αγγλική ως digital storytelling, αλλά υπάρχουν και οι όροι digital story, digitale, new media narrative, digital essays κ.ά. Στην ελληνική

⁸ Tyner, K. (1998). *Literacy in a Digital World: Teaching and Learning in the Age of Information*. New York: Routledge, p.p. 92, 157.

⁹ Σπαντιδάκης, Γ. (2010). *Κοινωνιο-γνωσιακά πολυμεσικά περιβάλλοντα μάθησης παραγωγής γραπτού λόγου: Από την θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Gutenberg-Ψυχολογία/31, σ. 195.

¹⁰ Γκουτσιοκόστα, Ζ. (2020). *Η Ψηφιακή Αφήγηση (Digital Storytelling) διδακτικό εργαλείο στο μάθημα της λογοτεχνίας*, Διδακτορική Διατριβή, Β. Αποστολίδου, Β. Αλεξίου, & Ε. Θανούλη (τριμελής συμβουλευτική επιτροπή). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης/Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, σ. 45. <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/48311> (προσπελάστηκε 10/5/2024).

¹¹ Ο.π., σ. 29.

¹² Καπανιάρης, Α. Γ. & Παπαδημητρίου, Ε. Μ. (2012). *Ψηφιακά μαθησιακά πλαίσια στο νέο ψηφιακό σχολείο*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη, σ. 166.

¹³ Κοτρωνίδου, Ι. & Τόζιου, Τ. (2011). Η ψηφιακή αφήγηση στο σχολείο: Η αξιοποίηση των ΤΠΕ στην καλλιέργεια του πολυγραμματισμού και της επικοινωνιακής δεξιότητας των μαθητών: σύμφωνα με τη φιλοσοφία του νέου ψηφιακού σχολείου. *Θεσσαλονίκη: Ζήτη, σ. 21*.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

βιβλιογραφία απαντάται ο όρος ψηφιακή αφήγηση. Οι ψηφιακές αφηγήσεις, συνήθως μικρής διάρκειας 2-5 λεπτά, αποτελούν αφηγηματικές ιστορίες, στηρίζονται στην παραδοσιακή αφήγηση έχοντας την συνδρομή της τεχνολογίας, μεταφέρουν δεδομένα και γεγονότα με λέξεις, εικόνες, ήχους, συμβάλλοντας στον εμπλουτισμό της πληροφορίας και στην παρουσίασή της αισθαντικά και συναρπαστικά.¹⁴ Είναι πολυμεσικές αφηγήσεις, στις οποίες η εγγραφή φωνής (voice-over) επενδύεται με εικόνα, βίντεο, μουσική, ηχητικά εφέ, τίτλους.¹⁵ Ο Robin¹⁶ κατηγοριοποιεί τις ψηφιακές αφηγήσεις σε α)προσωπικές, β)ιστορικές και γ)διδασκτικές. Ο Μείμάρης αναφέρει τα 7 σημεία, κατά το Κέντρο για την Ψηφιακή Αφήγηση (Center for Digital Storytelling) στο Μπέρκλεϋ της Καλιφόρνια: «άποψη», «δραματικό ερώτημα», «συναισθηματικό περιεχόμενο», «το δώρο της φωνής [του/της αφηγητή/-τριας]», δύναμη ήχου, «οικονομία» στο περιεχόμενο, ρυθμός.¹⁷

2.1.3. «Ανάγνωση» ψηφιακής ιστορίας/αφήγησης

Τα πολυμέσα αποτελούν εφαρμογές Τ.Π.Ε. στις οποίες αξιοποιούνται περισσότερα των δύο βασικά μέσα αναπαράστασης πληροφορίας, όπως κείμενο, ήχος, κινούμενη εικόνα, βίντεο.¹⁸ Στην μαθησιακή διαδικασία η ψηφιακή αφήγηση μπορεί να ενταχθεί α)ως εξ ολοκλήρου νέο πληροφοριακό υλικό, β)ως προκαταβολικός οργανωτής προς προσέγκυση της προσοχής και αύξηση του ενδιαφέροντος των μαθητών/-τριών για περαιτέρω έρευνα, γ)ως τρόπος έκφρασής τους πάνω σε ένα θέμα που τους/τις ενδιαφέρει, δημιουργώντας, σύμφωνα και με τα επτά βασικά στοιχεία της ψηφιακής αφήγησης, μια «δραματική ερώτηση».¹⁹

¹⁴ Ο.π., σ. 22.

¹⁵ Γκουτσιουκόστα, Ζ. (2018). Ψηφιακές ιστορίες (digital stories): Από τον μαθητή-αναγνώστη στον μαθητή συγγραφέα. Στο: Β. Αποστολίδου, Δ. Κόκορης, Μ. Γ. Μπακογιάννης, & Ε. Χοντολίδου (επιμ.), Α. Χρονάκη (μτφρ.), *Λογοτεχνική ανάγνωση στο σχολείο και στην κοινωνία*, σ.σ. 729-740. Αθήνα: Gutenberg, σ. 730.

¹⁶ Robin, B. (2016). The power of digital storytelling to support teaching and learning. *Digital Education Review*, 30, σ.σ. 17-29.

¹⁷ Μείμάρης, Μ. (2013). Εκπαιδύοντας στην Ψηφιακή Αφήγηση: Δουλεύοντας με ομάδες στην ελληνική πραγματικότητα. Στο: Α. Λιοναράκης (επιμ.), *Πρακτικά 7^{ου} Συνεδρίου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Μεθοδολογίες Μάθησης*, Τόμος 4, Μέρος Α (Αθήνα 8 Νοεμβρίου – 10 Νοεμβρίου 2013), σ.σ. 178-182. <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/722> (προσπελάστηκε 11/7/2024), σ. 179.

¹⁸ Φεσάκης, Γ. (2019). *Εισαγωγή στις εφαρμογές των ψηφιακών τεχνολογιών στην εκπαίδευση: Από τις Τεχνολογίες Πληροφορίας Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στην ψηφιακή ικανότητα και την υπολογιστική σκέψη*. Αθήνα: Gutenberg, σ. 410.

¹⁹ Καπανιάρης, Α. Γ. & Παπαδημητρίου, Ε. Μ. (2012). *Ψηφιακά μαθησιακά πλαίσια στο νέο ψηφιακό σχολείο*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη, σ.σ.172-173.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

Σύμφωνα με το μοντέλο της εννοιολογικής μάθησης με πολυμέσα του Mayer, οι πολυμεσικές πληροφορίες (εικόνες και λέξεις) δημιουργούν στην αισθητηριακή μνήμη του δέκτη οπτικές και λεκτικές πληροφορίες, τις οποίες αυτός επεξεργάζεται, για να γίνουν οπτικά και λεκτικά νοητικά μοντέλα στην μνήμη εργασίας και ακολούθως να ενταχθούν ως γνώση στην μακροπρόθεσμη μνήμη, αφού γίνουν οι ανάλογοι συσχετισμοί.²⁰ Η θεωρία της διπλής κωδικοποίησης υποστηρίζει την ύπαρξη δύο ευδιάκριτων, ανεξάρτητων και αλληλοεπηρεαζόμενων γνωσιακών συστημάτων προς επεξεργασία και αποθήκευση των πληροφοριών στην μνήμη, α)αυτού που ασχολείται με λεκτικές πληροφορίες (λέξεις, προτάσεις, είδη κειμένων κ.ά.) και β)αυτού που ασχολείται με τις μη λεκτικές – οπτικές (εικόνες, ήχοι, οσμές, γεύσεις κ.ά.).²¹ Σύμφωνα με τον Ραϊνίο, οι πληροφορίες υφίστανται από το άτομο, σε πρώτο επίπεδο, *αναπαραστασιακή επεξεργασία* (representational processing) και μάλιστα από την λεκτική πληροφορία ενεργοποιείται λεκτική αναπαράσταση και από την εικόνα οπτική αναπαράσταση.²² Ακολουθεί η *αναφορική επεξεργασία* (referential processing) κατά την οποία υπάρχει έμμεση ενεργοποίηση του ενός συστήματος, όταν επεξεργάζεται πληροφορίες το άλλο, ενώ, σε τρίτο επίπεδο και κατά την *συνδυαστική επεξεργασία* (associative processing), ενεργοποιούνται αναπαραστάσεις και στα δύο συστήματα από άλλες αναπαραστάσεις του ενός εκ των δύο.²³

Η ταυτόχρονη παρουσίαση της πληροφορίας λεκτικά και οπτικά βοηθά περισσότερο τον εκπαιδευόμενο α)να δομήσει λεκτικές/ακουστικές και οπτικές/εικονικές αναπαραστάσεις απ' ό,τι αν η παρουσίαση των πληροφοριών γινόταν μόνο μέσω γραπτού κειμένου ή μόνο μέσω εικόνων,²⁴ β)να δημιουργήσει συνδέσεις μεταξύ λεκτικών και εικονικών αναπαραστάσεων για την παραγωγή νοήματος και την κατανόηση, γ)να γίνεται αποτελεσματικότερη η ανάκληση, διατήρηση και μεταφορά των πληροφοριών,²⁵ δ)να διευκολύνεται ο εκπαιδευόμενος στον γρήγορο εντοπισμό των πληροφοριών που χρειάζεται και να βοηθείται κατά την

²⁰ Mayer, R.E. (2001). *Multimedia learning*. New York: Cambridge University Press.

Τζιμογιάννης, Α. (2019). *Ψηφιακές τεχνολογίες και μάθηση του 21^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Κριτική, σ. 112.

²¹ Σπαντιδάκης, Γ. (2010). *Κοινωνιο-γνωσιακά πολυμεσικά περιβάλλοντα μάθησης παραγωγής γραπτού λόγου: Από την θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Gutenberg-Ψυχολογία/31, σ. 184.

²² Ραϊνίο, Α. (1990). *Mental representations: A dual coding approach*. New York, NY: Oxford University Press.

²³ Σπαντιδάκης, Γ. (2010). *Κοινωνιο-γνωσιακά πολυμεσικά περιβάλλοντα μάθησης παραγωγής γραπτού λόγου: Από την θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Gutenberg-Ψυχολογία/31, σ. 186.

²⁴ Mayer, R.E. (2005). Introduction to multimedia learning. In: R. Mayer (Ed.), *The Cambridge Handbook of Multimedia Learning*, p.p. 1-18. New York: Cambridge University Press.

²⁵ Mayer, R.E. (2001). *Multimedia learning*. New York: Cambridge University Press.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

επίλυση προβλημάτων.²⁶ Επίσης, οι οπτικές αναπαραστάσεις δύναται να αποθηκεύονται είτε ως οπτικές είτε ως λεκτικές,²⁷ η επιβάρυνση της εργαζόμενης μνήμης μέσω των οπτικών αναπαραστάσεων είναι μικρότερη απ' ό,τι στην περίπτωση της λεκτικής επεξεργασίας, γιατί οι εικόνες απαιτούν λιγότερους γνωσιακούς μετασχηματισμούς, ιδίως όταν υπάρχει ρητή απεικόνιση των ιεραρχικών σχέσεων και των συγκρίσεων μεταξύ των πληροφοριών.²⁸

Εικόνες και χρώματα συμβάλλουν την συγκέντρωση της προσοχής του εκπαιδευόμενου σε συγκεκριμένες λεπτομέρειες, σχετιζόμενες με τους διδακτικούς στόχους, ενώ στις περιπτώσεις ανάγκης τονισμού της λεπτομέρειας και του ρεαλισμού γίνεται χρήση της φωτογραφίας,²⁹ με χρωματικές αντιθέσεις να επιλέγονται για την απόδοση σημαντικών πληροφοριών.³⁰ Γενικά, γραμμή, σχήμα, διεύθυνση, τόνος χρώμα, αναλογία, διαστάσεις, κίνηση συνδυάζονται δυναμικά στην βάση των αρχών της αρμονίας, ακρίβειας, ισορροπίας, ταξινόμησης, χρωματισμού, δυναμισμού, έμφασης προς διευκόλυνση του εκπαιδευόμενου να συνθέσει ίδιες αναπαραστάσεις και μοντέλα και να κατανοήσει-ερμηνεύσει τις αναπαραστάσεις.³¹ Σημειώνεται ότι οι στατικές εικόνες απομνημονεύονται ευκολότερα, συγκριτικά με το κείμενο, δεν απαιτούν ικανότητα στην ανάγνωση, ενώ ηχητικές πληροφορίες, όπως η φωνή, η μουσική, τα ηχητικά εφέ, ελκύουν την προσοχή, χωρίς ο θεατής να κοιτά στην οθόνη και είναι καλύτερες του κειμένου, όταν μεταβιβάζονται συναισθηματικές πληροφορίες.³² Μάλιστα, ο ήχος με κατάλληλο τονισμό και χρωματισμό δίνει και την δυνατότητα στον εκπαιδευόμενο να ακούσει πολλές φορές την πληροφορία που επιθυμεί.³³ Πάντως, οι νύξεις, κατά την διδασκαλία, και η παρουσίαση της πληροφορίας με πολλαπλούς τρόπους δύναται να αντισταθμίσει τις όποιες υπάρχουσες ατομικές διαφορές στους εκπαιδευόμενους.³⁴

²⁶ Σπαντιδάκης, Γ. (2010). *Κοινωνιο-γνωσιακά πολυμεσικά περιβάλλοντα μάθησης παραγωγής γραπτού λόγου: Από την θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Gutenberg-Ψυχολογία/31, σ. 191.

²⁷ Mayer, R.E. (2001). *Multimedia learning*. New York: Cambridge University Press.

²⁸ Σπαντιδάκης, Γ. (2010). *Κοινωνιο-γνωσιακά πολυμεσικά περιβάλλοντα μάθησης παραγωγής γραπτού λόγου: Από την θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Gutenberg-Ψυχολογία/31, σ.σ. 187, 191.

²⁹ Ο.π., σ.σ. 158, 179.

³⁰ Alessi, St. M. & Trollip, St. R. (2006). *Πολυμέσα και εκπαίδευση: Μέθοδοι και ανάπτυξη*, Α. Μαντισάρης & Ι. Μαυρίδης (επιμ.). Αθήνα: Μόσχος Γκιούρδας.

³¹ Σπαντιδάκης, Γ. (2010). *Κοινωνιο-γνωσιακά πολυμεσικά περιβάλλοντα μάθησης παραγωγής γραπτού λόγου: Από την θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Gutenberg-Ψυχολογία/31, σ. 180.

³² Alessi, St. M. & Trollip, St. R. (2006). *Πολυμέσα και εκπαίδευση: Μέθοδοι και ανάπτυξη*, Α. Μαντισάρης & Ι. Μαυρίδης (επιμ.). Αθήνα: Μόσχος Γκιούρδας, σ. 151.

³³ Ο.π.

³⁴ Mayer, R.E. (2001). *Multimedia learning*. New York: Cambridge University Press.

2.2. Αποτύπωση-σύνθεση ερευνών για βελτίωση γραπτού επιχειρηματικού λόγου μέσα από την διδασκαλία ψηφιακών ιστοριών/αφηγήσεων

Έρευνες των Salem,³⁵ Oskoz & Elola,³⁶ Nana Nofriana Irwan, Kisman Salija, & Samtida,³⁷ Girasoli³⁸ μελετούν την επίδραση των ψηφιακών ιστοριών στην επιχειρηματολογική γραφή. Συγκεκριμένα, η πειραματική έρευνα του Salem³⁹ πραγματοποιήθηκε σε φοιτητές υποψήφιους καθηγητές αγγλικής 18 – 22 ετών, η έρευνα των Oskoz & Elola⁴⁰ -που είναι ποιοτική- σε έξι φοιτητές, 19 – 21 ετών, στο μάθημα της διαπολιτισμικότητας στην ισπανική γλώσσα και η έρευνα των Nana Nofriana Irwan, Kisman Salija, & Samtida,⁴¹ πάλι ποιοτική, με βάση την περιγραφική ποιοτική μέθοδο, σε 29 φοιτητές δεύτερης γλώσσας, στο τμήμα Γλώσσας και Λογοτεχνίας και στην τάξη διδασκαλίας των αγγλικών ως δεύτερης γλώσσας.

Όσον αφορά τις παρεμβάσεις, στην έρευνα του Salem,⁴² με δύο (02) πειραματικές ομάδες και ομάδα ελέγχου, για να δημιουργήσουν οι

³⁵ Salem, AAMS. (2022). Multimedia Presentations Through Digital Storytelling for Sustainable Development of EFL Learners' Argumentative Writing Skills, Self-Directed Learning Skills and Learner Autonomy. In: *Frontiers in Education*, Volume 7, article 884709. doi:10.3389/educ.2022.884709.

³⁶ Oskoz A. & Elola, I. (2014). Integrating digital stories in the writing class: Toward 21st century literacy. In: *Digital literacies in foreign and second language education*, p.p. 179-200. https://www.researchgate.net/publication/343678706_Integrating_digital_stories_in_the_writing_class_Toward_a_21st_century_literacy (accessed 15/6/2024).

³⁷ Nana Nofriana Irwan, A., Kisman Salija, & Samtida (2022). Exploring Students' Skill in Writing Argumentative Texts Using Short Animated Stories. In: *Journal of Excellence in English Language Education*, Volume 1, No. 2 (2022), p.p. 136-141. <https://ojs.unm.ac.id/JoELEE/article/view/32679/15151> (accessed 12/6/2024).

³⁸ Girasoli, A. J. (2016). Using Digital Stories and iPads to Promote Writing Skills, Writing Self-efficiency, and Motivation to Write among 9th Grade Students, *Doctoral Dissertation*, Scott W. Brown (Major Advisor), Alexandra Bell (Associate Advisor), Robert Hannafin (Associate Advisor). University of Connecticut Graduate School, *Doctoral Dissertations 1014*. <https://digitalcommons.lib.uconn.edu/dissertations/index.15.html> (accessed 6/5/2024).

³⁹ Salem, AAMS. (2022). Multimedia Presentations Through Digital Storytelling for Sustainable Development of EFL Learners' Argumentative Writing Skills, Self-Directed Learning Skills and Learner Autonomy. In: *Frontiers in Education*, Volume 7, article 884709. doi:10.3389/educ.2022.884709.

⁴⁰ Oskoz A. & Elola, I. (2014). Integrating digital stories in the writing class: Toward 21st century literacy. In: *Digital literacies in foreign and second language education*, p.p. 179-200. https://www.researchgate.net/publication/343678706_Integrating_digital_stories_in_the_writing_class_Toward_a_21st_century_literacy (accessed 15/6/2024).

⁴¹ Nana Nofriana Irwan, A., Kisman Salija, & Samtida (2022). Exploring Students' Skill in Writing Argumentative Texts Using Short Animated Stories. In: *Journal of Excellence in English Language Education*, Volume 1, No. 2 (2022), p.p. 136-141. <https://ojs.unm.ac.id/JoELEE/article/view/32679/15151> (accessed 12/6/2024).

⁴² Salem, AAMS. (2022). Multimedia Presentations Through Digital Storytelling for Sustainable Development of EFL Learners' Argumentative Writing Skills, Self-Directed Learning Skills and Learner Autonomy. In: *Frontiers in Education*, Volume 7, article 884709, p.p. 1, 7. doi:10.3389/educ.2022.884709.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

ίδιοι οι φοιτητές ψηφιακές ιστορίες, στην μία πειραματική ομάδα δόθηκαν websites όπως το *Storybird*, στην άλλη πειραματική ομάδα δόθηκαν οφλαιν εφαρμογές όπως το *photostory* και πραγματοποιήθηκε αναζήτηση στο διαδίκτυο για μουσική και εικόνες, ενώ η ομάδα ελέγχου δέχτηκε παραδοσιακή διδασκαλία ιστοριών. Στην έρευνα των Oskoz & Elola⁴³ δόθηκε ερωτηματολόγιο με ανοιχτές ερωτήσεις και έγραψαν δύο επιχειρηματολογικές εκθέσεις, δύο επεξηγηματικές και μία αφηγηματική, όλες χρήσιμες για τη δημιουργία ψηφιακών ιστοριών. Πραγματοποιήθηκε διδασκαλία πάνω στις εκθέσεις και πάνω στη δομή, το περιεχόμενο και την οργάνωση των ψηφιακών ιστοριών και οι φοιτητές στηρίχτηκαν στις εκθέσεις που έγραψαν για να στήσουν τις ψηφιακές τους ιστορίες, διαδικασία που κράτησε όλο το εξάμηνο.⁴⁴ Στην έρευνα των Nana Nofriana Irwan, Kisman Salija, & Samtida⁴⁵ οι φοιτητές παρακολούθησαν ψηφιακές ιστορίες, χωρίς όμως διδασκαλία στην επιχειρηματολογική γραφή, αλλά διδασκαλία σε ιστορίες με κινούμενα σχέδια 'Animated' πριν γράψουν επιχειρηματολογικά κείμενα με εισαγωγή, κυρίως κείμενο και συμπέρασμα. Στην έρευνα του Salem⁴⁶ και των Nana Nofriana Irwan, Kisman Salija, & Samtida,⁴⁷ μετά την παρέμβαση με τις ψηφιακές ιστορίες οι μετέχοντες εκπαιδευόμενοι παράγααν επιχειρηματολογικά κείμενα, ενώ στην έρευνα των Oskoz & Elola⁴⁸ προηγήθηκε η παραγωγή επιχειρηματολογικών κειμένων για να βοηθηθούν στην παραγωγή ψηφιακών ιστοριών.

⁴³Oskoz A. & Elola, I. (2014). Integrating digital stories in the writing class: Toward 21st century literacy. In: *Digital literacies in foreign and second language education*, p.p. 179-200. https://www.researchgate.net/publication/343678706_Integrating_digital_stories_in_the_writing_class_Toward_a_21st_century_literacy (accessed 15/6/2024), p.p. 184-185.

⁴⁴ Ο.π., σ. 185.

⁴⁵ Nana Nofriana Irwan, A., Kisman Salija, & Samtida (2022). Exploring Students' Skill in Writing Argumentative Texts Using Short Animated Stories. In: *Journal of Excellence in English Language Education*, Volume 1, No. 2 (2022), p.p. 136-141. <https://ojs.unm.ac.id/JoELEE/article/view/32679/15151> (accessed 12/6/2024), p.p. 126, 139.

⁴⁶ Salem, AAMS. (2022). Multimedia Presentations Through Digital Storytelling for Sustainable Development of EFL Learners' Argumentative Writing Skills, Self-Directed Learning Skills and Learner Autonomy. In: *Frontiers in Education*, Volume 7, article 884709. doi:10.3389/educ.2022.884709.

⁴⁷ Nana Nofriana Irwan, A., Kisman Salija, & Samtida (2022). Exploring Students' Skill in Writing Argumentative Texts Using Short Animated Stories. In: *Journal of Excellence in English Language Education*, Volume 1, No. 2 (2022). <https://ojs.unm.ac.id/JoELEE/article/view/32679/15151> (accessed 12/6/2024).

⁴⁸ Oskoz A. & Elola, I. (2014). Integrating digital stories in the writing class: Toward 21st century literacy. In: *Digital literacies in foreign and second language education*, p.p. 179-200. https://www.researchgate.net/publication/343678706_Integrating_digital_stories_in_the_writing_class_Toward_a_21st_century_literacy (accessed 15/6/2024), p.p.184-185.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

Στην έρευνα του Salem⁴⁹ οι επιχειρηματολογικές εκθέσεις βαθμολογήθηκαν για το αν είναι στο θέμα, αλλά και στην συνοχή και συνεκτικότητα, στο βάθος λεξιλογίου, στην γραμματική και στην ακρίβεια. Στην έρευνα των Oskoz & Elola⁵⁰ και στο ερώτημα 1 του ερωτηματολογίου με τις ανοιχτές ερωτήσεις, οι φοιτητές/-τριες ερωτήθηκαν πώς αλληλεπιδρούσαν οι συμμετέχοντες μέσα σε ένα περιβάλλον γραφής/συγγραφής των εκθέσεων με σκοπό την δημιουργία ψηφιακών ιστοριών, στο ερώτημα 2 ερωτήθηκαν για τις διαφορές και ομοιότητες μεταξύ ψηφιακών ιστοριών και παραδοσιακών τρόπων γραφής και στο ερώτημα 3 της έρευνας ερωτήθηκαν αν προήχθη η γραφή με τη δημιουργία ψηφιακών ιστοριών. Στην ποιοτική έρευνα των Nana Nofriana Irwan, Kisman Salija, & Samtida⁵¹ τα γραπτά κείμενα βαθμολογήθηκαν βάσει της εξάβαθμης κλίμακας: (κείμενα) α) με δεξιότητα γραφής, β) με καλά εξελισσόμενη δεξιότητα γραφής, γ) επαρκή, δ) αναπτυσσόμενα, ε) αδύνατα και στ) χωρίς δεξιότητες γραφής.

Στην έρευνα του Salem⁵² πραγματοποιήθηκε στατιστική ανάλυση με τη μέθοδο της Ανάλυσης Διακύμανσης. Για την αυτοκατευθυνόμενη μάθηση και την αυτονομία στη μάθηση το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν ένα ερωτηματολόγιο, το οποίο πάλι αναλύθηκε στατιστικά με τη μέθοδο της Ανάλυσης Διακύμανσης. Στην ποιοτική των Oskoz & Elola⁵³ αναλύθηκαν οι απαντήσεις στις ανοιχτές ερωτήσεις και στην έρευνα των Nana Nofriana Irwan, Kisman Salija, & Samtida⁵⁴ σχολιάστηκε η επίδοση των φοιτητών ανάλογα με το πλήθος των γραπτών σε κάθε βαθμίδα/επίπεδο της κλίμακας βαθμολόγησης.

⁴⁹ Salem, AAMS. (2022). Multimedia Presentations Through Digital Storytelling for Sustainable Development of EFL Learners' Argumentative Writing Skills, Self-Directed Learning Skills and Learner Autonomy. In: *Frontiers in Education*, Volume 7, article 884709, σ. 7. doi:10.3389/educ.2022.884709.

⁵⁰ Oskoz A. & Elola, I. (2014). Integrating digital stories in the writing class: Toward 21st century literacy. In: *Digital literacies in foreign and second language education*, p.p. 179-200. https://www.researchgate.net/publication/343678706_Integrating_digital_stories_in_the_writing_class_Toward_a_21st_century_literacy (accessed 15/6/2024), p.p. 187-193.

⁵¹ Nana Nofriana Irwan, A., Kisman Salija, & Samtida (2022). Exploring Students' Skill in Writing Argumentative Texts Using Short Animated Stories. In: *Journal of Excellence in English Language Education*, Volume 1, No. 2 (2022), p. 139. <https://ojs.unm.ac.id/JoELEE/article/view/32679/15151> (accessed 12/6/2024).

⁵² Salem, AAMS. (2022). Multimedia Presentations Through Digital Storytelling for Sustainable Development of EFL Learners' Argumentative Writing Skills, Self-Directed Learning Skills and Learner Autonomy. In: *Frontiers in Education*, Volume 7, article 884709, σ. 8. doi:10.3389/educ.2022.884709.

⁵³ Oskoz A. & Elola, I. (2014). Integrating digital stories in the writing class: Toward 21st century literacy. In: *Digital literacies in foreign and second language education.*, p.p. 179-200. https://www.researchgate.net/publication/343678706_Integrating_digital_stories_in_the_writing_class_Toward_a_21st_century_literacy (accessed 15/6/2024), p.p. 192-194, 197.

⁵⁴ Nana Nofriana Irwan, A., Kisman Salija, & Samtida (2022). Exploring Students' Skill in Writing Argumentative Texts Using Short Animated Stories. In: *Journal of Excellence in English Language Education* Volume 1, No. 2 (2022), p. 140. <https://ojs.unm.ac.id/JoELEE/article/view/32679/15151> (accessed 12/6/2024).

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

Στην έρευνα του Salem,⁵⁵ τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η χρησιμοποίηση της στρατηγικής των ψηφιακών ιστοριών στη διδασκαλία της επιχειρηματολογικής γραφής δίνει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των προτέστ και των μετατέστ για τα πειραματικά γκρουπ, ενώ δεν υπήρξε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των προτέστ και των μετατέστ για την ομάδα ελέγχου. Στην έρευνα των Oskoz & Elola⁵⁶ και στο ερώτημα 1, για το πώς αλληλεπιδρούσαν οι συμμετέχοντες μέσα σε ένα περιβάλλον γραφής/συγγραφής των εκθέσεων, οι περισσότεροι απάντησαν ότι οι συμμετέχοντες μέσα σε ένα περιβάλλον γραφής/συγγραφής των εκθέσεων αλληλεπιδρούσαν θετικά, στο ερώτημα 2, για τις διαφορές και ομοιότητες μεταξύ ψηφιακών ιστοριών και παραδοσιακών τρόπων γραφής (αφηγηματικά, επιχειρηματολογικά, επεξηγηματικά κείμενα), απάντησαν ότι θεώρησαν πως βελτιώθηκαν λόγω του ότι α)το λεξιλόγιο ήταν πιο διευρυμένο στις ψηφιακές ιστορίες εξαιτίας της εμπλοκής ήχου και εικόνας, έφτιαχναν μικρότερες προτάσεις στην ψηφιακή αφήγηση και μεγαλύτερες στις εκθέσεις και χρειάστηκε ιδιαίτερη χρήση των συνδετικών λέξεων (συνοχή), β)στις ψηφιακές ιστορίες εμπλέκεται σε μεγαλύτερο βαθμό η προσωπική άποψη/υποκειμενικότητα του/της δημιουργού απ' ό,τι στις παραδοσιακές εκθέσεις (εδώ επηρεάζει και ο τόνος/ύφος της φωνής αλλά και η μουσική), τα συναισθήματα και οι ιδέες παίρνουν δύναμη, αποκτούν άλλη δυναμική με τη στήριξη εικόνας και ήχου, στο ερώτημα 3 της έρευνας, η απάντηση είναι ότι προήχθη η γραφή με τη δημιουργία ψηφιακών ιστοριών, γιατί αλλάζει το ύφος και ανοίγεται νέος ορίζοντας γραφής με τον ήχο, την εικόνα και τους δυναμικούς διαλόγους και την πιο ευέλικτη αναφορά σε προσωπικές ιστορίες. Στην ίδια έρευνα, των Oskoz & Elola,⁵⁷ βρέθηκε ότι παρότι στα γραπτά υπήρχαν ιδέες και δόθηκαν επιχειρήματα, οι φοιτητές δεν μπορούσαν να δομήσουν σωστά τα επιχειρηματολογικά τους κείμενα από τη στιγμή που δεν είχε γίνει διδασκαλία στην επιχειρηματολογική γραφή, μόνο τρεις (03) φοιτητές θωρήθηκε ότι είχαν αναπτύξει ικανοποιητικά τις δεξιότητες επιχειρηματολογικής γραφής, επτά (07) κείμενα κινήθηκαν σε επαρκές επίπεδο, έντεκα (11) κείμενα ανέδειξαν

⁵⁵ Salem, AAMS. (2022). Multimedia Presentations Through Digital Storytelling for Sustainable Development of EFL Learners' Argumentative Writing Skills, Self-Directed Learning Skills and Learner Autonomy. In: *Frontiers in Education*, Volume 7, article 884709, σ. 8. doi:10.3389/educ.2022.884709.

⁵⁶ Oskoz A. & Elola, I. (2014). Integrating digital stories in the writing class: Toward 21st century literacy. In: *Digital literacies in foreign and second language education*, p.p. 179-200. https://www.researchgate.net/publication/343678706_Integrating_digital_stories_in_the_writing_class_Toward_a_21st_century_literacy (accessed 15/6/2024), p.p. 186-187, 191-197.

⁵⁷ Ο.π., p.p. 139-140.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

αναπτυσσόμενες δεξιότητες γραφής, ενώ οκτώ (08) κείμενα θεωρήθηκαν από τον βαθμολογητή ως φτωχά κείμενα.

Στην πειραματική έρευνα του Girasoli⁵⁸ για να αξιολογηθεί η ικανότητα των μαθητών/τριών στην γραφή και η διαφορά με το μετατέστ/αφηγηματικό κείμενο, ζητήθηκε από 62 μαθητές/-τριες 15-16 ετών, Γ΄ Γυμνασίου να γράψουν επιχειρηματολογική έκθεση πέντε παραγράφων, η οποία βαθμολογήθηκε με ρουμπρίκα, η πρώτη παράγραφος (εισαγωγική) με τη θέση/θέμα, οι επόμενες τρεις παράγραφοι με τρεις κύριες αιτιολογήσεις της θέσης και η πέμπτη παράγραφος με το συμπέρασμα, συνολικά κείμενο δύο σελίδων πάνω σε στίχο ποιήματος. Μετά τη γραφή και μιας προτέστ αφηγηματικής έκθεσης, υπήρξε παρέμβαση στην οποία οι μαθητές δημιούργησαν ψηφιακές ιστορίες σε ομάδες (τετράδες) με αναζήτηση υλικού (κυρίως εικόνες) από το διαδίκτυο και με την υποστήριξη του εκπαιδευτικού, ο οποίος τους δίδαξε πώς κατασκευάζουν εικονογραφημένο σενάριο (storyboard) και τους έδινε συχνά ανατροφοδότηση κατά την κατασκευή των ιστοριών, στη συνέχεια, έγραψαν την μετατέστ αφηγηματική έκθεση, η οποία αξιολογήθηκε με τη χρήση ρουμπρίκας και δεν βρέθηκε σημαντική βελτίωση στον αφηγηματικό λόγο με την παρέμβαση στις ψηφιακές ιστορίες.⁵⁹ Έρευνα, όμως, με ερωτηματολόγιο, έδειξε ότι η αλληλεπίδραση μέσα από τις ομάδες και η αποτελεσματικότητα στη χρήση της τεχνολογίας, ενίσχυσαν την αυτοαποτελεσματικότητά τους στην γραφή.⁶⁰

2.3. Κριτική αποτίμηση της σύνθεσης των ερευνών, νέα ενδιαφέροντα και ζητήματα

Σε λίγες έρευνες, όπως αυτή των Salem⁶¹ και των Nana Nofriana Irwan, Kisman Salija, & Samtida,⁶² εφαρμόζεται διδασκαλία με ψηφιακή αφήγηση, για να παράξουν, ακολούθως, οι μετέχοντες εκπαιδευόμενοι

⁵⁸ Girasoli, A. J. (2016). Using Digital Stories and iPads to Promote Writing Skills, Writing Self-efficacy, and Motivation to Write among 9th Grade Students, *Doctoral Dissertation*, Scott W. Brown (Major Advisor), Alexandra Bell (Associate Advisor), Robert Hannafin (Associate Advisor). University of Connecticut Graduate School, *Doctoral Dissertations 1014*, p. 90. <https://digitalcommons.lib.uconn.edu/dissertations/index.15.html> (accessed 6/5/2024).

⁵⁹ Ο.π., p.p. 17-18, 91, 127.

⁶⁰ Ο.π., p.p. 149.

⁶¹ Salem, AAMS. (2022). Multimedia Presentations Through Digital Storytelling for Sustainable Development of EFL Learners' Argumentative Writing Skills, Self-Directed Learning Skills and Learner Autonomy. In: *Frontiers in Education*, Volume 7, article 884709. doi:10.3389/educ.2022.884709.

⁶² Nana Nofriana Irwan, A., Kisman Salija, & Samtida (2022). Exploring Students' Skill in Writing Argumentative Texts Using Short Animated Stories. In: *Journal of Excellence in English Language Education*, Volume 1, No. 2 (2022). <https://ojs.unm.ac.id/JoELEE/article/view/32679/15151> (accessed 12/6/2024).

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β΄ Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

επιχειρηματολογικά κείμενα. Υπάρχουν όμως και οι περιπτώσεις της έρευνας των Oskoz & Elola⁶³ και της έρευνας του Girasoli,⁶⁴ στις οποίες προηγήθηκε η παραγωγή επιχειρηματολογικών κειμένων, για να βοηθηθούν οι μετέχοντες εκπαιδευόμενοι στην παραγωγή ψηφιακών ιστοριών και αφηγηματικού λόγου.

Η έρευνα του Salem⁶⁵ έδειξε θετική αλλαγή στα γραπτά των μετεχόντων εκπαιδευόμενων, που πηγαινούν σε πολυδομικά και με συσχετισμούς επίπεδα σκέψης, ενώ η επιχειρηματολογική γραφή βελτιώνεται, όταν αυτή συνδυάζεται με την στρατηγική μάθησης ψηφιακής αφήγησης, αντί της άμεσης διδασκαλίας με δάσκαλο, αφού επιτρέπει στους/στις μαθητές/-τριες να αναλογιστούν, να μελετούν ανάλογα με τους ρυθμούς τους, να θέτουν ερωτήσεις, να συνεργάζονται προς επίτευξη ενός στόχου. Η παραγωγή και χρήση ψηφιακής αφήγησης στην έρευνα του Salem⁶⁶ βελτιώνει ψηφιακές δεξιότητες και δεξιότητες γραμματισμού και πολυγραμματισμών στην εκμάθηση γλωσσών, αλλά και η έρευνα των Oskoz & Elola⁶⁷ έδειξε ότι στις ψηφιακές αφηγήσεις εμπλέκονται εικόνες, ήχοι, τελική κοπή που προσανατολίζουν τις δράσεις των φοιτητών και συμβάλλουν στο να μαθαίνουν καινούργιες πολυτροπικές επικοινωνιακές συμβάσεις, ενώ εικόνα, αφήγηση και ήχος συνδυάζονται και οι φοιτητές τα ερμηνεύουν και διαπραγματεύονται μαζί τους. Τέλος, στην έρευνα του Girasoli⁶⁸ υπήρξε βελτίωση στην αφηγηματική γραφή.

⁶³ Oskoz A. & Elola, I. (2014). Integrating digital stories in the writing class: Toward 21st century literacy. In: *Digital literacies in foreign and second language education*, p.p. 179-200. https://www.researchgate.net/publication/343678706_Integrating_digital_stories_in_the_writing_class_Toward_a_21st_century_literacy (accessed 15/6/2024).

⁶⁴ Girasoli, A. J. (2016). Using Digital Stories and iPads to Promote Writing Skills, Writing Self-efficiency, and Motivation to Write among 9th Grade Students, *Doctoral Dissertation*, Scott W. Brown (Major Advisor), Alexandra Bell (Associate Advisor), Robert Hannafin (Associate Advisor). University of Connecticut Graduate School. *Doctoral Dissertations 1014*, p. 90. <https://digitalcommons.lib.uconn.edu/dissertations/index.15.html> (accessed 6/5/2024).

⁶⁵ Salem, AAMS. (2022). Multimedia Presentations Through Digital Storytelling for Sustainable Development of EFL Learners' Argumentative Writing Skills, Self-Directed Learning Skills and Learner Autonomy. In: *Frontiers in Education*, Volume 7, article 884709, p.p. 9-10. doi:10.3389/educ.2022.884709.

⁶⁶ Ο.π.

⁶⁷ Oskoz A. & Elola, I. (2014). Integrating digital stories in the writing class: Toward 21st century literacy. In: *Digital literacies in foreign and second language education*, p.p. 179-200. https://www.researchgate.net/publication/343678706_Integrating_digital_stories_in_the_writing_class_Toward_a_21st_century_literacy (accessed 15/6/2024), p. 195.

⁶⁸ Girasoli, A. J. (2016). Using Digital Stories and iPads to Promote Writing Skills, Writing Self-efficiency, and Motivation to Write among 9th Grade Students, *Doctoral Dissertation*, Scott W. Brown (Major Advisor), Alexandra Bell (Associate Advisor), Robert Hannafin (Associate Advisor). University of Connecticut Graduate School. *Doctoral Dissertations 1014*, p. 90. <https://digitalcommons.lib.uconn.edu/dissertations/index.15.html> (accessed 6/5/2024).

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

Οι προαναφερθείσες έρευνες κατέληξαν σε βελτίωση του γραπτού λόγου και ανάπτυξη πολυγραμματισμών στους μετέχοντες εκπαιδευόμενους μετά την παρέμβαση με ψηφιακή αφήγηση. Όμως, οι εν λόγω έρευνες έγιναν σε φοιτητές/-τριες και όχι σε μαθητές/-τριες Λυκείου, με εξαίρεση την έρευνα του Girasoli που έγινε σε μαθητές/-τριες 15-16 ετών.⁶⁹ Σημειώνεται ότι τα παιδιά 14-16 ετών έχουν πετύχει, μεταξύ άλλων, την κατάκτηση των μηχανιστικών δεξιοτήτων γραφής και ορθογραφίας και είναι επιδέξια στην παράθεση πληροφοριών.⁷⁰ Επειδή στην έρευνα των Nana Nofriana Irwan, Kisman Salija, & Samtida αποδόθηκαν οι ελλείψεις των μετεχόντων εκπαιδευόμενων για την κατασκευή σωστών προτάσεων και κειμένου με συνοχή και συνεκτικότητα στο γεγονός ότι οι εκπαιδευόμενοι δεν έχουν μελετήσει λεπτομερώς πώς να κατασκευάζουν ένα επιχειρηματολογικό κείμενο,⁷¹ ενώ οι Oskoz & Elola επισημαίνουν την δυσκολία στην διαφοροποίηση μεταξύ αφηγηματικών και επιχειρηματολογικών εκθέσεων⁷² και, επιπλέον, επειδή οι περισσότερες μελέτες διερευνούν αν οι ψηφιακές ιστορίες επιδρούν στην αφηγηματική γραφή -όπως των Haetami,⁷³ Mustari, Khatimah, & Ali,⁷⁴ PAPADOPOULOU & VLACHOS-⁷⁵ ανακύπτει το εξής ζήτημα:

⁶⁹ Girasoli, A. J. (2016). Using Digital Stories and iPads to Promote Writing Skills, Writing Self-efficacy, and Motivation to Write among 9th Grade Students, *Doctoral Dissertation*, Scott W. Brown (Major Advisor), Alexandra Bell (Associate Advisor), Robert Hannafin (Associate Advisor). University of Connecticut Graduate School. *Doctoral Dissertations* 1014, p. 90. <https://digitalcommons.lib.uconn.edu/dissertations/index.15.html> (accessed 6/5/2024).

⁷⁰ Βασαρμίδου, Δ. & Σπαντιδάκης, Γ. (2015). *Διδασκαλία και μάθηση του γραπτού λόγου*. Αθήνα: Gutenberg-Ψυχολογία, σ.σ. 41-42.

Kellogg, R. T. (2008). Training writing skills: A cognitive developmental perspective. In: *Journal of Writing Research*, 1(1), p.p. 1-26. http://www.jowr.org/articles/vol1_1/JoWR_2008_vol1_nr1_Kellogg.pdf (accessed 12/6/2024).

⁷¹ Nana Nofriana Irwan, A., Kisman Salija, & Samtida (2022). Exploring Students' Skill in Writing Argumentative Texts Using Short Animated Stories. In: *Journal of Excellence in English Language Education*, Volume 1, No. 2 (2022), p. 139. <https://ojs.unm.ac.id/JoELEE/article/view/32679/15151> (accessed 12/6/2024).

⁷² Oskoz A. & Elola, I. (2014). Integrating digital stories in the writing class: Toward 21st century literacy. In: *Digital literacies in foreign and second language education*, p.p. 179-200. https://www.researchgate.net/publication/343678706_Integrating_digital_stories_in_the_writing_class_Toward_a_21st_century_literacy (accessed 15/6/2024), p.p. 195-196.

⁷³ Haetami ZA. (2023). Implementing Digital Storytelling to Foster Students' Writing Skill. In: *Jurnal Ilmiah Wahana Pendidikan*, Agustus 2023, 9 (15), p.p. 694-705. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8219550>.

⁷⁴ Mustari S.H., Khatimah N., Ali M. I. (2023). Using Animated Short Story for Joyful and Effective Classroom Writing at the Second Grade Students of SMA Ulul Albab Makassar In: *JELTEC: Journal of English Language Teaching, Literature and Culture*. E-ISSN: 2963-3842. <https://ejurnal.unima.ac.id/index.php/tell/article/view/6190/3077> (accessed 10/6/2024).

⁷⁵ PAPADOPOULOU S., VLACHOS K. (2014). Using digital storytelling to develop foundational and new literacies. In: *Research Papers in Language Teaching and Learning*, Vol. 5, No. 1, February 2014, p.p. 235-258. <https://rpltl.eap.gr/previous-issues/volume->

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

Είναι δυνατόν οι μαθητές/τριες στην Β' Λυκείου (που βρίσκονται στην αρχή της δεκαετίας, η οποία, σύμφωνα με τον Kellog, χρειάζεται για να περάσουν από την παράθεση πληροφοριών στην μετασηματισμένη γραφή),⁷⁶ αποδομώντας-αποκωδικοποιώντας με ερωτήσεις-νύξεις μια ψηφιακή αφήγηση με περιεχόμενο ένα θέμα/ζήτημα, όπως οι εκφοβιστικές συνθήκες στον χώρο του σχολείου, να σημειώσουν βελτίωση στη συγγραφή ενός απαιτητικού επιχειρηματολογικού κειμένου (π.χ.επιστημονικής έκθεσης) με συμβάσεις διαφορετικές από αυτές της αφήγησης;

2.4. Σκεπτικό και αξία της παρούσας έρευνας

Η έρευνα που περιγράφεται στην παρούσα εισήγηση αξιοποιεί διδακτικά την ψηφιακή αφήγηση με την παροχή, όπως αναφέρει ο Σπαντιδάκης, των κατάλληλων γνωστικών νύξεων για την δημιουργία νοητικών αναπαραστάσεων στους εκπαιδευόμενους, την ενίσχυση της διαδικασίας της εσωτερίκευσης για την απόδοση νοήματος.⁷⁷ Αυτές οι «νύξεις» στην παρούσα διδασκαλία/παρέμβαση είναι υπό μορφή ερωτήσεων επί της ψηφιακής αφήγησης. Άλλωστε, όταν κάποιος δημιουργεί ένα επιχειρηματολογικό κείμενο, είναι ανάγκη να πείσει δίνοντας αποδεικτικά στοιχεία για όσα γράφει, ανακαλώντας πληροφορίες από τη μόνιμη μνήμη και να ανατρέχοντας σε πηγές.⁷⁸ Όταν οι μαθητές/-τριες έχουν να πραγματευτούν θέματα που άπτονται επιστημονικής μελέτης, όπως οι εκφοβιστικές συνθήκες στον χώρο του σχολείου, για να παράξουν επιχειρηματολογικό κείμενο, το κύριο βάρος πέφτει στην γνώση και κατανόηση του περιεχομένου των εννοιών, κυριών και δευτερευουσών, καθώς και στην διαχείριση αυτών, για να τεθούν οι θέσεις, να επεξηγηθούν, να παραχθούν συλλογισμοί, να εξαχθούν συμπεράσματα κ.ά. Κατά την γνωστική θεωρία, οι παρουσιάσεις πολυμέσων αποκτούν νόημα από τον ίδιο τον εκπαιδευόμενο, ο οποίος θα επιλέξει π.χ. εικόνες,

[5-issue-1-february-2014/table-of-contents?view=article&id=96:sevasti-papadopoulou-and-kosmas-ylachos&catid=15](https://www.gutenberg.gr/issue-1-february-2014/table-of-contents?view=article&id=96:sevasti-papadopoulou-and-kosmas-ylachos&catid=15) (accessed 12/6/2024).

⁷⁶ Βασαρμίδου, Δ. & Σπαντιδάκης, Γ. (2015). *Διδασκαλία και μάθηση του γραπτού λόγου*. Αθήνα: Gutenberg-Ψυχολογία, σ.σ. 41-42.

Kellogg, R. T. (2008). Training writing skills: A cognitive developmental perspective. In: *Journal of Writing Research*, 1(1), p.p. 1-26. http://www.jowr.org/articles/vol1_1/JoWR_2008_vol1_nr1_Kellogg.pdf (accessed 12/6/2024).

⁷⁷ Σπαντιδάκης, Γ. (2010). *Κοινωνιο-γνωστικά πολυμεσικά περιβάλλοντα μάθησης παραγωγής γραπτού λόγου: Από την θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Gutenberg-Ψυχολογία/31, σ. 235.

⁷⁸ Salem, AAMS. (2022). Multimedia Presentations Through Digital Storytelling for Sustainable Development of EFL Learners' Argumentative Writing Skills, Self-Directed Learning Skills and Learner Autonomy. In: *Frontiers in Education*, Volume 7, article 884709. doi:10.3389/educ.2022.884709, p. 5.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

λέξεις, ήχους προς επεξεργασία στην μνήμη εργασίας και οργάνωση, στην συνέχεια, στη βάση λεκτικού ή εικονικού κώδικα.⁷⁹

Στο πλαίσιο των γνωστικών διαδικασιών κατά τη συγγραφή υπάρχει και η διαδικασία του στοχασμού, ο οποίος δραστηριοποιείται πάνω στις ήδη υπάρχουσες εσωτερικές αναπαραστάσεις για δημιουργία άλλων και που πραγματοποιείται με την επίλυση προβλήματος, την λήψη αποφάσεων και τον συμπερασμό, διαδικασία συνειδητή ή ασυνείδητη αφορούσα στην ανάδυση νέων πληροφοριών από παλαιότερες κατά τους Βασαρμίδου & Σπαντιδάκη,⁸⁰ Hayes,⁸¹ McCutchen⁸². Άλλωστε, πριν και κατά την διάρκεια της συγγραφής ο συγγραφέας έχει τον χρόνο για την συγκέντρωση του υλικού του, που είναι εντυπώσεις, προβληματισμοί, πληροφορίες από πηγές, πρότερη γνώση σχετική με το θέμα,⁸³ το κειμενικό είδος, τις εμπειρίες και τους περιορισμούς του πλαισίου.⁸⁴ Με σημείο αναφοράς μια ψηφιακή αφήγηση και ερωτήσεις-νύξεις επ' αυτής, οι μαθητές/-τριες, όπως αναφέρει ο Τζιμογιάννης, μπορούν, π.χ. στο πλαίσιο μελέτης περίπτωσης, να αναζητούν, να βρίσκουν, να αξιοποιούν πληροφορίες από πολλαπλές πηγές και ιστοεξερευνησεις και να εμπλέκονται, μεταξύ άλλων, σε εμπειρίες νοηματοδοτούμενης μάθησης (*meaningful learning*), οικοδομώντας την γνώση, υποστηρίζοντας την κριτική σκέψη και αναπτύσσοντας δεξιότητες μεθοδολογικού χαρακτήρα και δεξιότητες υψηλού επιπέδου (ανάλυσης, σύγκρισης, σύνθεσης, μετασχηματισμού, οργάνωσης και αξιολόγησης πληροφοριών, εμπάθυνσης και εφαρμογής γνώσεων, εξαγωγής συμπερασμάτων κ.ά).⁸⁵

⁷⁹ Depover, Chr. Karsenti, Th. & Κόμης, Β. (2010). *Διδασκαλία με χρήση της τεχνολογίας: Προώθηση της μάθησης, ανάπτυξη ικανοτήτων*. Αθήνα: Κλειδάριθμος, σ. 50.

⁸⁰ Βασαρμίδου, Α. & Σπαντιδάκης, Γ. (2015). *Διδασκαλία και μάθηση του γραπτού λόγου*. Αθήνα: Gutenberg-Ψυχολογία, σ. 49.

⁸¹ Hayes, J. R. (1996). A new framework for understanding cognition and affect in writing. In: C.-M. Levy & Ransdell (Eds.), *The science of writing, theories, methods, individual differences and application*, p.p. 1-27. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, p. 13.

⁸² McCutchen, D. (2011). From novice to expert: Implications of language skills and writing-relevant knowledge for memory during the development of writing skill. In: *Journal of Writing Research*, 3(1), p.p. 51-68. doi: [10.17239/jowr-2011.03.01.3](https://doi.org/10.17239/jowr-2011.03.01.3), p.p. 52.

⁸³ Graham, S., Bruch, J., Fitzgerald, J., Friedrich, L., Furgeson, J., Greene, ..., & Smither Wulsin, C. (2016). *Teaching secondary students to write effectively* (NCEE 2017-4002). Washington, DC: National Center for Education Evaluation and Regional Assistance (NCEE), Institute of Education Science, U.S. Department of Education, p. 7. <http://whatworks.ed.gov> (accessed 12/6/2024).

⁸⁴ Kirin, W. (2010). Effects of Extensive Reading on Students' Writing Ability in an EFL Class. In: *The Journal of Asia Tefl*, 7(1), p.p. 285-308, Spring 2010. https://www.researchgate.net/publication/289304714_Effects_of_extensive_reading_on_students'_writing_ability_in_an_EFL_class (accessed 12/6/2024).

⁸⁵ Τζιμογιάννης, Α. (2019). *Ψηφιακές τεχνολογίες και μάθηση του 21^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Κριτική, σ.σ. 28-29, 52-53, 87, 346.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

2.5. Στόχος της έρευνας, ερευνητικές υποθέσεις

Βασικός στόχος της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει την επίδραση μιας διδασκαλίας/παρέμβασης, η οποία περιλαμβάνει την προσέγγιση ψηφιακής ιστορίας/αφήγησης μέσω νύξεων/ερωτήσεων επ' αυτής, στην βελτίωση του γραπτού λόγου μαθητών/-τριών Β' Λυκείου. Ο βασικός στόχος συνεπικουρήθηκε από επιμέρους στόχους που ήταν α) να ενεργοποιηθούν/ανακληθούν/τροποποιηθούν/δημιουργηθούν στους/στις μαθητές/-τριες σχήματα και αναπαραστάσεις, αναφορικά με το υπό μελέτη και συγγραφή θέμα⁸⁶ μέσω της «ανάγνωσης» ψηφιακής αφήγησης σε μορφή βίντεο και ερωτήσεων-νύξεων επ' αυτής, β) να προκληθεί η «αναγνωστική» τους ανταπόκριση, γ) να εξωθηθούν οι μαθητές/-τριες σε ατομική έρευνα στο διαδίκτυο σχετικά με πτυχές του ζητήματος του σχολικού εκφοβισμού-αποκλεισμού που δεν γνώριζαν, κρατώντας σημειώσεις, δ) να εξασκηθούν οι μαθητές/-τριες στην απάντηση ερωτήσεων, π.χ. κατανόησης, σύνθεσης, ανταπόκρισης, αξιολόγησης, εφαρμογής μιας ιδέας σε διαφορετικές καταστάσεις, συνθήκες κ.ά. για την επεξεργασία των δεδομένων που έχουν συγκεντρώσει,⁸⁷ προκειμένου να παράξουν στο τέλος, ατομικά, επιχειρηματολογικό κείμενο και συγκεκριμένα μία επιστημονική έκθεση/πόρισμα για τον κεντρικό ήρωα της ψηφιακής ιστορίας/αφήγησης που υφίστατο εκφοβισμό στο σχολείο. Εκ των προαναφερθέντων διαμορφώθηκε το εξής γενικό ερευνητικό ερώτημα: «Επηρεάζει την επίδοση μαθητών/-τριών Β' Λυκείου στον γραπτό λόγο η προσέγγιση/«ανάγνωση» μιας ψηφιακής αφήγησης μέσω ερωτήσεων-νύξεων επ' αυτής;». Έτσι, διαμορφώνονται οι κάτωθι μηδενικές υποθέσεις:

1. Δεν υπάρχει σημαντική βελτίωση στον μέσο όρο των βαθμολογιών των μαθητών/-τριών Β' Λυκείου ως προς το *περιεχόμενο* μετά την παρέμβαση («ανάγνωση» ψηφιακής ιστορίας/αφήγησης μέσω ερωτήσεων-νύξεων επ' αυτής) στο κείμενο Β συγκριτικά με το Α.
2. Δεν υπάρχει σημαντική βελτίωση στον μέσο όρο των βαθμολογιών των μαθητών/-τριών Β' Λυκείου ως προς την *δομή κειμένου* μετά την παρέμβαση («ανάγνωση» ψηφιακής ιστορίας/αφήγησης μέσω ερωτήσεων-νύξεων επ' αυτής) στο κείμενο Β συγκριτικά με το Α.

⁸⁶ Hayes, J. R. (1996). A new framework for understanding cognition and affect in writing. In: C.-M. Levy & Ransdell (Eds.), *The science of writing, theories, methods, individual differences and application*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, p.p. 1-27.

⁸⁷ Βασαρμίδου, Δ. & Σπαντιδάκης, Γ. (2015). *Διδασκαλία και μάθηση του γραπτού λόγου*. Αθήνα: Gutenberg-Ψυχολογία, σ. 49.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

3. Δεν υπάρχει σημαντική βελτίωση στον μέσο όρο των βαθμολογιών των μαθητών/-τριών Β΄ Λυκείου ως προς την *χρήση γλώσσας* μετά την παρέμβαση («ανάγνωση» ψηφιακής ιστορίας/αφήγησης μέσω ερωτήσεων-νύξεων επ' αυτής) στο κείμενο Β συγκριτικά με το Α.

3. Μεθοδολογία της έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2022-2023 σε Ημερήσιο Γενικό Λύκειο της Αθήνας από την εκπαιδευτικό που είναι και η συγγραφέας της παρούσας επιστημονικής εργασίας.

3.1. Το δείγμα

Το δείγμα αποτέλεσαν 20 μαθητές/-τριες της Β΄ Τάξης, Ημερήσιου Λυκείου της Αθήνας, 8 αγόρια και 12 κορίτσια. Από τα 20 άτομα οι τρεις μόνο ήταν αλλοδαποί με τα ελληνικά ως δεύτερη γλώσσα. Πρόκειται για δειγματοληψία βολική με κριτήριο τη δυνατότητα πρόσβασης στο σχολείο που είναι και ο χώρος διεξαγωγής της έρευνας. Η εκπαιδευτικός που σχεδίασε, οργάνωσε και διεξήγαγε την έρευνα είναι και η συγγραφέας της παρούσας επιστημονικής εργασίας.

3.2. Μέθοδος προσέγγισης, το εργαλείο βαθμολόγησης

Η μέθοδος που ακολουθήθηκε στην παρούσα έρευνα είναι το πείραμα. Ειδικότερα διερευνήθηκε αν η ανεξάρτητη μεταβλητή «της διδασκαλίας/παρέμβασης με ψηφιακή ιστορία/αφήγηση και ερωτήσεις/νύξεις επ' αυτής» λειτούργησε ως αιτία για την σημαντική μεταβολή της εξαρτημένης μεταβλητής «βαθμολογία των μαθητών». Είναι μια εφαρμοσμένη έρευνα, μια μελέτη πεδίου. Η πειραματική έρευνα πραγματοποιήθηκε με ενδοομαδικό σχεδιασμό (within - group experimental design), πράγμα που σημαίνει ότι υπάρχει μία μόνο ομάδα, δεν υπάρχει ομάδα ελέγχου, αλλά και ότι όλα τα άτομα αυτής της μίας μόνο ομάδας δέχονται την ίδια μεταχείριση.⁸⁸ Εδώ, στη συγκεκριμένη έρευνα, μία μόνο ομάδα δέχεται την παραδοσιακή διδασκαλία και γράφει το κείμενο Α (αρχικό) και στην συνέχεια, η ίδια ομάδα, αφού δεχτεί την παρέμβαση με τις ψηφιακές ιστορίες, γράφει το κείμενο Β (τελικό).

⁸⁸ Creswell, J. (2016). *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση: Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας*, Χ. Τσορμπιαζούδης (επιμ), Ν. Κουβαράκου (μτφρ.). Αθήνα: Ίων (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 2015), σ. 312.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β΄ Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

Τα μέλη της ομάδας των 20 μετεχόντων μαθητών/-τριών έγραψαν το καθένα, ατομικά, ένα κείμενο (άρθρο) για τον σχολικό εκφοβισμό και την ακραία έκφραση αυτού, την κοινωνική απομόνωση. Αυτό ήταν το Κείμενο Α (αρχικό κείμενο), που βαθμολογήθηκε και αποτέλεσε την πρώτη μέτρηση. Μετά το πέρας της διδασκαλίας/παρέμβασης οι μαθητές/-τριες έγραψαν, ατομικά, μία επιστημονική έκθεση πόρισμα. Αυτό ήταν το Κείμενο Β (τελικό κείμενο), που βαθμολογήθηκε και αποτέλεσε την δεύτερη μέτρηση. Με την συνάρτηση t βρέθηκε αν υπάρχει στατιστικά σημαντική μεταβολή στη βαθμολογία από την πρώτη μέτρηση στη δεύτερη.

Για την βαθμολόγηση των μαθητικών κειμένων Α (αρχικό) και Β (τελικό) χρησιμοποιήθηκε ρουμπρίκα αξιολόγησης με τρεις (03) παραμέτρους, α) «περιεχόμενο», β) «δομή κειμένου», γ) «χρήση γλώσσας» και κάθε παράμετρο να βαθμολογείται από 1 έως 6. Κάθε βαθμός αντιστοιχεί σε ένα από τα 6 επίπεδα με τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά του γραπτού λόγου τα οποία αυτό περιλαμβάνει. Συγκεκριμένα, από το επίπεδο 1, χαρακτηριζόμενο ως «ανεπαρκές» έως το επίπεδο 6, χαρακτηριζόμενο ως «άριστο». Για την βαθμολόγηση των τριών παραμέτρων η συγγραφέας της παρούσας επιστημονικής εργασίας -που είναι ταυτόχρονα και η εκπαιδευτικός που διεξήγαγε την έρευνα- ακολούθησε όσα σχετικά προβλέπει η ελληνική βιβλιογραφία περί χαρακτηρισμού του περιεχομένου ενός κειμένου ως επαρκούς και της δομής και χρήσης του λόγου ως ορθών.⁸⁹ Επίσης, σημειώνεται ότι ο βαθμός κατανόησης των εννοιών, η δυνατότητα διαχείρισής τους επηρεάζει την οργάνωση του κειμένου και την χρήση της γλώσσας.⁹⁰

Τέλος, καθόλη την μαθησιακή διαδικασία, η εκπαιδευτικός, που είναι και η συγγραφέας της παρούσας εργασίας, παρατηρούσε την δραστηριότητα των μετεχόντων μαθητών/-τριών και κρατούσε σημειώσεις.

3.3. Η διδασκαλία/παρέμβαση

3.3.1. Τα χαρακτηριστικά της διδασκαλίας/παρέμβασης

⁸⁹ βλ. Αδαλόγλου, 2007, σ.σ. 87, 191-194· Γούτσος κ.ά, 2022, σ.σ. 30-32· Harley, 2008· Θεοδωροπούλου & Παπαναστασίου, 2011· Μπασλής, 2006· Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, χ.η· Τσολάκης κ.ά. (χ.η.α), σ.σ. 270-271· Φραγκούλης & Φραγκούλη, 2003.

⁹⁰ Γιακουμής, Π., Γρηγοριάδης, Ν., Δανιήλ, Α., & Παπαϊωάννου, Π. (1994). *Έκθεση ιδεών-Λόγος δημιουργικός για την Γ' Λυκείου*, 2η έκδοση. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.

De Beaugrande, R. & Dressler, W. (1981). *Introduction to Text Linguistics*. London and New York: Longman.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

Η παρέμβαση απηχεί του βασικού στόχου των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών για ένα σχολείο ανοικτό στην κοινωνία, μέσα από τη δημιουργία μαθησιακών περιβαλλόντων ανταποκρινόμενων στις αρχές της μαθητοκεντρικής διδασκαλίας, της βιωματικής μάθησης, της διαθεματικότητας, της συνεργατικότητας, αλλά και της λογικής των γραμματισμών.⁹¹ Εμπλεκόμενο γνωστικό αντικείμενο είναι η Νεοελληνική Γλώσσα Β΄ Λυκείου, Ενότητα: «Βιογραφικά είδη/Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση (σχετικά με το χαρακτηρισμό ατόμου, τις στερεότυπες αντιλήψεις, το φυλετικό και κοινωνικό ρατσισμό)» του σχολικού εγχειριδίου «Έκφραση-Έκθεση», Τεύχος Β΄, ΥΠΕΘ/ΙΕΠ, ΙΤΥΕ-Διόφαντος.⁹² Εκτός της Ν.Ε. Γλώσσας εμπλέκονται τα αντικείμενα της Πολιτικής Παιδείας, Κοινωνιολογίας, Ψυχολογίας, Βιολογίας, Εισαγωγής στις Αρχές της Επιστήμης των Ηλεκτρονικών Υπολογιστών, Καλλιτεχνικής Παιδείας. Για την υλοποίηση της διδασκαλίας/παρέμβασης απαιτήθηκε διαδραστικός πίνακας, σύνδεση στο διαδίκτυο, φυλλομετρητής, το βίντεο της ψηφιακής αφήγησης «Όταν για τους άλλους είσαι άορατος», λογισμικό Επεξεργασίας Κειμένου, ερωτήσεις επί της ψηφιακής αφήγησης σε φύλλο Α4, τετράδιο και στυλό/μολύβι για σημειώσεις.

Οι διδακτικές τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν είναι ερωτήσεις επί της ψηφιακής αφήγησης, δηλαδή ερωτήσεις πρόβλεψης, κατανόησης, αξιολόγησης, προσωπικής ανταπόκρισης, εξαγωγής συμπερασμάτων,⁹³ ανάλυσης, σύνθεσης, γενικότερα ερωτήσεις γνωστικής, συγκινησιακής, ψυχοκινητικής ενεργοποίησης κ.ά. και ερωτήσεις για την επεξεργασία κάδρων. Άλλες τεχνικές: συζήτηση, μελέτη περίπτωσης-λήψη απόφασης, εμπλοκή σε διαδικασίες επιστημονικής έρευνας για συλλογή, καταγραφή, επεξεργασία και αξιοποίηση διαδικτυακού υλικού προς συγγραφή επιχειρηματολογικού κειμένου (επιστημονικής έκθεσης/πορίσματος). Η χρονική διάρκεια της διδασκαλίας/παρέμβασης ήταν οκτώ (08) διδακτικές

⁹¹ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. Στο: <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/> (προσπελάστηκε στις 25/6/2024).

Γούτσος, Δ., Αδαμόπουλος, Β., Αλέφαντος, Ν., Αστέρα, Β., Γκούφας, Κ., Κουτίδου, Ε., Κουτσιμπέλη, Ο., Παπατά, Κ., Σαχινίδου, Π., & Χριστόπουλος, Ι. (2022). *Οδηγός εκπαιδευτικού. Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας στο Λύκειο*, 2η Έκδοση. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

⁹² Τσολάκης, Χ., Αδαλόγλου, Κ. Αυδή, Α., Λόππα, Ε., & Τάνης, Δ. (χ.η.β). *Έκφραση Έκθεση, Τεύχος Β΄*, ΥΠ.Ε.Θ./Ι.Ε.Π./Π.Ι. ΙΤΥΕ «Διόφαντος», σ. 119.

⁹³ Day, R. R. & Park, J. (2005). *Developing reading comprehension questions. Reading in a Foreign Language*, v17, n1, p.p. 60-73 Apr 2005. Eric, p.p. 62-64. In: <https://eric.ed.gov/?id=EJ689120> (accessed 1/5/2024).

ώρες. Η διδακτική παρέμβαση έλαβε χώρα στην αίθουσα διδασκαλίας και στο Εργαστήριο Πληροφορικής του σχολείου.

3.3.2. Η υλοποίηση της διδασκαλίας/παρέμβασης

Πριν από την διδασκαλία/παρέμβαση, οι μαθητές/-τριες συνέγραψαν ατομικά, μετά από την προβλέπουσα διδασκαλία δύο κειμένων (άρθρων), ένα άρθρο 350 λέξεων με θέμα τον αποκλεισμό στο σχολείο εξαιτίας του φυλετικού ρατσισμού. Αυτό ήταν το κείμενο Α (αρχικό). Η διδασκαλία των δύο κειμένων περιέλαβε την ανάγνωση των κειμένων από την εκπαιδευτικό-ερευνήτρια και την υποβολή ερωτήσεων επ' αυτών. Μετά από τέσσερις ημέρες έλαβε χώρα η διδασκαλία/παρέμβαση.

Α' Φάση (διάρκειας 2 διδακτικών ωρών): Στην αίθουσα διδασκαλίας, στην ολομέλεια και βάσει των αρχών της βιωματικής μάθησης, του κονστρουκτιβισμού, της αρχής της ανταπόκρισης, της αγκυροβολημένης διδασκαλίας, η εκπαιδευτικός απηύθυνε ερωτήσεις πριν την προβολή της ψηφιακής αφήγησης με τίτλο «Όταν για τους άλλους είσαι άορατος». Κεντρικός ήρωας ένα φανταστικό πρόσωπο, ένας μετανάστης, ο Μ., από τα περίχωρα χώρας της Αφρικής, που ήρθε στην Ελλάδα με την μητέρα του σε ηλικία επτά ετών και πρόλαβε να φοιτήσει μόνο έναν χρόνο στο σχολείο της χώρας του. Η μητέρα του ήθελε τον Μ. γιατρό-ερευνητή. Κι εκείνος ήθελε να γίνει γιατρός. Ήταν η ψυχή της παρέας στην πατρίδα του και απολάμβανε την αποδοχή. Στα σχολεία της χώρας υποδοχής βίωσε τον αποκλεισμό, μολονότι επεδίωκε να ενταχθεί σε ομάδες.

Ερωτήσεις πριν την προβολή της ψηφιακής αφήγηση «Όταν για τους άλλους είσαι άορατος» (γνωστικής, συγκινησιακής, ψυχοκινητικής ενεργοποίησης, ανάπτυξης κριτικής σκέψης)

Ι.Ο φυλετικός ρατσισμός/εκφοβισμός ως έννοιες/φαινόμενα,
κοινωνική πλαισίωση

1. Πώς ορίζετε τον φυλετικό ρατσισμό;
2. Πώς ορίζετε τον φυλετικό εκφοβισμό;
3. Ποιο θεωρείτε, βάσει των όσων γνωρίζετε, ότι είναι το σημαντικό σημείο που διαφοροποιεί τα δύο φαινόμενα;
4. Από τη μέχρι τώρα εμπειρία σας, υπάρχει διαφορετική αντιμετώπιση των ατόμων βάσει του χρώματός τους;
5. (στην περίπτωση θετικής απάντησης) Ποιες στάσεις-συμπεριφορές έχετε διακρίνει απέναντι στα άτομα διαφορετικού χρώματος;
6. Γιατί πιστεύετε ότι γίνεται αυτό;
7. Διακρίνετε κάποιες στερεότυπες αντιλήψεις;
8. Συμφωνείτε με τον διαχωρισμό; Να δικαιολογήσετε την όποια απάντησή σας.
9. Πώς αντιδρούν τα άτομα διαφορετικής φυλής σε αρνητικές συμπεριφορές εις βάρος τους;
10. Συμφωνείτε με τον τρόπο που αντιμετωπίζουν αυτές τις συμπεριφορές εις βάρος τους; Γιατί;
11. Πώς θα ήταν καλύτερο τα «διαφορετικά» φυλετικά άτομα να αντιμετωπίζον τη μη αποδοχή τους;

II. Ερωτήσεις υποθέσεων-προσδοκιών

Ο Μ. είναι ένα αγόρι 7 ετών ανήκον στη μαύρη φυλή, που με τη μητέρα του μόλις ήρθε στην Ελλάδα από χώρα της Αφρικής προς αναζήτηση καλύτερης τύχης.

1. Πώς αναμένετε να τον υποδεχθεί μία τάξη δευτέρας δημοτικού, δεδομένου ότι στο σχολείο υπάρχουν μόνο λευκοί μαθητές/-τριες; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
2. (Αν ο Μ. ήταν μεγαλύτερος) Πώς αναμένετε να τον υποδεχθεί μία τάξη λυκείου ελληνικού σχολείου, δεδομένου ότι στο εν λόγω σχολείο υπάρχουν μόνο λευκοί μαθητές/-τριες;
3. (Αν θεωρείτε ότι υπάρχει διαφορά στην στάση-συμπεριφορά ανάλογα με την ηλικία των μαθητών/-τριών) γιατί συμβαίνει αυτό;

4. Πώς αναμένετε να αντιδράσει ένας μαθητής δημοτικού στην Ελλάδα, υφιστάμενος κοινωνικό αποκλεισμό λόγω της φυλετικής του ετερότητας; Γιατί;
5. Πώς αναμένετε να αντιδράσει ένας μαθητής λυκείου στην Ελλάδα υφιστάμενος κοινωνικό αποκλεισμό λόγω της φυλετικής του ετερότητας; Γιατί;
6. Αν ο υφιστάμενος τον κοινωνικό αποκλεισμό ήταν κορίτσι, πιστεύετε ότι θα αντιδρούσε διαφορετικά στον κοινωνικό αποκλεισμό του;
7. Ποια αναμένετε να είναι η πορεία στο σχολείο ενός αλλοδαπού μαθητή, όταν βιώνει την κοινωνική απομόνωση;
8. Τι θα μπορούσε να κάνει για να βελτιώσει τη θέση του/ή και να γίνει αποδεκτός;

Πριν την προβολή μοιράστηκε στους μαθητές/-τριες σελίδα Α4 με ερωτήσεις επί της ψηφιακής αφήγηση που είναι οι κάτωθι:

Ερωτήσεις επί της ψηφιακής αφήγησης (στην διάθεση των μαθητών/-τριών κατά την διάρκεια και μετά το πέρας της προβολής της ψηφιακής αφήγησης)

1. Τι σας εντυπωσίασε περισσότερο από την ψηφιακή αφήγηση (βίντεο) «Όταν για τους άλλους είσαι άορατος»;
2. Τι σας έκανε περισσότερο να προβληματιστείτε;
3. Ποιο είναι το κεντρικό μήνυμα της ψηφιακής αφήγησης;
4. Διακρίνετε κάποια τοποθέτηση της αφηγήτριας απέναντι στον κεντρικό ήρωα Μ. στις διάφορες φάσεις της ιστορίας ή και γενικότερα;
5. Ποιος/ποιοι σημειωτικός/-οί πόροι (προφορικός λόγος, εικόνα, ήχος κ.ά.) αποδίδει/-ουν εναργέστερα την θέση της αφηγήτριας, σε ποιο σημείο της ψηφιακής αφήγησης, με ποιον τρόπο και γιατί;
6. Ποιες μορφές εκφοβισμού διακρίνατε στην ψηφιακή αφήγηση;
7. Ποιες δυσάρεστες καταστάσεις βιώνει ο Μ. στο σχολείο;
8. Ποια συναισθήματα και ψυχικές καταστάσεις προκαλεί ο κοινωνικός αποκλεισμός στον Μ.;
9. Ποια από αυτές σας συγκίνησε περισσότερο και γιατί;

10. Συνέβαλε η ιδιαίτερη αξιοποίηση κάποιου/κάποιων σημειωτικών πόρων σε αυτό;
11. Με ποιον/ποιους σημειωτικό/-ούς πόρους πιστεύετε ότι αναδεικνύονται παραστατικότερα οι πρακτικές των εκφοβιστών και πώς;
12. Ποια μορφή εκφοβισμού πιστεύετε ότι λειτουργεί περισσότερο καταστροφικά για τον Μ. και γιατί;
13. Ποιο είναι το προφίλ του Μ.;
14. Πώς αποδίδεται το προφίλ του Μ. μέσα από το βίντεο, εκτιμώντας το αποτέλεσμα από τον συνδυασμό συγκεκριμένων ψηφιακών πόρων,
15. Εκτιμάτε ότι κάποιος από τους ψηφιακούς πόρους αποδίδει εναργέστερα το προφίλ του Μ., πώς και γιατί;
16. Ποιο είναι το προφίλ των εκφοβιστών του Μ. σε κάθε περίπτωση;
17. Ποια στοιχεία της προσωπικότητας του Μ. αποτελούν το κόκκινο πανί για τους εκφοβιστές του;
18. Γιατί τα στοιχεία της προσωπικότητας του Μ. προκαλούν τέτοια αντίδραση;
19. Πιστεύετε ότι ο Μ. ενημερώνει τη μητέρα του για όσα υφίσταται στο σχολείο; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
20. Ποιος είναι ο Μ. για τους συμμαθητές του στον τόπο καταγωγής του;
21. Ποιος είναι ο Μ. για τους συμμαθητές του στην χώρα υποδοχής;
22. Ποιος είναι ο Μ. για τους ομοεθνείς φίλους του στις Η.Π.Α.;
23. Ποια εικόνα έχει ο Μ. για τον εαυτό του;
24. Ποια εικόνα θα ήθελε ο Μ. να έχουν οι άλλοι γι' αυτόν;
25. Πώς αναδεικνύεται αυτή του η επιθυμία στην ψηφιακή αφήγηση;
26. Τι θα κάνατε στη θέση του Μ.;
27. Πώς θα έπρεπε, κατά τη γνώμη σας, να αντιδράσει ο Μ. για να πάψει να υφίσταται εκφοβισμό;
28. Υπήρχε τρόπος να γίνει αποδεκτός;
29. Πώς αντιμετώπισε το σχολείο την περίπτωση του Μ.;
30. Σας ικανοποίησε ο τρόπος που λύθηκε το πρόβλημα του Μ.;
31. Πιστεύετε ότι θα επιτύχει ο Μ. στη ζωή του;
33. Τι λείπει από την ψηφιακή αφήγηση;

33. Πώς θα μπορούσε να βελτιωθεί η ψηφιακή αφήγηση, ώστε να αποδώσει εναργέστερα την βιωτή του Μ. σε ένα εκφοβιστικό περιβάλλον απομόνωσης ;

Ερωτήσεις επί κάδρων της ψηφιακής αφήγησης

1. Ποια πρόσωπα, πράγματα κ.τ.λ. υπάρχουν στο κάδρο που επιλέξατε;
2. Ποια η θέση τους;
3. Πώς μπορεί να συνδέονται μεταξύ τους;
4. Πού εστιάζει η κάμερα;
5. Ποιο/ποια πρόσωπο/πρόσωπα, αντικείμενο/αντικείμενα κ.τ.λ. κυριαρχούν στο κάδρο; Γιατί;
6. Ποια η περιβολή (χτένισμα, ένδυμα, αξεσουάρ, μακιγιάζ) του κεντρικού προσώπου;
7. Τι το χαρακτηρίζει;
8. Ποια η περιβολή των δευτερευόντων προσώπων;
9. Τι τα χαρακτηρίζει;
10. Ποια η στάση του σώματος, οι κινήσεις των χεριών, η έκφραση του προσώπου; Αποδίδει κάτι το βλέμμα;
11. Τι κάνει το κεντρικό πρόσωπο;
12. Πώς αντιδρούν οι άλλοι;
13. Υπάρχει στο κάδρο κάποιο αντικείμενο με συμβολική αξία;
14. Τι εξυπηρετεί σχετικά με την πρόθεση του δημιουργού/κινηματογραφιστή/σεναριογράφου/σκηνογράφου;
15. Τι φαντάζεστε ότι σκέπτεται το κεντρικό πρόσωπο/πρόσωπα και γιατί;
16. Τι φαντάζεστε ότι αισθάνεται το κεντρικό πρόσωπο/πρόσωπα και γιατί;
17. Τι σκέψεις κάνετε για τη σχέση του κεντρικού προσώπου/προσώπων με συγκεκριμένα αντικείμενα εντός του συγκεκριμένου κάδρου;
18. Τι σκέψεις κάνετε για τη σχέση του κεντρικού προσώπου/προσώπων με τα άλλα πρόσωπα εντός του συγκεκριμένου κάδρου;

19. Θα μπορούσαν να βελτιωθεί αυτή η σχέση;
20. Με ποιον τρόπο θα μπορούσε να βελτιωθεί η σχέση του κεντρικού προσώπου/προσώπων με τα άλλα πρόσωπα και γιατί;
21. Πιστεύετε ότι κάποιο από αυτά τα πρόσωπα φέρει το βάρος της ευθύνης; Αν ναι, γιατί; Αν όχι, ποιος/ποιοι και γιατί ευθύνεται/ευθύνονται;
22. Οι υπεύθυνοι βρίσκονται εντός του συγκεκριμένου κάδρου;
23. Ποιοι είναι και πώς συνέβαλαν σε αυτή τη σχέση;
24. Τέτοιου είδους σχέσεις χαρακτηρίζουν την κοινωνία σήμερα; Σε ποιους τομείς, σε όλους, σε κάποιους και γιατί;
25. Ποια είναι η πιο σημαντική πρόταση που έχετε να κάνετε για διευθέτηση/εξομάλυνση/αποκατάσταση; Να απαντήσετε τεκμηριωμένα.

Ακολούθησε προβολή της ψηφιακής αφήγησης με τίτλο «Όταν για τους άλλους είσαι αόρατος», διάρκειας 5', σε μορφή βίντεο. Η προβολή έγινε μέσω διαδραστικού πίνακα. Οι μαθητές/-τριες, στην διάρκεια της προβολής και βάσει των δοθέντων ερωτήσεων, κρατούσαν σημειώσεις. Η προβολή επαναλήφθηκε άλλες δύο φορές. Με το πέρας της τελευταίας προβολής ακολούθησε σύντομη συζήτηση μαθητών/-τριών και εκπαιδευτικού στην ολομέλεια της τάξης. Στη συνέχεια, επέλεξε καθένας/καθεμία μαθητής/-τρια, ανάλογα με τα ενδιαφέροντά του/της, ποιον επιστήμονα θα υπεδύετο, Ψυχολόγο, Κοινωνιολόγο, Κοινωνικό Λειτουργό, Βιολόγο, ώστε να συντάξει και την ανάλογη έκθεση/πόρισμα για τον ήρωα Μ. της ψηφιακής ιστορίας/αφήγησης.

Β' Φάση (διάρκειας 6 διδακτικών ωρών): Στο διάλειμμα οι ομάδες μετέβησαν στο Εργαστήριο Πληροφορικής του σχολείου. Κάθε μαθητής/-τρια έπιασε έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή. Στο πλαίσιο του νέου κοινωνικο-γνωστικού μοντέλου του Hayes⁹⁴ και της διερευνητικής-ανακαλυπτικής μάθησης του Brunner, αναζήτησαν, ατομικά, στο διαδίκτυο πληροφορίες για το επιστημονικό αντικείμενο του κλάδου που «υπηρετούσαν» και κλήθηκαν -και με τις σημειώσεις που είχαν κρατήσει από την Α' Φάση- να συντάξουν, ατομικά, επιστημονική έκθεση 350 λέξεων, στην οποία εξέτασαν συνθήκες εκφοβισμού που βιώνει ο Μ. στο

⁹⁴ Hayes, J. R. (1996). A new framework for understanding cognition and affect in writing. In: C.-M. Levy & Ransdell (Eds.), *The science of writing, theories, methods, individual differences and application*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, p.p. 1-27.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

σχολείο, λόγω των συμπεριφορών φυλετικού ρατσισμού και εκφοβισμού εναντίον του, συστήνοντας τρόπο/-ους αντιμετώπισης, ανάλογα με την ειδικότητά τους. Η εκπαιδευτικός-ερευνήτρια, σε κάποιες περιπτώσεις που της ζητήθηκε βοήθεια, λειτουργούσε η ίδια ως πρότυπο. Γενικά, στοχεύοντας στην σταδιακή αυτονόμηση των εκπαιδευόμενων, ακολούθησε την μέθοδο της «φθίνουσας καθοδήγησης».

Με το τέλος της δεύτερης φάσης οι μαθητές/-τριες παρήγαγαν -ατομικά και ανάλογα με την ειδικότητά τους- επιστημονική έκθεση/πόρισμα (κείμενο Β-τελικό) για τον κεντρικό ήρωα Μ. που υφίστατο εκφοβισμό στο σχολείο:

Παραγωγή γραπτού λόγου (επιστημονικής έκθεσης/πορίσματος-Β κείμενο (τελικό)
<u>Κοινές οδηγίες:</u> Να συντάξετε επιστημονική έκθεση/πόρισμα 300-350 λέξεων, αναλόγως της ειδικότητάς σας, με στοιχεία που αποκομίσατε και τις σημειώσεις που κρατήσατε. Στην έκθεση να κάνετε εκτίμηση της κατάστασης που βιώνει ο Μ. και να προτείνετε τρόπο/τρόπους άμεσης αντιμετώπισης. Στην διάρκεια της συγγραφής, μπορείτε να υπερβείτε γνωστικά αδιέξοδα με σχετική αναζήτηση στο διαδίκτυο για δημοσιογραφικό υλικό, επιστημονικά άρθρα, μελέτες, καλές πρακτικές αντιμετώπισης που υπάρχουν στις ιστοσελίδες των αρμοδίων φορέων κ.ά.
<u>Ψυχολόγοι:</u> Να μελετήσετε και να εκθέσετε τις συνέπειες που μπορεί να έχει η βίωση του κοινωνικού εκφοβισμού στην ψυχοσύνθεση και ανάπτυξη της προσωπικότητας του Μ., γνωστική, βουλευτική, συναισθηματική κ.ά., κάνοντας συστάσεις στον ίδιο για απαραίτητους χειρισμούς.
<u>Κοινωνιολόγοι:</u> Να εξετάσετε και να εκθέσετε την επίδραση των εκφοβιστικών συμπεριφορών κατά του Μ. στο κλίμα του σχολείου και να εκτιμήσετε την αποτελεσματικότητα της αποβολής στον περιορισμό αυτών των συμπεριφορών, κάνοντας και τις ανάλογες συστάσεις.
<u>Κοινωνικοί Λειτουργοί:</u> Να εξετάσετε και να εκθέσετε τον ρόλο των ίδιων των παιδιών/εφήβων του σχολείου, αλλά και των γονέων και εκπαιδευτικών τους στην αντιμετώπιση των εκφοβιστικών συμπεριφορών κατά του Μ., κάνοντας τις ανάλογες συστάσεις.
<u>Βιολόγοι:</u> Να εξετάσετε και να εκθέσετε τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει ο λεκτικός και κοινωνικός εκφοβισμός στη σωματική υγεία

του Μ., κάνοντας στον ίδιο συστάσεις για την προστασία της σωματικής του υγείας.

4. Αποτελέσματα

Μαθητές	Κείμενο Α (αρχικό)			Κείμενο Β (τελικό)			Περιεχόμενο	Δομή κειμένου	Χρήση γλώσσας
	Περίοδος	οργάνωση	χαρακτηριστικά	περιεχόμενο	δομή	χαρακτηριστικά	d_{AB}	d_{AB}	d_{AB}
A	3	4	3	4	5	4	1	1	1
B	2	3	2	4	4	4	2	1	2
Γ	3	4	4	4	4	4	1	0	0
Δ	2	2	2	4	4	3	2	2	1
E	4	4	4	6	6	5	2	2	1
ΣΤ	3	3	3	4	5	5	1	2	2
Z	4	4	4	5	5	5	1	1	1
H	3	4	3	5	5	4	2	1	1
Θ	4	4	4	5	5	5	1	1	1
I	2	2	4	3	3	3	1	1	-1
ΙΑ	2	4	4	4	5	5	2	1	1
ΙΒ	2	2	3	2	2	2	0	0	-1
ΙΓ	2	2	2	4	3	4	2	1	2
ΙΔ	4	5	5	5	6	6	1	1	1
ΙΕ	4	5	5	6	5	5	2	0	0
ΙΣΤ	2	4	4	4	5	4	2	1	0
ΙΖ	5	5	5	5	5	5	0	0	0
ΙΗ	5	5	5	6	5	5	1	0	0
ΙΘ	4	4	4	5	5	5	1	1	1
Κ	4	4	4	4	4	3	0	0	-1
Σd							25	17	12
Σd ²							41	23	24
t							7.844	5.67	5.71
κρίσιμη							2.86	2.86	2.86

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

Πραγματοποιήθηκε αμφίπλευρος έλεγχος των ευρημάτων, βάση της στατιστικής συνάρτησης t^{95} με t κρίσιμη=2.86 για $df=N-1=19$ βαθμούς ελευθερίας και επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha=0.01$ ($p<0.01$), όπου $N=20$ το πλήθος όλων των μαθητών/-τριών. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, βρέθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά (βελτίωση) μεταξύ των μέσων όρων των βαθμολογιών των μαθητών/-τριών πριν και μετά την παρέμβαση και στις τρεις παραμέτρους (*περιεχόμενο, δομή κειμένου, χρήση γλώσσας*), αφού οι τιμές του κριτηρίου t ξεπέρασαν την κρίσιμη τιμή του κριτηρίου. Οι τρεις μηδενικές υποθέσεις απορρίπτονται και αντικαθίστανται από τις κάτωθι εναλλακτικές:

1. Υπάρχει σημαντική βελτίωση στον μέσο όρο των βαθμολογιών των μαθητών/-τριών Β' Λυκείου ως προς το *περιεχόμενο* μετά την παρέμβαση («ανάγνωση» ψηφιακής ιστορίας/αφήγησης μέσω ερωτήσεων-νύξεων επ' αυτής) στο κείμενο Β συγκριτικά με το Α.

2. Υπάρχει σημαντική βελτίωση στον μέσο όρο των βαθμολογιών των μαθητών/-τριών Β' Λυκείου ως προς την *δομή κειμένου* μετά την παρέμβαση («ανάγνωση» ψηφιακής ιστορίας/αφήγησης μέσω ερωτήσεων-νύξεων επ' αυτής) στο κείμενο Β συγκριτικά με το Α.

3. Υπάρχει σημαντική βελτίωση στον μέσο όρο των βαθμολογιών των μαθητών/-τριών Β' Λυκείου ως προς την *χρήση γλώσσας* μετά την παρέμβαση («ανάγνωση» ψηφιακής ιστορίας/αφήγησης μέσω ερωτήσεων-νύξεων επ' αυτής) στο κείμενο Β συγκριτικά με το Α.

5. Συμπεράσματα-συζήτηση-προτάσεις

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, απορρίφθηκε η πρώτη μηδενική υπόθεση και την θέση της πήρε η εναλλακτική, σύμφωνα με την οποία υπήρξε σημαντική βελτίωση στον μέσο όρο των βαθμολογιών των μαθητών/-τριών Β' Λυκείου ως προς το *περιεχόμενο* μετά την παρέμβαση («ανάγνωση» ψηφιακής ιστορίας/αφήγησης μέσω ερωτήσεων-νύξεων επ' αυτής) στο κείμενο Β συγκριτικά με το κείμενο Α. Ποιοτικά στοιχεία των μαθητικών κειμένων, που παραπέμπουν στους αντίστοιχους 6 βαθμούς/επίπεδα βαθμολόγησης της παραμέτρου «περιεχόμενο», έδειξαν ότι οι μαθητές/-τριες από την περιορισμένη ανάπτυξη του θέματος, τα μικρά κείμενα, την μη κάλυψη όλων των ζητούμενων, την απλή παράθεση θέσεων/απόψεων, την περιορισμένη απόδοση του περιεχομένου των εννοιών και την αδυναμία διαχείρισής

⁹⁵ Ρούσσοσ, Π. Α. & Τσαούσης, Γ. (2011). *Στατιστική στις επιστήμες της συμπεριφοράς με τη χρήση του SPSS*. Αθήνα: Τόπος, σ. 320.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

τους, στο πλαίσιο συγκρότησης επιχειρήματος, πέρασαν σε επαρκή έως πλήρη ανάπτυξη των περισσότερων ζητούμενων, τα κείμενα έγιναν εκτενέστερα, οι θέσεις τους επεξηγήθηκαν, αιτιολογήθηκαν, υπήρξε μεγαλύτερη ευχέρεια στην διαχείριση των εννοιών, περισσότερο αφομοιωμένη γνώση και, γενικά, ανάπτυξη που παραπέμπει σε επιχειρηματολογικό κείμενο -σε επίπεδο μεσοδομής και μακροδομής- με αξιοποιημένη και την περιγραφή. Τα τελικά μαθητικά κείμενα κατέδειξαν κατανόηση της έννοιας του εκφοβισμού και των σχετιζόμενων με αυτή εννοιών, αφορούντων τις εκφάνσεις του φαινομένου, τα αίτια αντιλήψεων, στάσεων, συμπεριφορών σχετιζόμενων με τον φυλετικό ρατσισμό-εκφοβισμό, το πώς των εκφοβιστικών συμπεριφορών, τις επιπτώσεις αυτών στα υποκείμενα. Οι παρατηρήσεις, οι περιγραφές, οι επισημάνσεις, οι συστάσεις, οι σχολιασμοί, οι τεκμηριώσεις των μαθητών/-τριών ήταν εύστοχες, η χρονική-αιτιακή απόδοση των συμβαινόντων επιτυχημένη. Έτσι, και η έρευνα του Salem,⁹⁶ όπως και η παρούσα έρευνα, δίνουν στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των προτέστ και των μετατέστ για τα πειραματικά γκρουπ, όπου έγινε διδασκαλία με ψηφιακή αφήγηση. Αλλά και άλλες, γενικότερα, έρευνες στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, όπως των Yang & Wu, καταλήγουν, μεταξύ άλλων, σε θετικά αποτελέσματα αναφορικά με την γνωστική ανάπτυξη των μετεχόντων μαθητών/-τριών και την κατανόηση του μαθησιακού περιεχομένου με την εισαγωγή της ψηφιακής αφήγησης στην μαθησιακή διαδικασία και στα γλωσσικά μαθήματα.⁹⁷

Οι παράμετροι παραγωγής και συντήρησης ενός τόσο σύνθετου και πολύπλοκου φαινομένου, όπως ο φυλετικός ρατσισμός με προέκταση τον εκφοβισμό και τον αποκλεισμό, αποδιδόμενοι «τρισδιάστατα», αιτιακά και δραματοποιημένα μέσα από μια ψηφιακή αφήγηση ζωής, αναδεικνύουν πολυπλεύρως, πολυτροπικώς και παραστατικότερα, εν μέρει όπως στον κινηματογράφο, τους μηχανισμούς παραγωγής και συντήρησης του φαινομένου οι οποίοι λειτουργούν ως ντόμινο, εγκλωβίζοντας τα εμπλεκόμενα πρόσωπα σε αδιέξοδες καταστάσεις. Με την ψηφιακή αφήγηση και στο πλαίσιο της πολυαισθητηριακής μάθησης, ενεργοποιούνται όλες τις νοητικές λειτουργίες και το θυμικό του δέκτη,

⁹⁶ Salem, AAMS. (2022). Multimedia Presentations Through Digital Storytelling for Sustainable Development of EFL Learners' Argumentative Writing Skills, Self-Directed Learning Skills and Learner Autonomy. In: *Frontiers in Education*, Volume 7, article 884709. doi:10.3389/educ.2022.884709.

⁹⁷ Yang, Y.-T. C., & Wu, W.-C. U.(2012). Digital storytelling for enhancing student academic achievement, critical thinking, and learning motivation: a year-long experimental study. In: *Computers & Education*, 59, p.p. 339-359.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

ενισχύοντας την ανταπόκρισή του, π.χ. γνωστική με ανάσυρση πρότερης γνώσης, συναισθηματική με ταυτίσεις κ.ά., δίνοντάς του το κίνητρο να εκφραστεί, να πείσει. Στην παρούσα έρευνα, τις ταυτίσεις των μετεχόντων μαθητών/τριών με πρόσωπα της ψηφιακής αφήγησης αναδεικνύουν τα ποιοτικά στοιχεία των τελικών μαθητικών κειμένων.

Επιπλέον, φαίνεται πως η ψηφιακή αφήγηση μπορεί να συμβάλλει στην διευκόλυνση της δημιουργίας πλαισίου προβληματισμού γύρω από την θεματική των εξεταζόμενων ενότητων, εξωθώντας τους μετέχοντες εκπαιδευόμενους σε έρευνα και κριτική επεξεργασία του υλικού της έρευνας, σε διασταύρωση, πύκνωση και σύνθεση των πληροφοριών, σε έκφραση γνώμης και προσωπικής τοποθέτησης, σε άρθρωση δικού τους προσωπικού λόγου για αυθεντικές περιστάσεις επικοινωνίας, σε εξοικείωση με βασικές έννοιες και ζητήματα της ενότητας.⁹⁸ Έτσι και στην παρούσα έρευνα οι μετέχοντες μαθητές/-τριες αναζήτησαν πληροφορίες από το διαδίκτυο (δημοσιογραφικό υλικό, επιστημονικά άρθρα, μελέτες, καλές πρακτικές αντιμετώπισης του ενδοσχολικού εκφοβισμού στις ιστοσελίδες των αρμοδίων φορέων κ.ά.) και μάλιστα τις πλέον κατάλληλες που μετέτρεψαν σε αφομοιωμένη γνώση προς απόδοση των ζητούμενων του θέματος. Αλλά και στην έρευνα του Salem, η διδασκαλία/παρέμβαση με ψηφιακή αφήγηση επιτρέπει στους/στις μαθητές/-τριες να αναλογιστούν, να μελετούν ανάλογα με τους ρυθμούς τους, να θέτουν ερωτήσεις.⁹⁹ Οι ρεαλιστικές εικόνες αποτελούν έμπνευση για γράψιμο με περισσότερη λεπτομέρεια, αναπτύσσεται η σκέψη πάνω στην σχέση εικόνων λέξεων, αναπτύσσεται ο προφορικός και γραπτός λόγος, η κριτική σκέψη, οι μαθητές/-τριες εξασκούνται στην χρήση της λογικής επιχειρηματολογίας, ανακαλύπτουν νέους τρόπους έκφρασης, ανακαλύπτουν την γνώση και προχωρούν στην οικοδόμησή της μέσω ενεργής συμμετοχής, διευρύνεται η φαντασία τους.¹⁰⁰ Μέσω των ψηφιακών αφηγήσεων μπορεί οι μαθητές/-τριες να αποκτήσουν γνωστικές δεξιότητες, όπως της οργάνωσης, της γραφής, της έρευνας της επίλυσης προβλημάτων.¹⁰¹ Τα εν τη παρούσα παράγραφο διαπιστώθηκαν και στην

⁹⁸ Γκουτσιουκώστα, Ζ. (2018). Ψηφιακές ιστορίες (digital stories): Από τον μαθητή-αναγνώστη στον μαθητή συγγραφέα. Στο: Β. Αποστολίδου, Δ. Κόκορης, Μ. Γ. Μπακογιάννης, & Ε. Χοντολίδου (επιμ.), Α. Χρονάκη (μτφρ.), *Λογοτεχνική ανάγνωση στο σχολείο και στην κοινωνία*, σ.σ. 729-740. Αθήνα: Gutenberg.

⁹⁹ Salem, AAMS. (2022). Multimedia Presentations Through Digital Storytelling for Sustainable Development of EFL Learners' Argumentative Writing Skills, Self-Directed Learning Skills and Learner Autonomy. In: *Frontiers in Education*, Volume 7, article 884709, p.p. 9-10. doi:10.3389/feeduc.2022.884709.

¹⁰⁰ Κοτρωνίδου, Ι. & Τόζιου, Τ. (2011). *Η ψηφιακή αφήγηση στο σχολείο: Η αξιοποίηση των ΤΠΕ στην καλλιέργεια του πολυγραμματισμού και της επικοινωνιακής δεξιοτήτων των μαθητών: σύμφωνα με τη φιλοσοφία του νέου ψηφιακού σχολείου*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη, σ.σ. 24-25.

¹⁰¹ Καπανιάρης, Α. Γ. & Παπαδημητρίου, Ε. Μ. (2012). *Ψηφιακά μαθησιακά πλαίσια στο νέο ψηφιακό σχολείο*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη, σ. 171.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

παρούσα έρευνα από την βαθμολόγηση των μαθητικών κειμένων και την παρατήρηση της εκπαιδευτικού -που είναι και η συγγραφέας της συγκεκριμένης επιστημονικής εργασίας- η οποία κρατούσε σημειώσεις.

Στην παρούσα έρευνα, η βελτίωση της επιχειρηματολογικής γραφής με αξιοποιούμενο και τον περιγραφικό γραπτό λόγο ενισχύθηκε από στις ερωτήσεις-νύξεις -πριν, κατά την διάρκεια της προβολής της ψηφιακής αφήγησης και μετά το πέρας αυτής- οι οποίες συνέβαλαν α)στην διαμόρφωση της αναπαράστασης του θέματος¹⁰² από την αποδόμηση-αποκωδικοποίηση των ποικίλων σημειωτικών πόρων της ψηφιακής αφήγησης για την παραγωγή νοήματος και β)στην εξώθηση των μαθητών/-τριών για αναζήτηση και ανάγνωση σχετικών μελετών, άρθρων κ.ά. στο διαδίκτυο προς κάλυψη των όποιων γνωστικών ελλειμμάτων. Συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις -που ήταν στην διάθεση των εκπαιδευόμενων πριν την προβολή της ψηφιακής αφήγησης, κατά την διάρκεια αλλά και μετά το πέρας αυτής- τροφοδοτούσαν, με την σχετική επεξεργασία των κάρδων και τις πυροδοτήσεις αναζήτησης περαιτέρω πληροφοριών, αυτό που αναφέρουν οι Hayes,¹⁰³ Kellogg,¹⁰⁴ Olive¹⁰⁵ ως αποθήκη στην εργαζόμενη μνήμη, ιδιαίτερα χρήσιμη για την παραγωγή περιεχομένου. Οι μαθητές/-τριες με τις ερωτήσεις εξέταζαν τα συναρπαστικά κάρδα, προβληματίζονταν, εντόπιζαν γνωστικό τους έλλειμμα και κατέφευγαν στην αναζήτηση σχετικού διαδικτυακού υλικού. Αλλά και το στήσιμο της ψηφιακής αφήγησης, που χρησιμοποιήθηκε στην διδασκαλία/παρέμβαση, η κατασκευή της, για την οποία ελήφθησαν υπόψη παράγοντες γνωσιακής-συναισθηματικής απήγησης που αναφέρονται από τους Alessi & Trollip και είναι η σαφήνεια και λακωνικότητα του κειμένου, η φωνή της αφηγήτριας που τραβούσε την προσοχή, η χρήση των χρωμάτων που ακολουθούσε τις κοινωνικές συμβάσεις, η συνέπεια στην χρήση του χρώματος, οι χρωματικές αντιθέσεις, όπως το μαύρο κείμενο σε άσπρο φόντο, τα γραφικά προς ανάδειξη σημαντικών πληροφοριών και ενίοτε λειτουργούντων ως υπαινιγμοί, οι ρεαλιστικές εικόνες χωρίς πολλές και κουραστικές λεπτομέρειες, όλα αυτά κινητοποιούσαν κόνοντας

¹⁰² Hayes, J. R. (1996). A new framework for understanding cognition and affect in writing. In: C.-M. Levy & Ransdell (Eds.), *The science of writing, theories, methods, individual differences and application*, p.p. 1-27. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

¹⁰³Ο.π.

¹⁰⁴ Kellogg, R. T. (2008). Training writing skills: A cognitive developmental perspective. *Journal of Writing Research*, 1(1), p.p. 1-26. http://www.jowr.org/articles/vol1_1/JoWR_2008_vol1_nr1_Kellogg.pdf (accessed 12/6/2024).

¹⁰⁵ Olive, Th. (2011). Working memory in writing. In: V. W. Berninger (Ed.), *Past, present, and future contributions of cognitive writing research to cognitive psychology*, 1st ed., pp. 485- 504. New York: Psychology Press.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β΄ Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

αίσθηση.¹⁰⁶ Η ψηφιακή αφήγηση, που αξιοποιήθηκε στην διδασκαλία/παρέμβαση, παρουσιάζει τις πληροφορίες μέσω αφήγησης της εκπαιδευτικού-ερευνητριας (προφορικός λόγος) και εικόνας, ταυτόχρονα. Οι μαθητές/-τριες μαθαίνουν, διατηρούν και επεξεργάζονται πληροφορίες πιο αποτελεσματικά, όταν η παρουσίασή τους γίνεται μέσω αφήγησης και εικόνας και μάλιστα ταυτόχρονα.¹⁰⁷ Ας σημειωθεί και ότι στην ψηφιακή αφήγηση που δημιούργησε η συγγραφέας της παρούσας εισήγησης παρατηρούνται στοιχεία και από τις έξι λειτουργίες της επικοινωνίας, κατά Jakobson, με έμφαση στην «αναφορική», λαμβάνουσα υπόψη το πλαίσιο επικοινωνίας, στην «εκφραστική», αναδεικνύουσα τα αισθήματα του πομπού/δημιουργού του μηνύματος, στην «βουλευτική», αποσκοπούσα σε πρόκληση συγκεκριμένης αντίδρασης του δέκτη.¹⁰⁸ Γι' αυτό, μεταξύ άλλων, στήθηκαν στην ψηφιακή αφήγηση σκηνικά εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με ήρωες παιδιά, εφήβους και νέους, υπήρξαν χαρακτηριστικοί οι επιτονισμοί της αφηγήτριας, επιλέχτηκε υποβλητική μουσική δράσης κ.ά. Επισημαίνεται εδώ πως μελέτη πάνω στις αναγνωστικές συνήθειες των εφήβων κατέδειξε ότι συσχετίζεται στενά η παρακολούθηση οπτικών προϊόντων με τις αναγνωστικές τους εμπειρίες και μάλιστα μπορεί να λειτουργήσει ως κίνητρο ανάγνωσης.¹⁰⁹ Τα εν τη παρούσα παράγραφο άλλων ερευνών-μελετών διαπιστώθηκαν και στην παρούσα έρευνα από την βαθμολόγηση των μαθητικών κειμένων και την παρατήρηση της εκπαιδευτικού -που είναι και η συγγραφέας της συγκεκριμένης επιστημονικής εργασίας- η οποία κρατούσε σημειώσεις.

Επίσης, οι μαθητές/-τριες δημιούργησαν αναπαραστάσεις-πρότυπα αποτελεσματικών σε περιεχόμενο, δομή και ύφος κειμένων επιστημονικών εκθέσεων, τα οποία βρήκαν στο διαδίκτυο, τα λεγόμενα «καταστασιακά μοντέλα».¹¹⁰ Σημειώνεται εδώ ότι η εικόνα είναι αποτελεσματικότερη στην παρουσίαση πληροφοριών, όταν η προϋπάρχουσα γνώση του εκπαιδευόμενου πάνω στο υπό μελέτη θέμα

¹⁰⁶ Alessi, St. M. & Trollip, St. R. (2006). *Πολυμέσα και εκπαίδευση: Μέθοδοι και ανάπτυξη*, Α. Μαντισάρης & Ι. Μαυρίδης (επιμ.). Αθήνα: Μόσχος Γκιούρδας, σ.σ. 62-85.

¹⁰⁷ Mayer, R.E. (2005). Introduction to multimedia learning. In R. Mayer (Ed.), *The Cambridge Handbook of Multimedia Learning*, p.p. 1-18. New York: Cambridge University Press.

¹⁰⁸ Jakobson, R. (1960). "Closing statement: Linguistics and poetics", In: Thomas A. Sebeok (ed.), *Style in Language*. Cambridge, MA: MIT Press.

¹⁰⁹ Κρομούδου, Χ., Λιούζα, Κ., & Σεϊτανίδου, Δ. (2018). Η μεγάλη, η μικρή και η διαδραστική «οθόνη»: Πώς επιδρούν στις αναγνωστικές συνήθειες των εφήβων. Στο: Β. Αποστολίδου, Δ. Κόκορης, Μ. Γ. Μπακογιάννης, Ε. Χοντολίδου (επιμ.), Α. Χρονάκη (μτφρ.), *Λογοτεχνική ανάγνωση στο σχολείο και στην κοινωνία*, σ.σ. 223-233. Αθήνα: Gutenberg, σ. 226.

¹¹⁰ Parodi, G. (2007). Reading-writing connections: Discourse-oriented research. In: *Reading and Writing*, 20, p.p. 225-250. doi: 10.1007/s1145-006-9027-7, p. 230.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

είναι περιορισμένη¹¹¹ και το μισό του δείγματος της παρούσας έρευνας ήδη παρουσίαζε πρόβλημα κατανόησης και διαχείρισης των εννοιών, όταν καλούνταν να πραγματευτεί ένα θέμα/ζήτημα.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας δεύτερη και τρίτη μηδενική υπόθεση απορρίφθηκαν και αντικαταστάθηκαν από τις εναλλακτικές τους, δηλαδή υπήρξε σημαντική βελτίωση στον μέσο όρο των βαθμολογιών των μαθητών/-τριών ως προς την *δομή κειμένου* μετά την παρέμβαση στο κείμενο Β συγκριτικά με το Α και σημαντική βελτίωση στον μέσο όρο των βαθμολογιών των μαθητών/-τριών ως προς την *χρήση γλώσσας* μετά την παρέμβαση στο κείμενο Β συγκριτικά με το Α. Αναλυτικότερα, ως προς την παράμετρο της *δομής κειμένου* στα τελικά κείμενα υπήρξε βελτίωση σε επίπεδο μικροδομής, μεσοδομής και μακροδομής του κειμένου, μεγαλύτερη ευστοχία στην παραγραφοποίηση, μείωση των προβλημάτων συνεκτικότητας. Και εδώ επιβεβαιώνεται ότι ο βαθμός κατανόησης των εννοιών, η δυνατότητα διαχείρισής τους επηρεάζει οργάνωση κειμένου.¹¹² Οι ερωτήσεις επί της ψηφιακής αφήγησης, που βοήθησαν και στην συγκέντρωση, οργάνωση και σχετική επεξεργασία του διαδικτυακού υλικού, μπορούν να συμβάλλουν και στην βελτίωση της δόμησης των επιχειρηματολογικών κειμένων των μαθητών/-τριών. Στην παράμετρο *χρήση της γλώσσας* τα τελικά κείμενα κατέδειξαν περισσότερο εύστοχο λεξιλόγιο, λιγότερα σφάλματα σχετιζόμενα με την σαφήνεια και το κατάλληλο ύφος, ενώ η περιγραφή αποδόθηκε με κατάλληλα-στατικά ρήματα και προσδιορισμούς. Και εδώ επιβεβαιώνεται ότι βαθμός κατανόησης των εννοιών, η δυνατότητα διαχείρισής τους επηρεάζει εκτός από την οργάνωση του κειμένου και την χρήση της γλώσσας.¹¹³ Στην έρευνα του Girasoli σε μαθητές/-τριες Γ΄ Γυμνασίου δεν βρέθηκε σημαντική βελτίωση στον αφηγηματικό λόγο με την παρέμβαση των ψηφιακών αφηγήσεων, όμως, το ερωτηματολόγιο, έδειξε ότι η αλληλεπίδραση μέσα από τις ομάδες και η αποτελεσματικότητα στην χρήση της τεχνολογίας, ενίσχυσαν την αυτοαποτελεσματικότητά των μετεχόντων στην γραφή,¹¹⁴ έστω και αφηγηματική. Οι μετέχοντες στην

¹¹¹ Fletcher, J. D. & Tobias, S. (2005). The multimedia principle. In: R. E. Mayer (Ed.), *The Cambridge Handbook of Multimedia Learning*, p.p. 117-134. New York: Cambridge University Press.

¹¹² Γιακουμής, Π., Γρηγοριάδης, Ν., Δανιήλ, Α., & Παπαϊωάννου, Π. (1994). *Έκθεση ιδεών-Λόγος δημιουργικός για την Γ΄ Λυκείου*, 2η έκδοση. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.

De Beaugrande, R. & Dressler, W. (1981). *Introduction to Text Linguistics*. London and New York: Longman.

¹¹³ Ο.π.

¹¹⁴ Girasoli, A. J. (2016). *Using Digital Stories and iPads to Promote Writing Skills, Writing Self-efficacy, and Motivation to Write among 9th Grade Students*, Doctoral Dissertation, Scott W. Brown (Major Advisor), Alexandra Bell (Associate Advisor), Robert Hannafin (Associate Advisor). University of Connecticut Graduate

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β΄ Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

έρευνα των Oskoz & Elola απάντησαν ότι υπήρξε βελτίωση στον αφηγηματικό λόγο και επεσήμαναν το περισσότερο διευρυμένο λεξιλόγιο στις ψηφιακές αφηγήσεις με την εμπλοκή ήχου-εικόνας, την δύναμη και δυναμική που αποκτούν συναισθήματα και ιδέες, την αλλαγή του ύφους, τις προοπτικές που ανοίγουν στην γραφή ο ήχος, η εικόνα και οι δυναμικοί διάλογοι.¹¹⁵

Η παρούσα έρευνα μπορεί να γίνει αφετηρία άλλων ερευνών. Συγκεκριμένα, αντί των ερωτήσεων-νύξεων επί της ψηφιακής αφήγησης θα μπορούσε να εφαρμοστεί η στρατηγική γνωστικού χαρακτήρα *K-W-L Plus* των Day & Park.¹¹⁶ Αν εφαρμοζόταν η *K-W-L Plus* επί της ψηφιακής αφήγησης στην διδασκαλία/παρέμβαση, θα μπορούσε να συγκριθούν οι δύο στρατηγικές, δηλαδή α)ερωτήσεις/νύξεις επί της ψηφιακής αφήγησης και β)*K-W-L Plus* επί της ψηφιακής αφήγησης και να εξαχθούν συμπεράσματα για την αποτελεσματικότητά τους ως προς την βελτίωση του επιχειρηματικού λόγου. Επίσης, θα μπορούσε η εν λόγω διδασκαλία/παρέμβαση να εφαρμοστεί σε μαθητή/-τρια με μαθησιακές δυσκολίες, π.χ. δυσαναγνωσία, στο πλαίσιο μελέτης περίπτωσης, για να εξεταστεί η δυνατότητα κατανόησης μέσα από την γραφή. Ακόμη, η διδασκαλία παρέμβαση μπορεί να εφαρμοστεί, για να διερευνηθεί αν ο μέσος όρος των βαθμολογιών των μαθητών/-τριών Α', Β' ή Γ' Λυκείου με τα ελληνικά ως πρώτη γλώσσα (Γ1) στις παραμέτρους *περιεχόμενο, δομή κειμένου και χρήση γλώσσας* σε αρχικό και τελικό κείμενο είναι/δεν είναι σημαντικά υψηλότερος από τον μέσο όρο των βαθμολογιών των μαθητών/-τριών με τα ελληνικά ως δεύτερη γλώσσα (Γ2).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

School. Doctoral Dissertations 1014, p. 149. <https://digitalcommons.lib.uconn.edu/dissertations/index.15.html> (accessed 6/5/2024).

¹¹⁵Oskoz A. & Elola, I. (2014). Integrating digital stories in the writing class: Toward 21st century literacy. In: *Digital literacies in foreign and second language education.*, p.p. 179-200. https://www.researchgate.net/publication/343678706_Integrating_digital_stories_in_the_writing_class_Toward_a_21st_century_literacy (accessed 15/6/2024).

¹¹⁶ Carr, E. & Ogle, D. (1987). K-W-L Plus: A strategy for comprehension and summarization. In: *Journal of reading*, 30, p.p. 626-631. <https://scirp.org/reference/referencpapers?referenceid=1850874> (accessed 18/6/2024).

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

- Αδαλόγλου, Κ. (2007). *Η γραπτή έκφραση των μαθητών. Προτάσεις για την αξιολόγηση και βελτίωσή της*. Αθήνα: Κέδρος.
- Alessi, St. M. & Trollip, St. R. (2006). *Πολυμέσα και εκπαίδευση: Μέθοδοι και ανάπτυξη*, Α. Μανιτσάρης & Ι. Μαυρίδης (επιμ.). Αθήνα: Μόσχος Γκιούρδας.
- Βασαριμίδου, Δ. & Σπαντιδάκης, Γ. (2015). *Διδασκαλία και μάθηση του γραπτού λόγου*. Αθήνα: Gutenberg-Ψυχολογία.
- Γιακουμής, Π., Γρηγοριάδης, Ν., Δανιήλ, Α., & Παπαϊωάννου, Π. (1994). *Έκθεση ιδεών-Λόγος δημιουργικός για την Γ' Λυκείου*, 2η έκδοση. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Γκουτσιοκώστα, Ζ. (2018). Ψηφιακές ιστορίες (digital stories): Από τον μαθητή-αναγνώστη στον μαθητή συγγραφέα. Στο: Β. Αποστολίδου, Δ. Κόκορης, Μ. Γ. Μπακογιάννης, & Ε. Χοντολίδου (επιμ.), Α. Χρονάκη (μτφρ.), *Λογοτεχνική ανάγνωση στο σχολείο και στην κοινωνία*, σ.σ. 729-740. Αθήνα: Gutenberg.
- Γκουτσιοκώστα, Ζ. (2020). *Η Ψηφιακή Αφήγηση (Digital Storytelling) διδακτικό εργαλείο στο μάθημα της λογοτεχνίας*, Διδακτορική Διατριβή, Β. Αποστολίδου, Β. Αλεξίου, & Ε. Θανούλη (τριμελής συμβουλευτική επιτροπή). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης/Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης.
<https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/48311>
(προσπελάστηκε 10/5/2024).
- Γούτσος, Δ., Αδαμόπουλος, Β., Αλέφαντος, Ν., Αστάρα, Β., Γκούφας, Κ., Κουτίδου, Ε., Κουτσιμπέλη, Ο., Παππά, Κ., Σαχινίδου, Π., & Χριστόπουλος, Ι. (2022). *Οδηγός εκπαιδευτικού. Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας στο Λύκειο*, 2η Έκδοση. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.
- Creswell, J. (2016). *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση: Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας*, Χ. Τσορμπατζούδης (επιμ), Ν. Κουβαράκου (μτφρ.). Αθήνα: Ίων (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 2015).
- Depover, Chr. Karsenti, Th. & Κόμης, Β. (2010). *Διδασκαλία με χρήση της τεχνολογίας: Προώθηση της μάθησης, ανάπτυξη ικανοτήτων*. Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Harley, T. (2008). *Η ψυχολογία της γλώσσας. Από την πράξη στη θεωρία*, Ρ. Πήτα (επιμ.), Μ. Ζαφείρη, Φ. Λέκκας, Κ. Ρόικου, & Ο.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

- Φωτακοπούλου (μτφρ.). Θεσσαλονίκη: University Studio Press (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 2001).
- Θεοδωροπούλου, Μ. & Παπαναστασίου, Γ. (2001). Το γλωσσικό λάθος. Στο: Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.) *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, σ.σ. 40-43. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Καπανιάρης, Α. Γ. & Παπαδημητρίου, Ε. Μ. (2012). *Ψηφιακά μαθησιακά πλαίσια στο νέο ψηφιακό σχολείο*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Κοτρωνίδου, Ι. & Τόζιου, Τ. (2011). *Η ψηφιακή αφήγηση στο σχολείο: Η αξιοποίηση των ΤΠΕ στην καλλιέργεια του πολυγραμματισμού και της επικοινωνιακής δεξιότητας των μαθητών: σύμφωνα με τη φιλοσοφία του νέου ψηφιακού σχολείου*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Κρομυάδου, Χ., Λιούζα, Κ., & Σεϊτανίδου, Δ. (2018). Η μεγάλη, η μικρή και η διαδραστική «οθόνη»: Πώς επιδρούν στις αναγνωστικές συνήθειες των εφήβων. Στο: Β. Αποστολίδου, Δ. Κόκορης, Μ. Γ. Μπακογιάννης, Ε. Χοντολίδου (επιμ.), Α. Χρονάκη (μτφρ.), *Λογοτεχνική ανάγνωση στο σχολείο και στην κοινωνία*, σ.σ. 223-233. Αθήνα: Gutenberg.
- Langer, J. (2018). Ο ρόλος της λογοτεχνικής εκπαίδευσης στον 21ο αιώνα. Στο: Β. Αποστολίδου, Δ. Κόκορης, Μ. Γ. Μπακογιάννης, & Ε. Χοντολίδου (επιμ.), Α. Χρονάκη (μτφρ.), *Λογοτεχνική ανάγνωση στο σχολείο και στην κοινωνία*, σ.σ. 27-36. Αθήνα: Gutenberg.
- Μειμάρης, Μ. (2013). Εκπαιδύοντας στην Ψηφιακή Αφήγηση: Δουλεύοντας με ομάδες στην ελληνική πραγματικότητα. Στο: Α. Λιοναράκης (επιμ.), *Πρακτικά 7^{ου} Συνεδρίου για την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Μεθοδολογίες Μάθησης*, Τόμος 4, Μέρος Α (Αθήνα 8 Νοεμβρίου – 10 Νοεμβρίου 2013), σ.σ. 178-182.
<https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/722> (προσπελάστηκε 11/7/2024).
- Μπασλής, Γ. (2006). *Εισαγωγή στη διδασκαλία της γλώσσας: Μια σύγχρονη ολιστική και επικοινωνιακή προσέγγιση*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Ντίνας, Κ. 2004. Γραμματισμός – Πολυγραμματισμοί και διαπολιτισμική γλωσσική διδασκαλία. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (επιμ.) (2004), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*. Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου (Αρτα 10 Δεκεμβρίου – 11 Δεκεμβρίου 2004), σ.σ. 193-206. Πάτρα: Κέντρο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης.

- Ρούσσοι, Π. Α. & Τσαούσης, Γ. (2011). *Στατιστική στις επιστήμες της συμπεριφοράς με τη χρήση του SPSS*. Αθήνα: Τόπος.
- Σπαντιδάκης, Γ. (2010). *Κοινωνιο-γνωσιακά πολυμεσικά περιβάλλοντα μάθησης παραγωγής γραπτού λόγου: Από την θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Gutenberg-Ψυχολογία/31.
- Τζιμογιάννης, Α. (2019). *Ψηφιακές τεχνολογίες και μάθηση του 21^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Κριτική.
- Τσολάκης, Χ., Αδαλόγλου, Κ. Αυδή, Α., Γρηγοριάδης, Ν. Δανιήλ, Α. Ζερβού, Ι., Λόππα, Ε., Τάνης, Δ., & Ιντζίδης, Β. (χ.η.α). *Έκφραση Έκθεση, Τεύχος Γ*, Ε. Χατζή (επιμ.), ΥΠ.Ε.Θ./Ι.Ε.Π./Π.Ι. ΙΤΥΕ «Διόφαντος».
- Τσολάκης, Χ., Αδαλόγλου, Κ. Αυδή, Α., Λόππα, Ε., & Τάνης, Δ. (χ.η.β). *Έκφραση Έκθεση, Τεύχος Β΄*, ΥΠ.Ε.Θ./Ι.Ε.Π./Π.Ι. ΙΤΥΕ «Διόφαντος».
- Φεσάκης, Γ. (2019). *Εισαγωγή στις εφαρμογές των ψηφιακών τεχνολογιών στην εκπαίδευση: Από τις Τεχνολογίες Πληροφορίας Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στην ψηφιακή ικανότητα και την υπολογιστική σκέψη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Φραγκούλης, Α. & Φραγκούλη, Ε. (2003). *Η διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας στο ενιαίο Λύκειο: Έκφραση-έκθεση. Θεωρία-παραδείγματα-ασκήσεις*. Αθήνα: Πατάκης.

Ξενόγλωσση

- Alhaisoni, E. (2017). Prior knowledge in EFL reading comprehension: Native and nonnative EFL teachers' perceptions, classroom strategies and difficulties encountered. In: *International Journal on Studies in English Language and Literature*, 5(1), p.p. 30-41.
- Carr, E. & Ogle, D. (1987). K-W-L Plus: A strategy for comprehension and summarization. In: *Journal of reading*, 30, p.p. 626-631. <https://scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1850874> (accessed 18/6/2024).
- Day, R. R. & Park, J. (2005). *Developing reading comprehension questions. Reading in a Foreign Language*, v17, n1, p.p. 60-73 Apr 2005. Eric. In: <https://eric.ed.gov/?id=EJ689120> (accessed 1/5/2024).
- De Beaugrande, R. & Dressler, W. (1981). *Introduction to Text Linguistics*. London and New York: Longman.

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β΄ Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

- Fletcher, J. D. & Tobias, S. (2005). The multimedia principle. In: R. E. Mayer (Ed.), *The Cambridge Handbook of Multimedia Learning*, p.p. 117-134. New York: Cambridge University Press.
- Girasoli, A. J. (2016). Using Digital Stories and iPads to Promote Writing Skills, Writing Self-efficiency, and Motivation to Write among 9th Grade Students, Doctoral Dissertation, Scott W. Brown (Major Advisor), Alexandra Bell (Associate Advisor), Robert Hannafin (Associate Advisor). University of Connecticut Graduate School. Doctoral Dissertations 1014. <https://digitalcommons.lib.uconn.edu/dissertations/index.15.html> (accessed 6/5/2024).**
- Graham, S., Bruch, J., Fitzgerald, J., Friedrich, L., Furgeson, J., Greene, ..., & Smither Wulsin, C. (2016). *Teaching secondary students to write effectively* (NCEE 2017-4002). Washington, DC: National Center for Education Evaluation and Regional Assistance (NCEE), Institute of Education Science, U.S. Department of Education. <http://whatworks.ed.gov> (accessed 12/6/2024).
- Haetami ZA. (2023). Implementing Digital Storytelling to Foster Students' Writing Skill. In: *Jurnal Ilmiah Wahana Pendidikan, Agustus 2023*, 9 (15), p.p. 694-705. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8219550>.
- Hayes, J. R. (1996). A new framework for understanding cognition and affect in writing. In: C.-M. Levy & Ransdell (Eds.), *The science of writing, theories, methods, individual differences and application*, p.p. 1-27. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Jakobson, R. (1960). "Closing statement: Linguistics and poetics". In: Thomas A. Sebeok (Ed.), *Style in Language*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Kellogg, R. T. (2008). Training writing skills: A cognitive developmental perspective. In: *Journal of Writing Research*, 1(1), p.p. 1-26. http://www.jowr.org/articles/vol1_1/JoWR_2008_vol1_nr1_Kellogg.pdf (accessed 12/6/2024).
- Kirin, W. (2010). Effects of Extensive Reading on Students' Writing Ability in an EFL Class. In: *The Journal of Asia Tefl*, 7(1), p.p. 285-308, Spring 2010. https://www.researchgate.net/publication/289304714_Effects_of_extensive_reading_on_students'_writing_ability_in_an_EFL_class (accessed 12/6/2024).

- Kress, G. (2003). *Literacy in New Media Age*. New York: Routledge.
- Mayer, R.E. (2001). *Multimedia learning*. New York: Cambridge University Press.
- Mayer, R.E. (2005). Introduction to multimedia learning. In: R. Mayer (Ed.), *The Cambridge Handbook of Multimedia Learning*, p.p. 1-18. New York: Cambridge University Press.
- McCutchen, D. (2011). From novice to expert: Implications of language skills and writing-relevant knowledge for memory during the development of writing skill. In: *Journal of Writing Research*, 3(1), p.p. 51-68. doi: 10.17239/jowr-2011.03.01.3.
- Mustari S.H., Khatimah N., Ali M. I. (2023). Using Animated Short Story for Joyful and Effective Classroom Writing at the Second Grade Students of SMA Ulul Albab Makassar In: *JELTEC: Journal of English Language Teaching, Literature and Culture*. E-ISSN: 2963-3842.
<https://ejurnal.unima.ac.id/index.php/tell/article/view/6190/3077> (accessed 10/6/2024).
- Nana Nofriana Irwan, A., Kisman Salija, & Samtida (2022). Exploring Students' Skill in Writing Argumentative Texts Using Short Animated Stories. In: *Journal of Excellence in English Language Education*, Volume 1, No. 2 (2022), p.p. 136-141.
<https://ojs.unm.ac.id/JoELEE/article/view/32679/15151> (accessed 15/6/2024).
- Olive, Th. (2011). Working memory in writing. In: V. W. Berninger (Ed.), *Past, present, and future contributions of cognitive writing research to cognitive psychology*, 1st ed., p.p. 485- 504. New York: Psychology Press.
- Oskoz A., Elola, I. (2014). Integrating digital stories in the writing class: Toward 21st century literacy. In: *Digital literacies in foreign and second language education.*, p.p. 179-200.
https://www.researchgate.net/publication/343678706_Integrating_digital_stories_in_the_writing_class_Toward_a_21st_century_literacy (accessed 15/6/2024).
- Paivio, A. (1990). *Mental representations: A dual coding approach*. New York, NY: Oxford University Press.
- Papadopoulou S., Vlachos K. (2014). Using digital storytelling to develop foundational and new literacies. In: *Research Papers in Language Teaching and Learning*, Vol. 5, No. 1, February 2014, p.p. 235-258. <https://rpltl.eap.gr/previous->
- Παραπομπή:** Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

[issues/volume-5-issue-1-february-2014/table-of-contents?view=article&id=96:sevasti-papadopoulou-and-kosmas-vlachos&catid=15](#) (accessed 12/6/2024).

- Parodi, G. (2007). Reading-writing connections: Discourse-oriented research. In: *Reading and Writing*, 20, p.p. 225-250. doi: 10.1007/s1145-006-9027-7.
- Rahman, R. (2016). Students' competence in predicting picture on reading text at senior high school. In: *Jurnal Bahas Unimed*, p.p. 222-228. <https://media.neliti.com/media/publications/78862-EN-students-competence-inpredicting-pictur.pdf> (accessed 2/6/2024).
- Robin, B. (2016). The power of digital storytelling to support teaching and learning. In: *Digital Education Review*, 30, p.p. 17-29.
- Salem, AAMS. (2022). Multimedia Presentations Through Digital Storytelling for Sustainable Development of EFL Learners' Argumentative Writing Skills, Self-Directed Learning Skills and Learner Autonomy. In: *Frontiers in Education*, Volume 7, article 884709. doi:10.3389/educ.2022.884709.
- Tyner, K. (1998). *Literacy in a Digital World: Teaching and Learning in the Age of Information*. New York: Routledge.
- Yang, Y.-T. C., & Wu, W.-C. U. (2012). Digital storytelling for enhancing student academic achievement, critical thinking, and learning motivation: a year-long experimental study. In: *Computers & Education*, 59, p.p. 339-359.

Ιστοσελίδες

- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. (χ.η.) *Γενικές αρχές και τεχνικές υποδείξεις για την αξιολόγηση των γραπτών δοκιμίων των Γενικών Εξετάσεων*. Στο: https://www.e-keimena.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=118:2009-12-25-17-1602&catid=114:2009-12-25-17-08-38&Itemid=37 (προσπελάστηκε 25/6/2024).
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. *Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ.* Στο: <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/> (προσπελάστηκε 25/6/2024).

Βιογραφικά στοιχεία συγγραφέα

Παραπομπή: Γαϊτάνη Κ. Μ. (2024). Διδάσκοντας Ν.Ε. Γλώσσα Β' Λυκείου με ψηφιακή αφήγηση, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 30-74. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

Η Μαριάνθη Κ. Γαϊτάνη, ΠΕ02 Φιλολόγος, είναι μόνιμη εκπαιδευτικός στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση από το 2005. Είναι απόφοιτος της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, κατέχει α)Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης «Επιστήμες της Αγωγής» (Ε.Α.Π.) και β)Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης «Δημιουργική Γραφή» (Ε.Α.Π. & Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας). Γνωρίζει την αγγλική γλώσσα, έχει πιστοποίηση Α΄ & Β΄ Επιπέδου στις Τ.Π.Ε. Έχει παρακολουθήσει επιμορφωτικά σεμινάρια, συνέδρια, ημερίδες-διημερίδες. Έχει κάνει εισηγήσεις/δημοσιεύσεις σε πανελλήνια και διεθνή επιστημονικά συνέδρια και περιοδικά. Δημιουργεί και υλοποιεί α)σχέδια εργασίας, διδακτικές προτάσεις, στο πλαίσιο διδασκαλίας φιλολογικών μαθημάτων και στο πλαίσιο Αξιολόγησης της σχολικής μονάδας, β)Προγράμματα Σχολικών Δραστηριοτήτων. E-mail: mgatni@gmail.com

Λιάπη Αλεξάνδρα

Η «Ίατρική Μέλισσα» και «Ή Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν»: Δυο ελληνικά περιοδικά του 19^{ου} αιώνα

Περίληψη

Στη νεοσύστατη ελληνική επιστημονική κοινότητα του 19ου αιώνα, τα περιοδικά γενικού ενδιαφέροντος και τα επιστημονικά περιοδικά ανέδειξαν έναν κύριο χώρο διακίνησης απόψεων και ιδεών στον τομέα της ιατρικής, συμβάλλοντας σημαντικά στην εξέλιξή τους. Κατά τον 19ο αιώνα, οι ενδιαφερόμενοι για τη σύγχρονη επιστήμη αποτελούσαν έναν ένδεικτο πνεύματος προόδου, καθώς τόσο οι εφημερίδες όσο και τα περιοδικά συχνά αντανακλούσαν τις πιο πρόσφατες εξελίξεις στον τομέα της ιατρικής, της επιστήμης και της τεχνολογίας. Ο μεγάλος αριθμός άρθρων με θέμα την ιατρική λειτούργησε κυρίως ως μέσο διαδίκτυωσης των επιστημόνων με το κοινό, αλλά και ως ένα είδος άτυπης εκπαίδευσης για τους πολίτες. Η έκδοση των περιοδικών "Ή Ίατρική Μέλισσα" και "Ή Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν" στην Ελλάδα του 19ου αιώνα αντιπροσώπευσαν ένα σημαντικό επαναστατικό βήμα στην ιατρική. Μέσω αυτών των περιοδικών εδραιώθηκε η θέση τους ως σημεία αναφοράς για την ιατρική κοινότητα της εποχής και συνέβαλαν στη διαμόρφωση της ιατρικής κουλτούρας της Ελλάδας. Επιπλέον, ανέδειξαν την Ελλάδα ως κέντρο διακίνησης ιατρικής γνώσης και προώθησης του επιστημονικού διαλόγου, ενισχύοντας την εθνική ταυτότητα και συμβάλλοντας στην ανάπτυξη της ιατρικής πρακτικής σε παγκόσμιο επίπεδο.

Παραπομπή: Λιάπη Α. (2024). Η «Ίατρική Μέλισσα» και «Ή Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν»: Δυο ελληνικά περιοδικά του 19ου αιώνα, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 75-87. Στο: <https://ipode.gr/theoria-crevna/teuhi/>

Λέξεις- κλειδιά: Αναστάσιος Ν. Γούδας, Περιοδικά, 19^{ος} αιώνας, Ιατρική Μέλισσα, Μέλισσα των Αθηνών

"Iatriki Melissa" and "Melissa ton Athenon": Two Greek journals of the 19th century.

Liapi Alexandra

Abstract

In the newly established Greek scientific community of the 19th century, general interest magazines and scientific journals emerged as a main venue for the circulation of opinions and ideas in the field of medicine, contributing significantly to their development. During the 19th century, those interested in modern science were an indicator of a spirit of progress, as both newspapers and magazines often reflected the latest developments in medicine, science and technology. The large number of medical articles functioned mainly as a means of networking scientists with the public, but also as a kind of informal education for citizens. The publication of the magazines "Iatriki Melissa" and "Melissa ton Athenon" in Greece in the 19th century represented an important revolutionary step in medical. Through these journals, their position as points of reference for the medical community of the time was established and they contributed to the formation of the medical culture of Greece. In addition, they highlighted Greece as a center for the circulation of medical knowledge and the promotion of scientific dialogue, strengthening national identity and contributing to the development of medical practice at a global level.

Keywords: Anastasios N. Goudas, Journals, 19th century, Iatriki Melissa, Melissa ton Athinon

1. Εισαγωγή

Τον 19ο αιώνα, καθώς η Ελλάδα κινούνταν προς τη σύγχρονη ιατρική πρακτική, πολλοί επιστήμονες ανέλαβαν την αποστολή να φωτίσουν το δρόμο της ιατρικής προόδου. Ανάμεσα σε αυτούς υπήρξε και ο Αναστάσιος Ν. Γούδας, ο οποίος μέσα από τις σπουδές του, τη συγγραφή ποικίλων άρθρων και την έκδοση των περιοδικών "Η έν Άθηναις Ιατρική Μέλισσα" και "Η Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν", συνέβαλε σημαντικά στη

Παραπομπή: Λιάπη Α. (2024). Η «Ιατρική Μέλισσα» και «Η Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν»: Δυο ελληνικά περιοδικά του 19ου αιώνα, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 75-91. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

διάδοση της ιατρικής γνώσης και προόδου. Παρά τις δυσκολίες και τα οικονομικά εμπόδια που αντιμετώπισε, ο Γούδας παρέμεινε πιστός στον στόχο του να παρέχει πληροφορίες σχετικά με την ιατρική και την επιστήμη στην ελληνική κοινότητα. Μέσα από τις σελίδες αυτών των περιοδικών, οι ιατροί της εποχής αντάλλαξαν ιδέες, παρουσίαζαν τις τελευταίες επιστημονικές εξελίξεις και συζητούσαν για θέματα που αφορούσαν την υγεία και την ιατρική πρακτική¹⁹².

Η προσπάθεια αυτή δεν ήταν απλώς μια προσπάθεια επιμόρφωσης, αλλά και μια απόπειρα να διατηρηθεί η ελληνική ιατρική κοινότητα, και όχι μόνο, ενωμένη και ενημερωμένη. Αν και οι δυσκολίες ήταν πολλές και οι πόροι περιορισμένοι, η αντίσταση του Γούδα στις αναπόφευκτες προκλήσεις της εποχής αποτέλεσε παράδειγμα αφοσίωση στην επιστήμη και προσπάθειας να καταγράψει, να μελετήσει και να μεταδώσει τη γνώση.

Η πορεία της ιατρικής προόδου στην Ελλάδα του β' μισού του 19ου αιώνα αποτελεί ένα κεφάλαιο της ιστορίας της επιστήμης και της ιατρικής πρακτικής. Κατά τη διάρκεια αυτής της εποχής, η χώρα βίωσε μια μετάβαση από την παραδοσιακή ιατρική πρακτική προς την υιοθέτηση των σύγχρονων ιατρικών αρχών και πρακτικών. Σε αυτό το πλαίσιο, πολλοί επιστήμονες και ιατροί ανέλαβαν την αποστολή να φωτίσουν τον δρόμο της ιατρικής προόδου μέσω της έκδοσης επιστημονικών περιοδικών και εκδόσεων¹⁹³. Το άρθρο αυτό θα επικεντρωθεί κυρίως στα ιατρικά άρθρα που δημοσιεύτηκαν στα δυο αυτά επιστημονικά περιοδικά της εποχής, «Ιατρική Μέλισσα» και «Μέλισσα των Αθηνών», και θα εξετάσει τις προσπάθειες που καταβλήθηκαν στην Ελλάδα στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα για τη μεταφορά γνώσεων σχετικά με επίκαιρα επιστημονικά θέματα, τα οποία ήταν επίσης συναφή με σημαντικές ανακαλύψεις της εποχής.

2. Σκοπός της εργασίας

Σκοπός του συγκεκριμένου άρθρου είναι να παρουσιάσει τη διαδρομή και την εξέλιξη των περιοδικών «Ιατρική Μέλισσα» και «Η Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν» και να αναλύσει το ρόλο τους στην προώθηση της ιατρικής γνώσης και προόδου στην Ελλάδα το β' μισό του 19ου αιώνα. Μέσα από

¹⁹² Παπανικολάου, Ε. (2015). Ο Αναστάσιος Ν. Γούδας και η Προσπάθεια του να Διατηρήσει Ζωντανή την Ιατρική Γνώση στην Ελλάδα του 19ου Αιώνα. Στο: *Ιατρική Ιστορία*, 18, σ.σ. 112-129.

¹⁹³ Παπαδόπουλος, Σ. (2017). Από τον Άγιο Λουκά στην Μονεμβασιά: Η Διαδρομή της Ελληνικής Ιατρικής Περιοδικής Έκδοσης. Στο: *Ιατρικές Πρακτικές*, 15, σ.σ. 89-102.

Παραπομπή: Λιάπη Α. (2024). Η «Ιατρική Μέλισσα» και «Η Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν»: Δυο ελληνικά περιοδικά του 19ου αιώνα, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 75-91. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

αυτή την ανάλυση θα αναδειχθούν οι συνεχείς προσπάθειες των ιατρών και των επιστημόνων για την προώθηση της ιατρικής πρακτικής και της ιατρικής γνώσης, καταδεικνύοντας το πνεύμα αφοσίωσης και ανάπτυξης της ιατρικής επιστήμης και πρακτικής στην Ελλάδα.

3. Μεθοδολογία της έρευνας

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στην παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στην Ιστορική- Συγκριτική Ανάλυση (Ι.Σ.Α.)¹⁹⁴, η οποία στοχεύει στην κατανόηση, την εξήγηση και την ερμηνεία. Βασικά χαρακτηριστικά της μεθόδου είναι η περιγραφή γεγονότων, στηριζόμενη κυρίως στην ποιοτική έρευνα.

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται σε δύο περιοδικά του 19ου αιώνα: την «Ιατρική Μέλισσα», η οποία αποτελεί ιατρικό περιοδικό της εποχής, και την «Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν», γνωστή για την πολυποίκιλη θεματολογία της. Και τα δύο περιοδικά κυκλοφορούσαν εντός της ελληνικής επικράτειας και καλύπτουν την περίοδο του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα. Η ανάλυσή μας θα εστιάσει στη θεματολογία που αφορά ιατρικά ζητήματα και την εξέλιξή τους μέσα από τις σελίδες αυτών των περιοδικών.

Οι κύριες πηγές δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα ήταν οι τόμοι των προαναφερόμενων περιοδικών¹⁹⁵. Αυτά τα περιοδικά περιλάμβαναν άρθρα, επιστημονικές μελέτες και ανακοινώσεις, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα θεμάτων και πρακτικών που αφορούσαν την ιατρική. Επιπροσθέτως, αξιοποιήθηκαν ιστορικές αναφορές και δευτερεύουσες πηγές, οι οποίες συνέβαλαν στην πληρέστερη κατανόηση του κοινωνικοπολιτικού πλαισίου της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου.

Κατά τη διαδικασία συλλογής δεδομένων, εντοπίστηκαν και συγκεντρώθηκαν τα τεύχη των περιοδικών «Ιατρική Μέλισσα» και «Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν» από τη Ζωσιμαία Βιβλιοθήκη Ιωαννίνων, από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ), από τη Βιβλιοθήκη του ΕΛΙΑ, καθώς επίσης μέσω της Ψηφιακής Βιβλιοθήκης Νεοελληνικών Σπουδών «Ανέμη». Επιλέχθηκαν άρθρα που κάλυπταν κρίσιμα θέματα της εποχής, όπως η αντιμετώπιση ασθενειών, οι νέες ιατρικές τεχνικές και η

¹⁹⁴ Καζαμιάς, Α. (2003). «Για μια νέα ανάγνωση της ιστορικο-συγκριτικής μεθόδου: Προβληματισμοί και Σχεδιάγραμμα», στο *Θέματα Ιστορίας της Εκπαίδευσης*, 1: 14

¹⁹⁵ Μελετήθηκαν οι έξι (6) τόμοι από το περιοδικό «Ιατρική Μέλισσα» (τ. Α' (1853), τ. Β' (1854), τ. Γ' (1855), τ. Δ' (1856), τ. Ε' (1857), τ. Στ' (1858)) και οι δύο (2) από το περιοδικό «Μέλισσα των Αθηνών» (τ. Α' (1864), τ. Β' (1865))

Παραπομπή: Λιάπη Α. (2024). Η «Ιατρική Μέλισσα» και «Η Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν»: Δυο ελληνικά περιοδικά του 19ου αιώνα, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 75-91. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

εκπαίδευση των ιατρών. Στη συνέχεια, τα άρθρα αναλύθηκαν με στόχο να εντοπιστεί η διαμόρφωση της ιατρικής πρακτικής στην Ελλάδα. Τέλος, η ανάλυση των δεδομένων έγινε λαμβάνοντας υπόψη το ιστορικό και κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο της εποχής, όπως ο Κριμαϊκός Πόλεμος και η διαδικασία εκσυγχρονισμού της ελληνικής κοινωνίας μετά την ανεξαρτησία της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε χρησιμοποιώντας ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης περιεχομένου¹⁹⁶. Τα άρθρα κατηγοριοποιήθηκαν ανάλογα με τα θέματα που κάλυπταν και αναλύθηκαν μερικά από αυτά για να προσδιοριστούν οι κύριες τάσεις και επιρροές στη διαμόρφωση της ιατρικής γνώσης και πρακτικής¹⁹⁷. Με βάση την ιστορική-ερευνητική μέθοδο, αξιοποιήθηκαν οι πρωτογενείς πηγές από τα αρχεία, οι δευτερεύουσες πηγές για την κατανόηση του ιστορικού πλαισίου και τέλος, η συστηματική κατηγοριοποίηση και ανάλυση των άρθρων. Η μεθοδολογική αυτή προσέγγιση επέτρεψε την ενδελεχή κατανόηση του ρόλου των ιατρικών περιοδικών στην προώθηση της ιατρικής γνώσης και την ανάδειξη της σημασίας τους στη διαμόρφωση της ιατρικής κοινότητας στην Ελλάδα του β' μισού του 19ου αιώνα.

4. Η Διαδρομή των Περιοδικών "Η Ιατρική Μέλισσα" και "Η Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν"

Ο 19ος αιώνας ήταν μια περίοδος καθοριστικής σημασίας για την Ελλάδα, γεμάτη από σημαντικά γεγονότα και μεταβάσεις που διαμόρφωσαν τη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Η Ελλάδα απέκτησε την ανεξαρτησία της, επιχείρησε να οικοδομήσει το κράτος της, και αντιμετώπισε πληθώρα προκλήσεων τόσο στο πολιτικό όσο και στο οικονομικό πεδίο. Παρά τις αντιξοότητες, οι προσπάθειες για εδαφική επέκταση, η ανάπτυξη του εμπορίου, η δημιουργία μιας εθνικής ταυτότητας και παράλληλα η ανάπτυξη της επιστημονικής κοινότητας ήταν σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση της διαμόρφωσης του σύγχρονου ελληνικού κράτους.

Κατά τον 19^ο αιώνα, η ιατρική κοινότητα στην Ελλάδα βρισκόταν σε φάση δυναμικής ανάπτυξης. Η ίδρυση και η έκδοση ιατρικών περιοδικών αποτέλεσε σημαντικό βήμα για τη διάδοση των

¹⁹⁶ Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2008). Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας.

¹⁹⁷ Το παρόν άρθρο αποτελεί απόσπασμα της διδακτορικής διατριβής, η οποία βρίσκεται σε εξέλιξη και δεν έχει ακόμη υποστηριχθεί. Στην τρέχουσα μελέτη εξετάζονται επιλεγμένα άρθρα που δημοσιεύθηκαν στα δύο προαναφερόμενα περιοδικά. Λεπτομερής και εις βάθος ανάλυση των εν λόγω άρθρων παρέχεται στη διδακτορική διατριβή.

Παραπομπή: Λιάπη Α. (2024). Η «Ιατρική Μέλισσα» και «Η Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν»: Δύο ελληνικά περιοδικά του 19ου αιώνα, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 75-91. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

επιστημονικών ιατρικών γνώσεων και την ενίσχυση της ιατρικής έρευνας. Την περίοδο αυτή τυπώνονται στην Αθήνα δυο από τα πιο σημαντικά επιστημονικά περιοδικά, η «Ιατρική Μέλισσα» και η «Μέλισσα των Αθηνών». Το πρώτο αποτέλεσε έναν σημαντικό πυλώνα της ελληνικής ιατρικής κοινότητας, ενώ το δεύτερο λειτούργησε ως ένα ευρύτερο επιστημονικό περιοδικό. Εκδότης και των δυο περιοδικών υπήρξε ο Αναστάσιος Ν. Γούδας. Η ιστορία και η συμβολή αυτών των περιοδικών διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της επιστημονικής-ιατρικής κοινότητας.

Η "Ιατρική Μέλισσα" αποτελεί σημαντική πηγή για την ιατρική πρακτική και την εξέλιξη της εποχής, ενώ η "Η Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν" πέρα από ιατρικά θέματα περιλαμβάνει και άλλα επίκαιρα ζητήματα της εποχής. Η εξέλιξη της ιατρικής σκέψης, η προσφορά τους στην ιατρική πρακτική και η επίδρασή τους στην ιατρική κοινότητα της εποχής τους είναι κάποια από τα σημεία που διαφαίνονται κατά την διάρκεια της έκδοσης των περιοδικών. Ειδικότερα, τα περιοδικά αυτά κάλυπταν ένα χρονικό διάστημα από το 1853 έως το 1859 (Ιατρική Μέλισσα) και 1864 έως το 1865 (Μέλισσα των Αθηνών), γαμίζοντας ένα κενό στον ελληνικό ιατρικό τύπο και παρουσιάζοντας πλούσιο περιεχόμενο που αντιμετώπιζε τόσο τοπικά όσο και παγκόσμια ιατρικά θέματα. Η μετάδοση των επιστημονικών ιδεών στην ελληνική κοινότητα του δεύτερου μισού του 19^{ου} αιώνα αναδείχθηκε ως μια διαδικασία που προώθησε τον εκσυγχρονισμό στη χώρα. Αυτό είχε ως βασικό στόχο να δημιουργηθεί ένα σύγχρονο κράτος το οποίο θα είναι επηρεασμένο από τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Κινητήριοι μοχλός αυτού του εκσυγχρονισμού θα ήταν οι επιστήμες και οι εφαρμογές τους.

Η έκδοση των περιοδικών αυτών αντιπροσωπεύει ένα κεφάλαιο στην ιστορία της ιατρικής στην Ελλάδα το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, καθώς επιδιώκει τη διακίνηση των επιστημονικών ιδεών στον ελληνικό χώρο με την παραγωγή νέας επιστημονικής-ιατρικής γνώσης. Κατά την περίοδο αυτή, η επιστήμη και η ιατρική κοινότητα βρίσκονταν σε μια σημαντική φάση ανάπτυξης και αλληλεπίδρασης, και τα δύο αυτά περιοδικά διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην προώθηση της ιατρικής γνώσης και του επιστημονικού διαλόγου

1.

¹¹ Γούδαρης, Σ. (1855). Η συνεισφορά της Ιατρικής Μέλισσας στη διεθνή ιατρική κοινότητα. Στο: Περιοδικό Ιατρικής Έρευνας, 10(2), σ.σ. 115-128.

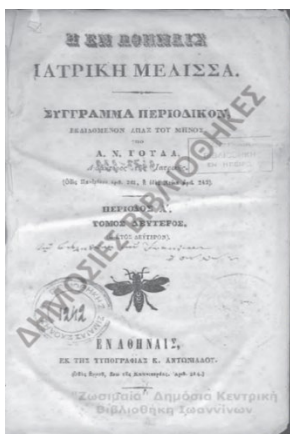
Παραπομπή: Λιάπη Α. (2024). Η «Ιατρική Μέλισσα» και «Η Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν»: Δυο ελληνικά περιοδικά του 19ου αιώνα, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 75-91. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

4.1 Το περιοδικό «Η (εν Αθήναις) Ἰατρική Μελίσση»

Το περιοδικό «Η (εν Αθήναις) Ἰατρική Μελίσση» συγγράματος περιοδικῶ ἐκδιδομένου ἄπαξ του μηνὸς ὑπὸ Α. Ν. Γούδα, διδάκτορος τῆς Ἰατρικῆς» ιδρύθηκε ἀπὸ τον Αναστάσιο Ν. Γούδα, ἕναν ἀπὸ τους πρωτοπόρους ιατροὺς και επιστήμονες της εποχῆς του. Η δημιουργία του περιοδικού αὐτοῦ ἀντιπροσώπευε την ἀνάγκη για ἕναν χώρο ὅπου οι ιατροί θα μπορούσαν να ἀνταλλάσσουν ἀπόψεις, επιστημονικὲς ἀνακαλύψεις και ιατρικὲς πρακτικὲς. Επιπροσθέτως ἀποτελέσε ἕνα μέσο για τη διάδοση της ιατρικῆς γνώσης στην ελληνική κοινωνία της εποχῆς, συμβάλλοντας στην ἐκπαίδευση και την ενημέρωση του κοινού.

Το πρώτο φύλλο κυκλοφόρησε τον Ἰούνιο του 1853 σε σχῆμα 8ου (12,5 × 21,5), ἀριθμοῦσε 48 σελίδες, τυπωνόταν στο τυπογραφεῖο του Κων. Ἀντωνιάδου και η ετήσια συνδρομὴ ορίζονταν προπληρωτέα².

Εικόνα 1: Η (εν Αθήναις) Ἰατρική Μελίσσα

Στους ἕξι συνολικά τόμους (κάθε τόμος ἀποτελοῦνταν ἀπὸ δώδεκα (12) τεύχη) του περιοδικού (Ἰούλιος 1853- Μάιος 1859) θα συγκεντρωθούν ποικίλα ιατρικά θέματα (ἐνδιαφέροντα κλινικά περιστατικά, θέματα ἀπὸ ιατρικά περιοδικά του ἐξωτερικού, ἐπιστολὲς που σχολιάζουν ιατρικά προβλήματα, θέματα φαρμακολογίας)³. Το μεγαλύτερο μέρος των 3500 περίπου σελίδων του ἔργου, ἐκτὸς δηλαδὴ των διαφόρων ἐνυπόγραφων μελετῶν συνεργατῶν του, καλύπτουν

² Γούδας Ν. Α. (1853), Ἀγγελία, Στο: *Η εν Αθήναις Ἰατρική Μελίσσα*, τομ. Α, σ. σ. 3-8.

³ Ἰατρική Μελίσσα, τόμος 1-6, 1853-1859

Παραπομπή: Λιάπη Α. (2024). Η «Ἰατρική Μελίσσα» και «Ἡ Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν»: Δυο ελληνικά περιοδικά του 19ου αιώνα, *Θεωρία και Ἐρευνα στις Επιστήμες της Αγωγῆς*, τχ. 93/2024, σ.σ. 75-91. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

δημοσιεύματα του ίδιου του εκδότη. Σε κάθε τόμο επισυνάπτει πίνακα με τα περιεχόμενα, καθώς και αλφαβητικό κατάλογο με τα νοσήματα και τα φάρμακα που πραγματευόταν κάθε φυλλάδιο⁴.

Το περιεχόμενο κάθε τεύχους περιλάμβανε ένα κύριο άρθρο που είχε χαρακτήρα ανασκόπησης, μεταφράσεις σύγχρονων θεραπευτικών θεμάτων από ξένα ιατρικά περιοδικά, ενδιαφέροντα κλινικά περιστατικά, επιστολές με σχόλια για ιατρικά προβλήματα και στήλες με φαρμακολογικά θέματα. Επίσης, δημοσιεύονταν αγγελίες σχετικά με την εκτύπωση ή κυκλοφορία ιατρικών βιβλίων και περιοδικών, βιογραφίες αποθανόντων καθηγητών της Ιατρικής Σχολής, καθώς και ιατρικές ειδήσεις όπως διορισμοί, μεταθέσεις και παύσεις γιατρών, βασιρικά διατάγματα που αφορούσαν τον υγειονομικό τομέα και την επιστημονική δραστηριότητα των Ελλήνων γιατρών τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό.

Το περιεχόμενο της «Ιατρικής Μέλισσας» ήταν ποικίλο και υψηλού επιστημονικού επιπέδου. Συνεργάστηκε με διάφορα ιατρικά περιοδικά του εξωτερικού, όπως τα *Annales Cliniques de Montpellier*, *Journal de médecine et de chirurgie pratiques*, *Union médicale de Lyon*, *Archives de physiologie, de thérapeutique et d'hygiène*, *Gazette hebdomadaire de médecine et de chirurgie*, *El Porvenir Médico*, *Gazette médicale d'Orient* και οι συνεργάτες του περιοδικού, όπως οι Ι. Καρατζάς, Ιωσήφ Δε-Κιγάλα, Χ. Landerer, Αχ. Γεωργαντάς, Ηλ. Πολίτης, C. Reinhold, Σ. Γούζαρη, Ι. Δροσύνη, Γ. Γεννάδη, Γ. Π. Κυριακό, Γ. Φ. Λέλη διέθεταν βαθιά επιστημονική κατάρτιση και συγγραφική δεινότητα, συνεισφέροντας σημαντικά στην επιστημονική του αξία.

Στις σελίδες του περιοδικού «Ιατρική Μέλισσα» δημοσιεύθηκαν διάφορα ερευνητικά άρθρα της ιατρικής επιστήμης, καθώς και κοινωφελείς μελέτες του Α. Γούδα. Ο εκδότης δημοσίευσε διαδοχικά τις παρατηρήσεις του για τους «περί τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐπιδημούντων διαλειπόντων καλουμένων πυρετῶν», των οποίων τα κύρια χαρακτηριστικά θεωρούσε ότι είναι «η διαλείπουσα φύση, η σπληνοπάθεια και η περιοδικότητα»⁵. Άλλα θέματα που πραγματεύθηκε περιλάμβαναν τα «ιαματικά νερά της Ελλάδας και τον κρυμμένο επιστημονικό και εθνικό τους πλούτο» καθώς και την «έρευνα για την ιατρική χωρογραφία και το κλίμα των Αθηνών»⁶. Σημαντική είναι η

⁴ Ρηγάτος, Γ., Απάκη, Κ., Σάμιος, Β. (1988). *Ελληνικός Ιατρικός Τύπος 1811-1988*, ΙΑΤΡΟΤΕΚ, Αθήνα.

⁵ Γούδας, Α. (1853). Παρατηρήσεις τινές Περι των εν Ελλάδι ενδημούντων και επιδημούντων διαλειπόντων καλούμενων πυρετών, Στο: *Η εν Αθήναις Ιατρική Μέλισσα*, τομ. Α, σ. σ. 49-68 & 97-144.

⁶ Η Μέλισσα των Αθηνών (1853), τομ. Α', σσ. 218-219.

Παραπομπή: Λιάπη Α. (2024). Η «Ιατρική Μέλισσα» και «Η Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν»: Δυο ελληνικά περιοδικά του 19ου αιώνα, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 75-91. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

επιστολή του γιατρού Ιωσήφ Δε-Κιγάλα με τίτλο «Ἀντιρρήσεις εἰς τὰ ἄχρι τοῦδε δημοσιευθέντα περὶ τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐπισημούντων διαλειπόντων πυρετῶν», στην οποία αμφισβητεῖ αρκετά πορίσματα του συγγραφέα⁷.

Αξιόλογη εἶναι ἐπίσης ἡ ανασκόπηση του Ι. Καρατζᾶ σχετικά με τὰ αναισθητικά φάρμακα ὅπου διακρίνεται γιὰ τὴν εκτενὴ τεκμηρίωση τῆς. Μετά ἀπὸ μία λεπτομερὴ ἱστορικὴ αναδρομὴ που οδηγεῖ στὴν ἀνακάλυψη τοῦ θειϊκοῦ αιθέρα τὸ 1846 καὶ τοῦ χλωροφορμίου τὸ 1847, ἡ μελέτη ἐξετάζει ἀναλυτικὰ τὰ διαφορετικὰ στάδια τῆς γενικῆς αναισθησίας καὶ ἀναφέρεται διεξοδικὰ στὶς ἐφαρμογές τῶν τοπικῶν αναισθητικῶν⁸. Οἱ Δροσύνης στὴν ἀναλυτικὴ ἐκθεση τοῦ ἀναφέρεται γιὰ τὰ αἷτια, τὴ φύση καὶ τὴ θεραπεία τῆς νόσου Σπυροκόλου, ἀναφερόμενος σὲ κλινικὰ περιστατικά που ἀντιμετώπισε ὡς νομίατρος Αἰτωλοακαρνανίας⁹.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κυκλοφορίας του, τὸ περιοδικὸ κάλυψε ἓνα σημαντικό κενὸ στὸν ἐλληνικὸ ἰατρικὸ τύπο, διατηρώντας ὑψηλὸ ἐπιστημονικὸ ἐπίπεδο, ὅπως ἐπιβεβαιώθηκε ἀπὸ τὶς θετικὲς κριτικὲς τῶν Lucas-Championnière, Amédée Latour, Littré, Alquié καὶ Briau¹⁰. Μέσα ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἄρθρα που δημοσίευσε ἔλαβε σκληρὲς κριτικὲς, ἀλλὰ καὶ ἐγκωμιαστικὰ σχόλια, ἐνῶ πολλοὶ υπῆρξαν αὐτοὶ που θέλησαν νὰ διακόψουν τὴν ἐκδόσή τῆς, καθόσον θεωρούσαν ὅτι δὲν ἐκπλήρωνε τὸ σκοπὸ τῆς¹¹. Τὸ περιοδικὸ «Πανδώρα» τῶν Ἀθηνῶν σὲ ἄρθρο που δημοσίευσε ἐπαινεῖ τὴν ἐκδόση τῆς «Ιατρικῆς Μέλίσσας», ἐκφράζοντας τὸ θαυμασμὸ πρὸς τὸ Γούδα γιὰ τὴν πρωτοβουλία του νὰ ἐκδώσει αὐτὸ τὸ ἰατρικὸ περιοδικὸ, μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο πολλοὶ ἐρευνητές εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ μοιραστοῦν τὶς γνώσεις τους. Τὸ ἴδιο περιοδικὸ ἀναδημοσιεύει μεταφρασμένο σημεῖωμα τοῦ Ἀμεδαῖος Λατούρ στὴν ἐπιστημονικὴ ἐφημερίδα τῶν Παρισίων «Ιατρικὴ Ἐνωση»¹², με τίτλο

⁷ Δε-Κιγγαλλᾶς, Ι. (1853). Ἀντιρρήσεις εἰς τὰ ἄχρι τοῦδε δημοσιευθέντα δια τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἰατρικῆς Μέλίσσας περὶ τῶν Ἑλλάδι ἐνδημούντων καὶ ἐπιδημούντων διαλειπόντων καλουμένων πυρετῶν, Στο: Ἡ ἐν Ἀθῆναις Ἰατρικὴ Μέλισσα, τομ. Α, σ. Σ. 224-234.

⁸ Καρατζᾶ, Ι. (1853). Περὶ αναισθητικῶν φαρμάκων Στο: Ἡ ἐν Ἀθῆναις Ἰατρικὴ Μέλισσα, τομ. Α., σ.σ. 145-163.

⁹ Δροσύνης, Ι. (1854). Ἐκθεσις συνοπτικὴ περὶ τῆς φύσεως τῶν αἰτιῶν καὶ τῆς καταλληλοτέρας θεραπείας τῆς νόσου Σπυροκόλου. Στο: Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν, τόμ. Β, σ.σ. 184-192 & σ.σ. 240-244.

¹⁰ Γούδας Α. Ν. (1853). ΑἴΓΓΕΛΙΑ-Πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἰατρικῆς Μέλίσσας, Στο: Ἡ ἐν Ἀθῆναις Ἰατρικὴ Μέλισσα, τομ. Α, σ.σ. 532-522 · Ἀντάλλαγμα τῆς Ἰατρικῆς Μέλίσσας (1855), Στο: Ἡ ἐν Ἀθῆναις Ἰατρικὴ Μέλισσα, τομ. Γ', σ.σ. 82-83.

¹¹ Κουμαντάρης, Κ. (2018). Ἡ Ἰατρικὴ Μέλισσα στὴν Ἀθήνα: Ἀπὸ τὴν Ἐποχὴ τοῦ Ὀθωμανικοῦ Καθεστώτος μέχρι τὴν Ἑλληνικὴ Ἀνεξαρτησία. Στο: Ἰατρικὴ Ἱστορία, 22, σ.σ 45-67.

¹² Ἐπιστημονικὰ Περιοδικὰ Συγγράμματα- Ἰατρικὴ Μέλισσα-Θέμις-Ἐφημερὶς τῶν Μαθητῶν (1853), Στο: Πανδώρα, τομ. Δ' (86), σ.σ. 362-363 · Βιβλιογραφία- Ἰατρικὴ Μέλισσα (1855), Στο: Πανδώρα, τομ. Στ' (122), σ.σ. 47-48.

Παραπομπή: Λιάπη Α. (2024). Ἡ «Ἰατρικὴ Μέλισσα» καὶ «Ἡ Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν»: Δυο ἐλληνικὰ περιοδικὰ τοῦ 19ου αἰώνα, *Θεωρία καὶ Ἐρευνα στὶς Ἐπιστῆμες τῆς Ἀγωγῆς*, τχ. 93/2024, σ.σ. 75-91. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

«Περί της Ιατρικής Μέλισσας», γεμάτο επαίνους για το περιοδικό και την προσπάθεια του εκδότη του να προσδώσει στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος τη διανοητική θέση που κατείχε πριν την περίοδο της δουλείας και της βαρβαρότητας¹³.

Η δυσμενής οικονομική κατάσταση του εκδότη τον οδήγησε στην αναζήτηση χρηματοδότησης από κρατικούς φορείς, καθώς και σε συνεχείς εκκλήσεις προς τους συνδρομητές, μέσω των σελίδων της εφημερίδας, για την τακτοποίηση των οικονομικών τους εκκρεμοτήτων¹⁴. Όμως, η απομόνωση της ελεύθερης Ελλάδας, οι δυσκολίες που ταλαιπώρησαν την ελληνική κοινωνία και η θλίψη από την επιδημία της χολέρας οδήγησαν σε μείωση των εσόδων της "Ιατρικής Μέλισσας". Η «Ιατρική Μέλισσα Ἀθηνῶν» ξεκίνησε την έκδοσή της τον Ιούνιο του 1853 και συνέχισε να κυκλοφορεί κανονικά μέχρι τον Μάιο του 1859, ακολουθώντας τις οικονομικές δυσκολίες που αντιμετώπιζε ο εκδότης της¹⁵. Παρά τις προκλήσεις, το περιοδικό σταμάτησε την κυκλοφορία του τον Μάιο του 1859, έχοντας δημοσιεύσει συνολικά 6 τόμους (και περισσότερα από 60 τεύχη) με πλούσιο και ποιοτικό ιατρικό περιεχόμενο. Αυτοί οι τόμοι κάλυπταν τόσο τα τοπικά υγειονομικά ζητήματα όσο και τις πιο πρόσφατες διεθνείς εξελίξεις στον τομέα της ιατρικής, παρέχοντας υψηλού επιπέδου ιατρική γνώση και καλύπτοντας σημαντικά τοπικά και παγκόσμια υγειονομικά ζητήματα.

Η "Ιατρική Μέλισσα" θεωρήθηκε το μοναδικό κοινωφελές έντυπο που δημοσίευε επιστημονικές και πρακτικές ανακαλύψεις της ιατρικής επιστήμης που στις σελίδες της δημοσίευσε μελέτες σχετικά με διάφορες ασθένειες (χολέρα, ευλογιά, διαλείποντα πυρετό), ενώ επαινέθηκε για τη συμβολή του από τον διεθνή τύπο και από τη Σύγκλητο του Πανεπιστημίου¹⁶.

4.2 Το περιοδικό «Η Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν»

¹³ Η εφ. Μέρμινα σε άρθρο της συγχάιρει το Γούδα για την έκδοση του επιστημονικού αυτού περιοδικού. Διάφορα (1858 Ιούνιος 11), Στο: εφ. Μέρμινα, αρ. φ. 63.

¹⁴ Περι συνδρομης εις την εκδοσιν της Ιατρικης εφημεριδος «ἡ Μέλισσα» (1854), Στο: Η εν Αθήναις Ιατρική Μέλισσα, τομ. Β, σ.σ. 503-504.

¹⁵ Η έκδοση του περιοδικού αντιμετώπισε οικονομικές δυσκολίες, με τον Γούδα να ζητά επανειλημμένα οικονομική βοήθεια από τη Σύγκλητο και άλλους φορείς.

¹⁶ Προς τους αναγνώστας της εν Αθήναις Ιατρικής Μελίσσης (1854), Στο: Η εν Αθήναις Ιατρική Μέλισσα, τομ. Β, σ.σ. 647-653· Διάφορα, ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΕΚ ΤΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ (1855), Στο: Η εν Αθήναις Ιατρική Μέλισσα, τομ. Γ', σ.σ. 540-541.

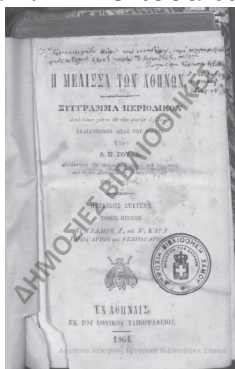
Παραπομπή: Λιάπη Α. (2024). Η «Ιατρική Μέλισσα» και «Η Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν»: Δυο ελληνικά περιοδικά του 19ου αιώνα, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 75-91. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

Το δεύτερο περιοδικό του Γούδα, «*Η Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν, Σύγγραμμα περιοδικόν ἀποβλέπον μόνο εἰς την κοινήν ὠφέλειαν ἐκδιδόμενον ἅπαξ τοῦ μηνός ὑπό Α. Ν. Γούδα διδάκτορος τῆς ἰατρικῆς ἰππότητος τοῦ τάγματος του Ἁγίου Στανισλάου μέλους διαφόρων σοφῶν ἐταιρειῶν*», ἐκδόθηκε στην Αθήνα μετά την ἐξωση του Ὄθωνα. Με την επιστροφή του στην πρωτεύουσα, ο Γούδας τιμήθηκε ἀπό την Ἐθνοσυνέλευση, ἐπανεκδίδοντας το μηνιαῖο περιοδικό με διαφορετικό τίτλο, το οποίο δεν ἀπευθυνόταν στον ἰατρικό κόσμο, ἀλλά στόχευε στη συλλογική ευημερία¹⁷. Η κυκλοφορία του διήρκησε μόνο δυο χρόνια, ἀπό το 1864 ἕως το 1865, και τυπώθηκε στο Ἐθνικό Τυπογραφεῖο. Πρόκειται για ἕνα μηνιαῖο περιοδικό ὅπου η ετήσια συνδρομή ορίζονταν προπληρωτέα και εἶχε σχῆμα μεγάλου ογδούου, ὅπως και η «*Ιατρική Μέλισσα*».

Η «*Μέλισσα των Ἀθηνῶν*», ἀν και δεν ἀφιερῶθηκε ἀποκλειστικά στον τομέα της ἰατρικῆς, διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην ἐπιστημονική και πολιτιστική ἀνάπτυξη της Ἑλλάδας, προωθώντας την ἐκπαίδευση και τη διάδοση της γνώσης στον ἐλληνικό χώρο. Η θεματολογική ποικιλία και η υψηλή ποιότητα των ἀρθρῶν της την καθιστούσαν ἕνα σημαντικό εργαλεῖο για τη μετάδοση της γνώσης.

Ὡς συνεργάτες του περιοδικού ἐμφανίζονται πολλά σημαίνοντα πρόσωπα της ἐποχῆς ὅπως οἱ: Ι. Δραγούμης, Κ. Ι. Παπαρρηγόπουλος, Μ. Ζ. Νεγρεπόντης, Κ. Κοσμίδης, Κ. Ν. Σάθας, Σ. Σωτηρόπουλος, Κ. Φωστηρόπουλος¹⁸. Η ἐκτενὴ τους μόρφωση και οἱ καινοτόμες ιδέες τους, συνέβαλαν ουσιαστικά στην πρόοδο της ἐλληνικῆς ἐπιστήμης.

Εικόνα 1: Η Μέλισσα των Ἀθηνῶν

¹⁷ Η στροφή του Γούδα προς την πολιτική ἦταν ἕνας ἀπὸ τους λόγους που δεν ἀσχολήθηκε μόνο με ἰατρικές πραγματείες στην ἐκδοση της *Μέλισσας των Ἀθηνῶν*.

¹⁸ Ρηγάτος, Γ., Ἀπάκη, Κ., & Σάμιος, Β. (1988). Ἑλληνικός Ἰατρικός τύπος 1811-1988. Ἀθήνα, *ΙΑΤΡΟΤΕΚ*.σ. 20.

Παραπομπή: Λιάπη Α. (2024). Η «*Ιατρική Μέλισσα*» και «*Η Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν*»: Δυο ἐλληνικά περιοδικά του 19ου αιώνα, *Θεωρία και Ἐρευνα στις Ἐπιστήμες της Ἀγωγῆς*, τχ. 93/2024, σ.σ. 75-91. Στοι: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

Στον πρόλογο του α' τεύχους, ο Γούδας αναφέρει ότι στόχος του υπήρξε η προώθηση του πολιτισμού και η ηθική καλλιέργεια του πληθυσμού. Για το λόγο αυτό, συμπεριέλαβε στις εκδόσεις του ποικίλες πραγματείες που εξυπηρετούν το κοινό καλό, αποφεύγοντας να επικεντρωθεί σε προσωπικά ή πολιτικά θέματα¹⁹. Η εκλαϊκευση ήταν ο κύριος τρόπος για να γίνουν αυτές οι νέες επιστημονικές ιδέες ευρέως γνωστές στο κοινό, για αυτό η γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε ήταν απλή, καθαρή και ευανάγνωστη.

Λόγω των αναταραχών και των πολιτικών κρίσεων που σημειώθηκαν κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Όθωνα, ο Γούδας αναγκάστηκε να διακόψει την επιστημονική του δραστηριότητα για μεγάλο χρονικό διάστημα. Με την άνοδο του Γεωργίου Α' στο θρόνο και την αποκατάσταση της τάξης, ο Γούδας επανήλθε στην ερευνητική του εργασία. Σε ένδειξη ευγνωμοσύνης για την ευνοϊκή αντιμετώπιση που έλαβε από τον νέο βασιλιά, αφιέρωσε τον πρώτο τόμο του περιοδικού στον Βασιλιά Γεώργιο Α'²⁰.

Σε άρθρο της εφημερίδας «Κλειώ» της Τεργέστης, επισημαίνεται η ωφέλιμη προσπάθεια του περιοδικού αυτού, που στόχευε στη διάδοση της υλικής και βιομηχανικής ανάπτυξης της Ελλάδας, καθώς και στην αξιοποίηση των ανεκμετάλλευτων πόρων της χώρας²¹. Ο Γ. Μ. Μαντζιαβίνος επαίνεσε τον Γούδα για το έργο που επιτελεί με την έκδοση του περιοδικού, προτρέποντας και άλλους να μιμηθούν το παράδειγμα του εκδότη, ο οποίος διδάσκει στο λαό τον πρακτικό βίο και παρουσιάζει τις αρετές των προγόνων μας και τα ελαττώματά μας. Ο Γούδας, από την πλευρά του, δώρισε τα εννιά εναπομείναντα αντίτυπα της Μέλισσας στο ορφανοτροφείο Χατζή Κώστα²². Ο Υπουργός των Εξωτερικών προσέφερε αντίτυπα του περιοδικού στην Αυτού Μεγαλειότητα, για να διαπιστώσει την προσπάθεια του εκδότη στη διάδοση των κοινωφελών ιδεών στον λαό, τονίζοντας ότι η Κυβέρνηση οφείλει να επιβραβεύσει τέτοιες

¹⁹ Δέγλερης Ν. Ε. (1980). Συμβολή στη μελέτη του Ελληνικού Ιατρικού Περιοδικού Τύπου του ΙΘ' αιώνα (Διδακτορική Διατριβή), Από το Ιατρικό Σπουδαστήριο του Πανεπιστημίου των Αθηνών, Αθήνα · Γούδας, Α. Ν. (1864, Ιανουάριος 17). Αγγελία, Στο: εφ. Αθηνᾶ, αρ. φ. 3209.

²⁰ Αφιέρωσις του Πρώτου τόμου της Μέλισσας των Αθηνών εις την Α. Μ. του Βασιλέα των Ελλήνων (1864), Στο: Η Μέλισσα των Αθηνων, τόμ. Α', ά. α.

²¹ Η Μέλισσα των Αθηνων, σύγγραμμα περιοδικόν, αποβλέπον μόνο εις την κοινήν ωφέλειαν εκδιδόμενον άπαξ του μηνός υπό Α. Ν. Γούδα (1864 Οκτώβριος 16/28), Στο: εφ. Κλειώ, αρ. φ. 174.

²² Η Μέλισσα τών Αθηνών Σύγγραμμα Περιοδικόν αποβλέπον μόνον εις την κοινήν ωφέλειαν εκδιδόμενον άπαξ του μηνός (1864), τόμ. Α, σ.σ. 143-144.

Παραπομπή: Λιάπη Α. (2024). Η «Ιατρική Μέλισσα» και «Η Μέλισσα τών Αθηνών»: Δυο ελληνικά περιοδικά του 19ου αιώνα, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 75-91. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

προσπάθειες²³. Από τις στήλες του περιοδικού, ο Γούδας εκφράζει την ευγνωμοσύνη του για τη συμπαράσταση του αναγνωστικού κοινού και των άξιων συναδέλφων του, που με τις πραγματείες τους συμβάλλουν στην πρόοδο του έθνους²⁴. Η έκδοση του περιοδικού διακόπηκε για περίπου δύο μήνες εξαιτίας των συνεχών αλλαγών στην ηγεσία της Εθνοσυνέλευσης, γεγονός που επηρέασε την παροχή οικονομικών επιδοτήσεων. Επιπλέον, η καθυστέρηση στην πληρωμή των συνδρομών αποτέλεσε έναν ακόμη παράγοντα που συνέβαλε στην αναστολή της έκδοσης. Ο εκδότης δεσμεύεται να συνεχίσει την έκδοση της «Μέλισσας των Αθηνών», ανεξαρτήτως των προσωπικών του εξόδων. Αν και ορισμένοι τον κατηγορήσαν ότι η διακοπή της έκδοσης οφείλεται στη συμμετοχή του στις εκλογές, εκείνος αποδεικνύει με σαφή επιχειρήματα το αντίθετο²⁵.

Η έκδοση του περιοδικού σταματά το 1865, για λόγους που δεν προσδιορίζονται με σαφήνεια. Πιθανώς αυτό οφείλεται στις πολλές επαγγελματικές δραστηριότητες του εκδότη, στην πολιτική του εμπλοκή, και πιο πιθανόν στην αφοσίωσή του στη συλλογή υλικού και τη συγγραφή των «Βίων παραλλήλων», που άρχισαν να δημοσιεύονται το 1869.

5. Συμπεράσματα

Η «Ιατρική Μέλισσα», επιμελημένη από τον Αναστάσιο Ν. Γούδα, συγκαταλέγεται στα πρώτα ιατρικά περιοδικά της Ελλάδας. Το περιοδικό «Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν» συνέχισε την κληρονομιά της «Ιατρικής Μέλισσας», εστιάζοντας όχι μόνο στην εκπαίδευση και ενημέρωση των ιατρών της εποχής, αλλά και σε ζητήματα που ενδιέφεραν το ευρύτερο κοινό. Ο κύριος στόχος ήταν η διευκόλυνση της πρόσβασης στις νέες γνώσεις και πρακτικές, η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των ιατρών και η συμβολή στη δημιουργία μιας πιο οργανωμένης και σύγχρονης ιατρικής κοινότητας στην Ελλάδα.

Η ανασκόπηση της εξέλιξης των περιοδικών «Η Ιατρική Μέλισσα» και «Η Μέλισσα των Αθηνών» αναδεικνύει τη σημαντική συμβολή τους στον ελληνικό ιατρικό κόσμο του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα. Τα

²³ Ο Υπουργός επί των εξωτερικών πρὸς τον εν... της Αυτοῦ Μεγαλειότητος (1864), Στο: Η Μέλισσα των Αθηνών, τόμ. Α', σ. 144.

²⁴ Σημειώσεις τοῦ Συντάκτου της Μελίσσης των Αθηνῶν ἐπὶ των σοφῶν πραγματειῶν του Κυρίου Ασλεβοῦδ (1864), Στο: Η Μέλισσα των Αθηνῶν, τομ. Α', σ. σ. 241-242.

²⁵ Πρὸς τους αναγνώστas της Μελίσσης των Αθηνῶν (1865), Στο: Η Μέλισσα των Αθηνῶν, τομ. Β', σ.σ. 241-244.

Παραπομπή: Λιάπη Α. (2024). Η «Ιατρική Μέλισσα» και «Η Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν»: Δύο ελληνικά περιοδικά του 19ου αιώνα, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 75-91. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

περιοδικά αποτυπώνουν την προσπάθεια της ελληνικής κοινωνίας να αφομοιώσει τις ευρωπαϊκές επιστημονικές εξελίξεις και να προωθήσει την έρευνα και την καινοτομία. Μέσω των δημοσιεύσεών τους, διαδόθηκε η ιατρική γνώση, εμπλουτίστηκε ο επιστημονικός διάλογος και δόθηκε στους ιατρούς η δυνατότητα να ανταλλάσσουν ιδέες και εμπειρίες.

Λειτουργήσαν ως βασικοί φορείς της ιατρικής ενημέρωσης και εκπαίδευσης, προωθώντας την έρευνα και την ανάπτυξη της ιατρικής επιστήμης στην Ελλάδα. Η διαρκής παρουσία τους στον τομέα της ιατρικής και η συνεχής τους προσήλωση στην ενημέρωση και εκπαίδευση συνιστούν σημαντικά ορόσημα στην ιατρική ιστορία της χώρας. Μέσω αυτών των περιοδικών, οι Έλληνες ιατροί είχαν την ευκαιρία να ανταλλάσσουν ιδέες και να συνεργάζονται με συναδέλφους από το εξωτερικό, ενισχύοντας έτσι την εξέλιξη της ιατρικής επιστήμης σε διεθνές επίπεδο.

Η επιδημία της ευλογιάς τον Ιούλιο του 1857 και οι αντιθωνικές εξεγέρσεις της περιόδου κατέδειξαν την επιτακτική ανάγκη για μια αποτελεσματική δημόσια υγεία και ιατρική φροντίδα. Αυτή η ανάγκη αντικατοπτρίστηκε στην προσπάθεια των ιατρών να μεταδώσουν τη γνώση και να ενημερώσουν το ευρύ κοινό μέσω των εκδόσεων των περιοδικών τους.

Το παρόν άρθρο υπογραμμίζει την ανάγκη για τη διαφύλαξη και προστασία του ιστορικού και πολιτιστικού πλούτου που αντιπροσωπεύουν οι ιατρικές περιοδικές εκδόσεις. Η συντήρηση των αρχείων αυτών και η προώθηση της έρευνας συντελούν στην ανάδειξη της ιατρικής ιστορίας της Ελλάδας και στη βαθύτερη κατανόηση του ρόλου των ιατρών στην κοινωνία της εποχής τους. Μέσω της διατήρησης και της διεξοδικής μελέτης αυτών των περιοδικών, καθίσταται εφικτή η αποκάλυψη νέων πτυχών της ιατρικής ιστορίας και ο εμπλουτισμός του πολιτιστικού και επιστημονικού αποθέματος της χώρας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αντάλλαγμα της Ιατρικής Μέλίσσης (1855), Στο: Η εν Αθήναις Ιατρική Μέλισσα, τομ. Γ', σ.σ. 82-83.

Αφιέρωσις του Πρώτου τόμου της Μέλίσσας των Αθηνών εις την Α. Μ. του Βασιλέα των Ελλήνων (1864), Στο: Η Μέλισσα των Αθηνων, τομ. Α', ά. α.

Παραπομπή: Λιάπη Α. (2024). Η «Ιατρική Μέλισσα» και «Η Μέλισσα τῶν Ἀθηνῶν»: Δυο ελληνικά περιοδικά του 19ου αιώνα, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 75-91. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

- Γούδας Ν. Α. (1853). Αγγελία, Στο: Η εν Αθήναις Ιατρική Μέλισσα, τομ. Α΄, σ.σ. 3-8.
- Γούδας, Α. (1853). Παρατηρήσεις τινές Περι των εν Ελλάδι ενδημούντων και επιδημούντων διαλείποντων καλούμενων πυρετών, Στο: Η εν Αθήναις Ιατρική Μέλισσα, τομ. Α, σ. σ. 49-68 & 97-144.
- Γούδας Α. Ν. (1853), ΑΓΓΕΛΙΑ-Προς τους αναγνώστας της εν Αθήναις Ιατρικής Μερίσσης, Στο: Η εν Αθήναις Ιατρική Μέλισσα, τομ. Α, σσ. 532-522.
- Γούδας, Α. Ν. (1864, Ιανουάριος 17). Αγγελία, Στο: εφ. Ἀθηνᾶ, αρ. φ. 3209.
- Γούζαρης, Σ. (1855). Η συνεισφορά της Ιατρικής Μερίσσης στη διεθνή ιατρική κοινότητα. *Περιοδικό Ιατρικής Έρευνας*, 10(2), 115-128.
- Διάφορα, ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΕΚ ΤΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ (1855), Στο: Η εν Αθήναις Ιατρική Μέλισσα, τομ. Γ΄, σ.σ. 540-541.
- Δε-Κιγγαλλάς, Ι. (1853), Αντιρρήσεις εις τα ἄχρι τουδε δημοσιευθέντα δια της εν Αθληναις Ιατρικής Μερίσσης περι των Ελλάδι ενδήμουντων και επιδημούντων διαλειπόντων καλουμένων πυρετών, Στο: Η εν Αθήναις Ιατρική Μέλισσα, τομ. Α, σ. Σ. 224-234.
- Δέγλερης Ν. Ε. (1980). *Συμβολή στη μελέτη του Ελληνικού Ιατρικού Περιοδικού Τύπου του ΙΘ΄ αιώνα (Διδακτορική Διατριβή)*, Από το Ιατρικό Σπουδαστήριο του Πανεπιστημίου των Αθηνών, Αθήνα
- Διάφορα (1858 Ιούνιος 11), Στο: εφ. Μέρμινα, αρ. φ. 63.
- Δροσύνης, Ι. (1854). Έκθεσις συνοπτική περί της φύσεως των αιτιών και της καταλληλοτέρας θεραπείας της νόσου Σπυροκόλου. Στο: Μέλισσα των Αθηνών, τόμ. Β, σ.σ. 184-192 & σ.σ. 240-244.
- Επιστημονικά Περιοδικά Συγγράμματα- Ιατρική Μέλισσα-Θέμις-Εφημερίς των Μαθητων (1853), Στο: Πανδώρα, τομ. Δ΄ (86), σ.σ. 362-363.
- Η Μέλισσα των Αθηνών, σύγγραμμα περιοδικόν, αποβλέπον μόνο εις την κοινήν ωφέλειαν εκδιδόμενον ἀπαξ του μηνός υπό Α. Ν. Γούδα (1864 Οκτώβριος 16/28), εφ. Κλειώ, αρ. φ. 174.
- Ἡ Μέλισσα τῶν Αθηνῶν Σύγγραμμα Περιοδικόν αποβλέπον μόνον εις την κοινήν ωφέλειαν εκδιδόμενον ἀπαξ του μηνός (1864), τόμ. Α, σ.σ. 143-144.
- Καρατζά, Ι. (1853). Περί αναισθητικών φαρμάκων Στο: Η εν Αθήναις Ιατρική Μέλισσα, τομ. Α, σ.σ. 145-163.

- Καρατζάς, Ι., Δε-Κιγάλα, Ι., Landerer, X., et al. (1854). *Ιατρική Μέλισσα: Ανασκόπηση των Ιατρικών Περιοδικών του 19ου αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ιατρικής Εταιρείας.
- Κουζής, Γ. (1890). Η εξέλιξη του ιατρικού τύπου στην Ελλάδα. Αθήνα.
- Κουμαντάρας, Κ. (2018). "Η Ιατρική Μέλισσα στην Αθήνα: Από την Εποχή του Οθωμανικού Καθεστώτος μέχρι την Ελληνική Ανεξαρτησία." *Ιατρική Ιστορία*, 22: 45-67.
- Ο Υπουργός επί των εξωτερικών προς τον εν... της Αυτού Μεγαλειότητος (1864), Στο: *Η Μέλισσα των Αθηνών*, τόμ. Α', σ. 144.
- Παπαδόπουλος, Σ. (2017). "Από τον Αγιο Λουκά στην Μονεμβασιά: Η Διαδρομή της Ελληνικής Ιατρικής Περιοδικής Έκδοσης." *Ιατρικές Πρακτικές*, 15: 89-102.
- Παπανικολάου, Ε. (2015). "Ο Αναστάσιος Ν. Γούδας και η Προσπάθεια του να Διατηρήσει Ζωντανή την Ιατρική Γνώση στην Ελλάδα του 19ου Αιώνα." *Ιατρική Ιστορία*, 18: 112-129.
- Περί συνδρομής εις την έκδοσιν της Ιατρικής εφημερίδος «ή Μέλισσα» (1854), Στο: *Η εν Αθήναις Ιατρική Μέλισσα*, τομ. Β, σ.σ. 503-504.
- Προς τους αναγνώστας της εν Αθήναις Ιατρικής Μελίσσης (1854), Στο: *Η εν Αθήναις Ιατρική Μέλισσα*, τομ. Β, σ.σ. 647-653
- Πρός τους αναγνώστας της Μελίσσης των Αθηνών (1865), Στο: *Η Μέλισσα των Αθηνών*, τομ. Β', σ.σ. 241-244.
- Ρηγάτος, Γ., Απάκη, Κ., Σάμιος, Β. (1988). *Ελληνικός Ιατρικός Τύπος 1811-1988*, ΙΑΤΡΟΤΕΚ, Αθήνα.
- Σημειώσεις του Συντάκτου της Μελίσσης των Αθηνών επί των σοφών πραγματειών του Κυρίου Ασλεβούδ (1864), Στο: *Η Μέλισσα των Αθηνών*, τομ. Α', σ. σ. 241-242.

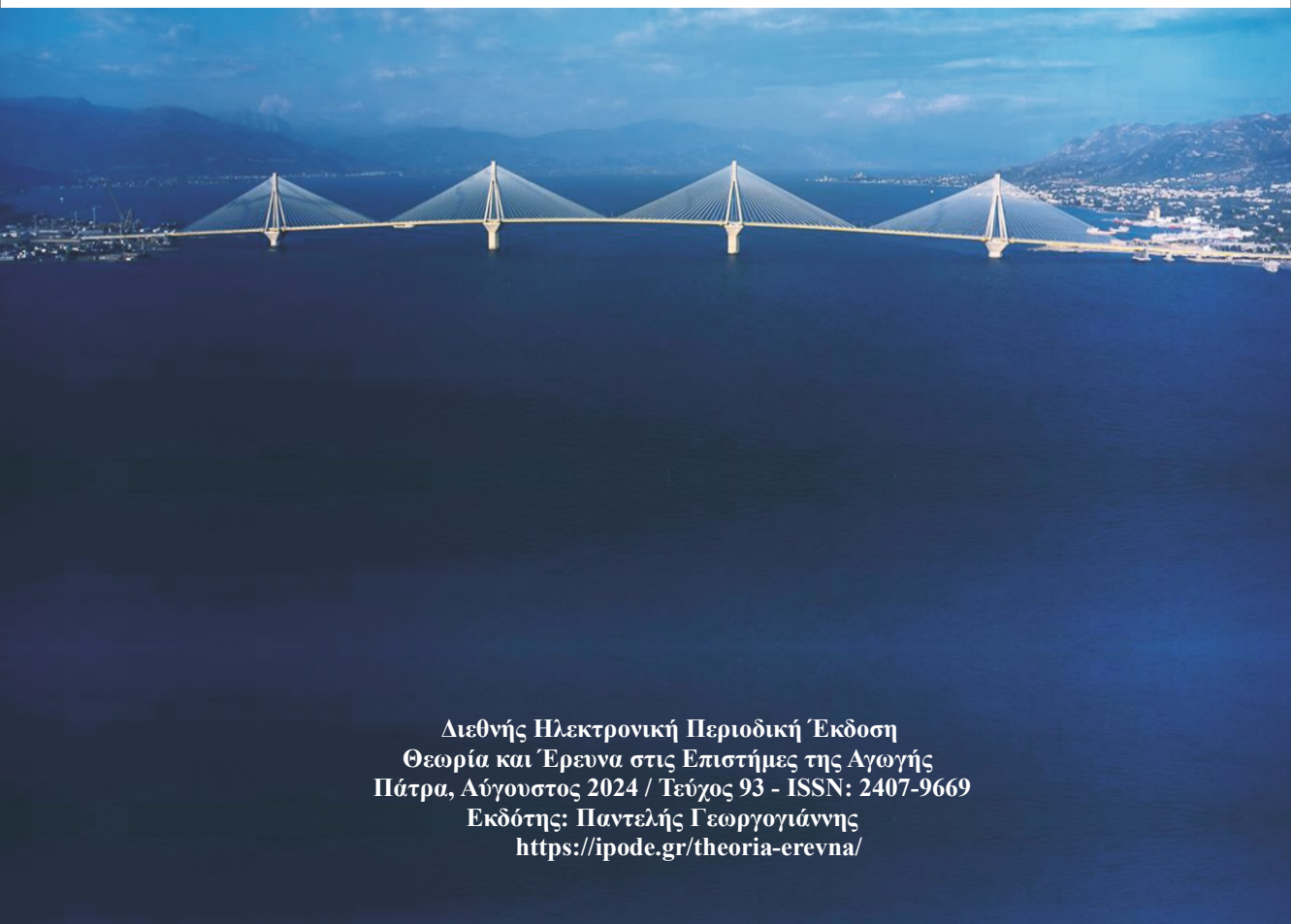
Ξενόγλωσση

- Aliprantis, C. (2019). Political Refugees of the 1848–1849 Revolutions in the Kingdom of Greece: Migration, Nationalism, and State Formation in the Nineteenth-Century Mediterranean. *Journal of Modern Greek Studies*, 37(1), 1-33.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2008). Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας.
- Kitromilides, P. M., & Tsoukalas, C. (Eds.). (2021). *The Greek Revolution: A Critical Dictionary*. Harvard University Press.

Παραπομπή: Λιάπη Α. (2024). Η «Ιατρική Μέλισσα» και «Η Μέλισσα τῶν Αθηνῶν»: Δυο ελληνικά περιοδικά του 19ου αιώνα, *Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής*, τχ. 93/2024, σ.σ. 75-91. Στο: <https://ipode.gr/theoria-erevna/teuhi/>

Βιογραφικά στοιχεία συγγραφέα

Η **Αλεξάνδρα Κ. Λιάπη** είναι πτυχιούχος του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγού του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Παρακολούθησε επιτυχώς το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα στο Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Αιγαίου, όπου και εκπόνησε τη διπλωματικής της εργασία. Είναι υποψήφια διδάκτωρ στο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Τα ερευνητικά και συγγραφικά ενδιαφέροντα επικυρώνονται σε Ιστορικά γεγονότα του 19^{ου} αιώνα και στις Νέες Τεχνολογίες. Έχει δημοσιεύσει διάφορα άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά και έχει λάβει μέρος σε πανελλήνια και διεθνή συνέδρια.

Διεθνής Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση
Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής
Πάτρα, Αύγουστος 2024 / Τεύχος 93 - ISSN: 2407-9669
Εκδότης: Παντελής Γεωργογιάννης
<https://ipode.gr/theoria-erevna/>